

Balogh Gábor

Az Óperencián innen és túl

Kecskemét, 2017

Tartalom

Előszó.....	2
Első Fejezet, szüleim generációja	4
Apám, Balogh Sándor	4
Anyám, Piszker Ágnes	12
Második Fejezet, nagyszüleim generációja	19
Balogh László Antal	19
Telegdi Vilma	21
Piszker Tibor.....	23
Mandel Margit	27
Harmadik Fejezet, dédszüleim generációja	31
Balogh László – és ősei.....	31
Elisabeth Schuller – és ősei.....	35
Simándi Kenézy Gyula – és ősei.....	39
Telegdi Mária – és ősei	46
Piszker Hermann – és ősei	48
Waldmann Gizella – és ősei.....	53
Mandel Saul – és ősei	55
Fischer Eszter – és ősei	58
Ötödik Fejezet - Genetika	61
Családfa- genetika.....	62
Magyar genetika.....	70
Askenázi genetika	75
Személyes genetika.....	79
Autoszomális genetika (aDNA).....	79
Y kromoszóma (Y-DNA)	85
Mitokondriális kromoszóma (mtDNA)	93
Ősi DNS	95
Idegen szavak és szakkifejezések	104
Fényképek jegyzéke	106
Ábrák jegyzéke	109
Táblázatok jegyzéke.....	110
Térképek jegyzéke	110
Idézett forrásmunkák	111

Előszó

Tíz éves lehettem, amikor először láttam meg azt a családfát, amit egy nagybátyám készített. Lenyűgözött a hatalmas papírtekercs, teli nevekkal, melyeknek jó részét nem is ismertem. Megdöbbenett a „rokonok” nagy száma – lehettek talán kétezren is. Ma, amikor már több mint harmincezer személy szerepel a családfámon, és képtelenség papíron vezetni az adatokat, egy számítógépes programot használok, ami egy netes adatbázisra tölti fel az adatokat.

Azt hiszem, hogy az egyik legfontosabb kérdés az egyén számára az, hogy ki ő, honnan jött. Nehéz megtalálni helyünket a világban, ha nem tudjuk, kik vagyunk, nem tudjuk, hova haladunk, ha nem tudjuk, honnan jöttünk. Ismerjük szüleinket, jó esetben nagyszüleinket. Két generációra még vissza tudunk emlékezni, de minden eltávozó generációval értékes, pótolhatatlan dolgok merülnek örök feledésbe, ha nem írjuk le, nem adjuk át a következő generációknak. Gyerekeink semmit sem fognak tudni a mi nagyszüleinkről, unokáink pedig úgyszintén semmire sem fognak emlékezni a mi szüleinkről. Rajtunk múlik, hogy Léthé vagy Mnemoszüné vizéből iszunk.

„Ki vagyok, honnan jövök?” Egy idő után falni kezdtem a történelmet, de itt is azzal szembesültem, hogy az iskolában tanított, mítoszokra egyszerűsített történelem nem mindig tényekre épül. A mítosz irodalmi műfaj, nem lehet feladata a történelem kutatása.

„Ki vagyok, honnan jövök?” Hogyan lehetne ezekre a kérdésre válaszolni családfa nélkül? Később rájöttem, hogy a családfa sem elég, hiszen a genealógia, a családfakutatás sem egzakt tudomány. Anyakönyvekre alapozva gyűjt adatokat, így sok hiba, tévedés, ferdtetés csúszhat be. Ezekre a kérdésekre csak napjaink új módszerei, a populációgenetikai vizsgálatok adhatnak egzakt választ. A családfát genetikai vizsgálatok nélkül csak hipotézisnek tekintem.

A magyar nemzet – mai értelemben – körülbelül százötven éves, hiszen ez előtt csak a nemesek voltak a magyar nemzet (Natio Hungarica) tagjai, ők viszont etnikai származásuktól és anyanyelvüktől függetlenül. Százötven év, ez nagyjából hat generáció. Aki olyan szerencsés, hogy nagyon régre visszamenő családfával rendelkezik, vagy még inkább populációgenetikai vizsgálatot végzett, rájön, hogy egyéni származásunk története, ősünk utazásai messze túlnyúlnak azon a szűk kereten, amit nemzetnek, vagy történelemnek nevezünk.

Ősünk történetei egyben a mi spirituális utazásunk is.

Sokfélék vagyunk. Nem csak együtt vagyunk sokfélék, nem csak mint tömeg vagyunk sokfélék, hanem mindenki, egyenként is sokféle.

*”... Én úgy vagyok, hogy már száz ezer éve
nézem, amit meglátok hirtelen.
Egy pillanat s kész az idő egésze,
mit száz ezer ősz szemlélget velem.*

*Látom, mit ők nem láttak, mert kapáltak,
öltek, öleltek, tették, ami kell.
S ők látják azt, az anyagba leszálltak,
mit én nem látok, ha vallani kell.*

*Tudunk egymásról, mint öröm és bánat.
Enyém a múlt és övék a jelen.
Verset írunk - ők fogják ceruzámat
s én érzem őket és emlékezem...”*

József Attila: A Dunánál, 1936. június

Első Fejezet, szüleim generációja

„Ne haragudj hát, Isten, nem hiszek, de nyakamban száz kétséget viszek.”

József Attila

Apám, Balogh Sándor

„Kisgyerekként – mit sem tudva a világról – elég vidáman éltem én is a tesókkal az angyalföldi „kéj lakunkban”, amely egy 10 négyzetméteres mosókonyha volt. Két ágy, egy szalon, 2 éjjeliszekrény és egy ruhás-szekrény volt a berendezés. Ezt sikerült szüleimnek Hosszúpályiból előbb Újpestre, majd Angyalföldre átmenteni, miután a nagy gazdasági világválságban mindenüket elvesztették. Hogy kisemmizettként Pestre kerülésünkben milyen szerepe lehetett szakma nélküli apámnak, azt csak gyanítani tudom. Anyám félszavaiból, utalásaiból feltételezem, hogy apám nem lett volna jó bankár. De jó apa sem tudott lenni, mert 6 éves koromban meghalt.”

Balogh Sándor

Apámék a Frangepán utca 6-ban laktak, a hátsó lépcsőházzal nyíló mosókonyhát kapták meg, a két „nagy gyerekkel”, a 10 éves Lacival és a 8 éves Klárral (Erzsike talán már ide született, két évvel apám után, majd hamarosan Gyurka). Mama kilenc gyereket szült, közülük négyen hamar meghaltak, a felnőttkort hárman érték meg. A család Hosszúpályiból költözött fel Pestre, a jobb munkalehetőség reményében. Nagypám az Újpesti Bőrgyárban kapott munkát, Mama nevelte az öt gyereket: este kimosta a ruháikat, reggelre rájuk adta. A kicsik az ágy végében, „lábtól” aludtak. Öt évvel később nagypám 1939-ben, nagyon fiatalon, 39 évesen meghalt.

Fénykép 1. Frangepán utca 6.

„Anyám meg itt maradt 5 gyerekkel, szintén szakma és megélhetés nélkül. A temetés után összeroppant, kórházba került, ahol hosszasan volt, és ahol majdnem teljesen rendbe jött. Mi gyerekek azonban szétszóródtunk, Klári nővéremet, aki 1942-ben halt meg hashártyagyulladásban, nem is láttam többé. Erzsike húgomat néha láttam a bicskei Horthy Miklósné gyermekotthonban, ahova együtt kerültünk be ugyan, de, mint különeműeket nem engedtek bennünket együtt játszani.”

Balogh Sándor

Csak Laci maradt otthon, aki már 15 éves volt, s némiképpen Mama segítségére tudott lenni. Mama vidékre vonatozott (vonattetőn), akkor mindennapos, ma már megalázó kis üzleteket bonyolítani, mint a batyuzók általában. Mama nagyon várt látogatásai az árvaházban, Bicskén, a zsemlejegyet, amit hozott (vagy nem hozott).

Fénykép 2. Balogh Klári

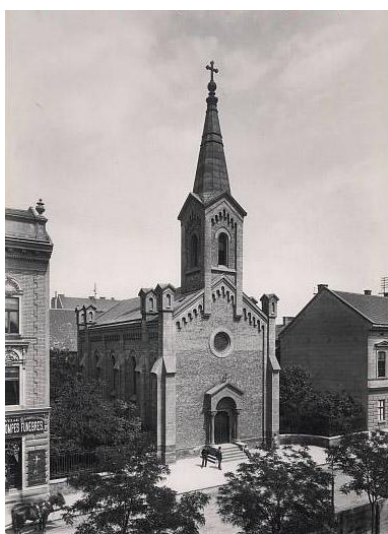

Fénykép 3. Apám, Gyuri és Erzsike, 1942

Fénykép 4. A bicskei Batthyány-kastély

Apám 1942-ben Budapestre került, a József nádor által alapított „József” fiúárvaházba, mivel 10 éves lett. Az már egy „civil” intézmény volt, szabad vallásgyakorlással. Apja után görög katolikus vallásúnak keresztelték, anyja római katolikus vallását pedig a lánytestvérei örökölték. Ebből következően én nem járhatott a kötelező vasárnapi misékre az Örökimádás templomba (az körülbelül 200 méterre volt az árvaháztól az Üllői út túloldalán), neki a Rózsák terén levő görög katolikus templomba kellett misére járni, negyed magával. Ez egy órai gyalogútra volt és azzal járt, hogy sokszor lekésték a vasárnapi ebédet az árvaházban, amit vagy eltettek nekik, vagy nem, ha eltették, akkor vagy megették a római katolikus gyerekek, vagy nem. Általában megették. Mondani sem kell, mennyire rajongtak apámék barátaival a vallás-szabadság e formájáért.

Fénykép 5. A Rózsák terei templom

Fénykép 6. József nádor fiúárvaház

Aztán néha valamelyikünk kitalálta, hogy a Rózsák terére menet félúton ott van a Nap mozi, ahol olcsó délelőtti matiné-előadásokat is adtak. Ettől kezdve váltogatták a vasárnap délelőtti programjaikat: hol mise, hol mozi. Arra vigyáztak persze, hogy ne gyónják meg a mozizást, mert hamar vége lett volna a kettős életüknek. Viszont néhány fagylaltért a pap egyik fiúgyermeké időnként hozott nekik a sekrestyéből miseigazolásokat, mert azt az árvaházban be kellett mutatni.

Később ezekről az évekről nyilatkozta, hogy a József fiúotthon kiváló intézmény volt; széles látókörű, felvilágosult tanárokkal, akik nekik Adyt és József Attilát, meg Villont is tanítottak. Az I. emeleti folyosón egy tucat márványtábla hirdette (és talán még mindig meg is vannak, hiszen áll még az az épületszárny az Üllői út 76 szám alatt, a Klinikák metró-megállónál) azoknak a volt fiúotthoni növendékeknek a kiválóságát, akik saját tehetségükből és szorgalmukból emelkedtek fel. Apám számára ezek a márványtáblák útmutatóként szolgáltak, s szolgálnak a mai napig. Itt kezdte érezni, hogy egy árvaházi gyereknek is lehet jövője. Megfogantak Mama intő szavai, mi szerint „Kisfiam, amit az életben el nem vehetnek tőled, az az eszed, minden fizikai jószágot vagyont elveszíthetsz, jöhetnek súlyos tragédiák, de azt, ami a fejedben van, azt el nem vehetik tőled.”

1944 késő őszén egy érdekes intermezzo szakította meg 12 éves egyhangú életét: 120 levente- társával együtt a Lónyay utcai Református Gimnáziumba vezényelték őket, ahol puskákat kaptak, és lelkesítő felkészítést arra, hogy Ceglédnél állítsák meg a Vörös Hadsereg előnyomulását. Akkor már csak rongyaik voltak és zsákvászon felsőrészü, kenderkócból font talpú cipőik, amelybe – kapca híján – újságpapírba tekerték a lábaikat. Ez az ütközet aztán elmaradt, mert egy tanárunk kivezényelte őket az épülethől, a Szabadság-híd alá, az alsó rakpartra, ahol elég világosan megmondta, hogy akinek kedves az élete, tűnjön el, ahová tud. Csak a „Józsefbe” nem mehettek vissza, hiszen oda újra eljöhetek volna értük, hogy a frontra vigyék őket. Az ütközet tehát elmaradt, így erőiket se mérhették össze a Vörös Hadsereggel. Nem tudni, milyen volt a szovjetek humorérzéke, de lehet, hogy a pusztá látvány okozta sokk miatt elvesztették volna ezt az ütközetet.

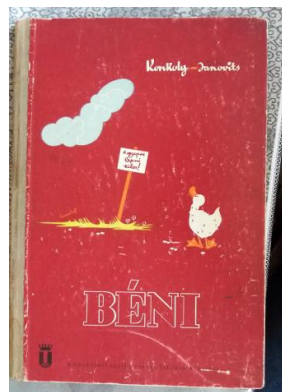
Apám ezután Angyalföldre, a Frangepán utcába ment, vissza Mamához, ahol szinte semmilyen ennivaló nem volt. Illetve ami volt, kellett az akkor 20 éves Laci bátyjának, aki szökésben volt a katonaságtól. Az SS 25. Waffen-Grenadier divíziójánál szolgált, ahova valószínűleg erőszakkal sorozták be. Nem otthon bujkált, az igaz, de mégis megtalálták. Tudták, hol kell keresni, volt egy csinos, kissé bicegős barátnője két házzal arrébb. És volt jóakarója is, aki feljelentette. Elhurcolták és félholtra verték, Mama a menekülő nyilasoktól így kapta vissza. Soha többé nem épült fel, 1946. október 6.-án meg is halt.

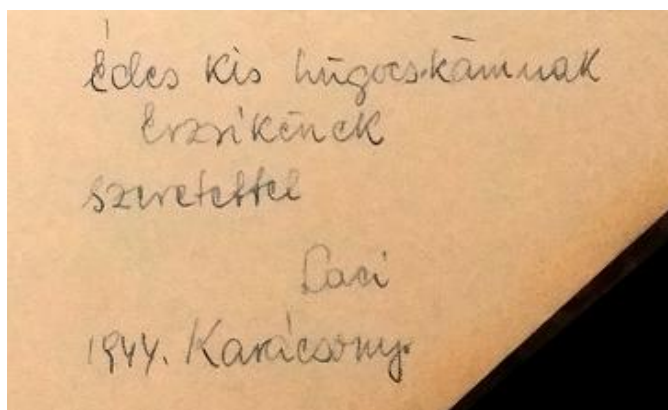
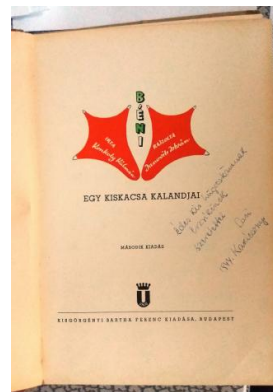
Fénykép 7. Balogh Laci

Fénykép 8. Balogh Erzsi

Fénykép 9. Mesekönyv

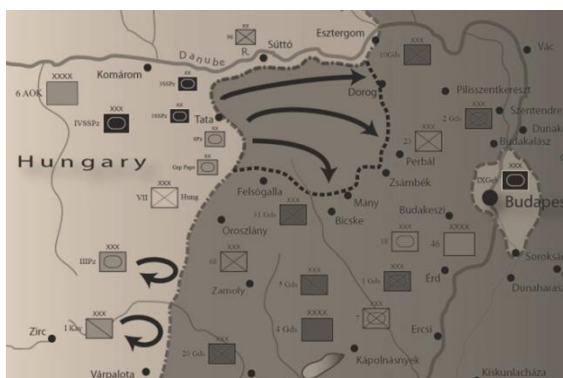
Mesekönyv, amit Erzsi húgának vett, és már nem tudott odaadni

Erzsike közben az árvaházban volt. Itt a nevelő-oktató munkát a Szent Keresztről elnevezett Irgalmas Nővérek látták el, miközben a környék lassan harcszíntérré változott. A kastély egy részéből hadikórház lett, majd lassanként az intézet egészen kiszorult az épületből. A gyermekeket hozzátartozóik egymás után vitték el, a megmaradtakat átvitték a parkban lévő épületbe.

Az orosz hadsereg egységei ezen a területen hajtották végre azt a hadműveletet, melynek célja Budapest körülzárása volt.

„A német hadvezetés azonban nem mondott le Bicske elfoglalásáról és a Budapest elleni támadásról. Mór körzetéből szándékoztak csapást mérni Zámoly irányába, hogy aztán Bicskét elfoglalva egyesüljenek a községet északról támadó erőkkel. A harcok heveségére jellemző, hogy január 7-e és 11-e között ezeken a frontszakaszokon a szovjet csapatok több mint 30 rohamot vertek vissza. A németek - az irtózatos erejű harcokat elszenvedő — Bicskén át nem tudtak áttörni Budapest felé, és január 12-én védelembe mentek át. A szovjet csapatok február 13-án elfoglalták Budapestet.”

Peterdi Ede: A bicskei Batthyány-kastély

Fénykép 10. Konrád-hadművelet, 1945. január 1-8

Fénykép 11. Német harckocsik Zsámbéknál

A nővérek ekkor biztonságosabbnak vélték átvinni a gyerekeket a tíz kilométerre levő Zsámbékra. Rettenetes hidegben indultak el a gyerekek, csak a nővérek kísérték őket, bíztak benne, hogy épségben át tudnak jutni. Nem tudni, hogy a kitörő németek vagy éppen egy német kitörést visszaverő szovjet tüzérség vette őket tűz alá, de a halált hozó tűz szétrebbentette a gyerekeket az út menti erdőben. Sokáig tartott, amíg elnémult a tüzérség, túl sokáig. Erzsinek addigra már véget ért a háború. Miután addig futott, amíg tudott, amíg a félelmet legyőzte a kimerültség, és leült egy fa alá. Végtelen nyugalmat érzett, már nem fázott, lecsukta a szemét, és a világ megszűnt létezni.

Fénykép 12. Az út Bicske és Zsámbék között

Karácsony első napján Mama úgy döntött, hogy visszakíséri apámat a „József”-be. A Váci úton, a Ferdinánd hídon és az Izabella utcán át próbálták megközelíteni az Üllői utat. Ez nem egy akármilyen túra volt, hiszen a Nyugati pályaudvar már lángokban állt, s a sínek felett ívelő Ferdinánd-híd útpályáján sokszor fél méteres sávokban égett a napalm.

A háború elejét is ott, az árvaházban élte át, ruházat és ennivaló nélkül. A bombázások szünetében ki-kiszöktek az Üllői úti romos üzletekbe ennivalót keresni, de csak ritkán találtak. Apám legnagyobb zsákmánya, amit a pincébe beérkezve el is dugott, néhány Frank-kávé pasztilla volt. Az ostrom végén ott, az árvaház pincéjében nekik, akik ott rekedtek, legalább hatvanan, már jártányi erejük se volt.

Az éhhaláltól a szovjet katonák mentették meg őket. Először kockacukrot kaptak, aztán a fogatos muzsikok, akiket oda beszállásoltak, káposztalevest főztek nekik bográcsban, amit a kocsirúd végére akasztottak fel. A levesben krumpli is volt, meg lóhús is. Akkor ehette valószínűleg a világ legjobb szoljanka-levesét. Ebbe azonban majdnem belepusztultak mindannyian a hosszú koplalás miatt. Még a leves is szinte kővé vált bennük.

1945-ben a Nemzeti Segély nevű gyermekmentő szervezet szinte minden pesti gyereket vidékre vitt, regenerálódni, felhizlalni. Apám Nyíregyházára került, előbb egy református pap által szervezett kis gyermekközösségbe, ahol megtanulták az önálló életvitelt. Azután ez a közösség feloszlott és egy gyermektelen fiatal építész-feleséghez került, aki örökbe akarta fogadni. Nyíregyházát három dolog tette felejthetetlené: a szotyolával teli padlások, a református leánygimnázium, ahol tanultak (a fiúiskolák ugyanis le voltak bombázva), és harmadikként egy 10 éves leányka, akinek az iskolában tette a szépet, és akit a szülei tiltottak tőle. Nem azonos társadalmi osztályhoz tartoztak, a szülei – különben elég primitív emberek – egyszerűen lenézték apámat, a sehonnai lelenc-gyereket. Ezzel a szemlélettel apám találkozott már korábban is, a bicskei árvaházi tartózkodása vége felé, amikor felső tagozatot kellett választani. Ő gimnáziumba szeretett volna menni, ennek érdekében mindent bedobott: kijelentette, hogy papnak megy, és szorgalmasan ministrált is, az osztályból elsőnek megtanulva a ministrációt, és hajnalban kelve minden reggel. Viszont nem engedték gimnáziumba, hanem polgári iskolába küldték. Ha gimnáziumba kerülhet, szinte nyomban értelmiségi pályára léphetett volna, a polgári iskolát viszont a tisztas iparosok gyermekei választhatták. E rendszer szerint volt egy harmadik utas megoldás is: négy elemi osztály után

még két elemi iskolai osztály. Ez azoknak a gyerekeknek volt elfogadható, akik a polgári iskolát se tudták volna elvégezni.

1946-ban apám elérte a középiskolás kort. Elküldték az Alkalmasság-vizsgáló Intézetbe, ahol mindenféle személyiségteszteket kellett kitölteni, értelmezni. Valószínű, hogy nem adhatott túl értelmes és adekvát válaszokat, mert a hölgy arcán, aki vizsgálta, az értetlenség és a furcsálkodás váltakozott. E tesztek szerint – mint utóbb kiderült – semmire se volt alkalmas. Ő viszont minden áron tanulni akart, arra ugyanis talán még jó volt, hiszen fizikai állapota viszont kifejezetten siralmasnak volt mondható. Állapota azonban mentő ötletként szolgálhatott az alkalmasság-vizsgálóknak, mert szinte kezükbe adta a megoldást: menjen a gyerekek szabad levegős pályára.

Ennek a tanácsnak apám nem állt ellent, írt Sopronba, az Erdészeti Középiskolába, hogy oda szeretne menni tanulni. Hamarosan jött az érdeklődő válasz, miszerint: hol kíván lakni (mert internátusi elhelyezést nem tudnak adni) és miből kíván élni, ruhát és étkezést, tanszert, stb. biztosítani magának. Ezek után természetesen Sopronban nem lett középiskolás. Budapesten, Zuglóban volt viszont egy nagy múltú Kertészeti Középiskola, oda felvették, közben pedig maradt a József Fiúotthon lakója. Szomorú, de nem erősödött meg fizikailag a középiskolai évek alatt sem. Szinte csodával határos, hogy le nem gyengült teljesen, hiszen rendkívül hiányosan táplálkozott. A fiúotthon és a középiskola ugyanis olyan nagy távolságra voltak egymástól, hogy a közös reggeli előtt el kellett, hogy induljon az akkor legalább egy órás útra a suliba, az ebédet pedig mindig lekéste. Így azután leginkább eseti jellegű étkezései lehettek.

A középiskolai évek gyorsan elteltek, s apám a Kertészeti Egyetemen tanult tovább. Ott már olyan magas ösztöndíjat kapott (1950-ben havi 540 forintot), ami egy átlagos havi fizetésnek is megfelelt. Egy darabig még a fiúotthonban maradt, segédtanítói feladatokat vállalt, abból is jött némi pénz és így támogatni tudta Mamát és Gyurit, középiskolás öccsét (akiből aztán tehetséges orvos és feltaláló lett).

Fénykép 13. Apám 1950-ben

Az egyetem után munkát vállalt egy kutatóintézetben, ahol tudományos segédmunkatársból intézeti főmérnöki beosztásig vitte. Aztán egy másik, majd egy harmadik kutatóintézet következett. Volt egy néhány éves kitérője a minisztérium háttér-intézetébe, amely közgazdasági elemzésekkel foglalkozott. Ennek a harmadik intézetnek az igazgatójaként elő kellett készítenie az intézet beolvasztását egy másikba, ahol szintén vezető lett, de már

második szinten. Innen került pályázattal Szegedre úgy, hogy már előtte megpályázta és elnyerte egy tanszékvezető professzori helyet Budapesten. Már a kifejezetten kedvezően fogadott székfoglalóját is megtartotta, amikor a miniszter behívatta és kérte, vonja vissza a pályázatát, viszont pályázza meg Szegeden a főigazgatói széket úgy, hogy előtte el kell nyernie ugyanitt egy tanszékvezető professzori helyet. Ezt apám elfogadta és 1988 óta Szegeden dolgozik. Két, egymással szemben álló táborra oszlott akkor a kar közvéleménye, egyik sem tudott a másik számára is elfogadható jelöltet állítani, az ő személye viszont elfogadható volt mindkét tábor számára.

1991 óta már „csak” tanít. Először 1959-ben lépett az egyetemi katedrára, és 1970 óta tanít rendszeresen, évente legalább egy évfolyamot. Évi minimálisan 100 fős hallgatóságot számolva (ez egy alulbecsült szerény szám) legalább 4200 hallgatója volt eddig. Jelenleg is tanít az SZTE három karán.

Fénykép 14. A Szegedi Tudományegyetem

A hallgatók szavazatai alapján Magister Optimus, azaz „legjobb tanár” lett. Egyetemi tanárként, értelmiségiként kötelezőnek tartja a közéleti szerepvállalást, a megnyilvánulást: „Közéleti szerepvállalás nélkül nem szabad élni” – mondta. A Rotary Clubban (Szentgyörgyi Albert Rotary Club) 1990 óta tevékenykedik aktívan, elnökként és más aktivitások mentén, mint az emberek közötti megértés szószólója. Megkeresés alapján később elvállalta a második szegedi RC elnöki tisztét (Szeged Tisza Rotary Club).

Fénykép 15. Cikk a Katedrában, 2005. március 7.

Fénykép 16. 85. születésnapján a tiszteletére rendezett ünnepi tudományos konferencián, 2017

Anyám, Piszker Ágnes

Szüleim 1962-ben kötöttek házasságot, Budapesten.

Fénykép 17. Szüleim házasságkötése, 1962. július 5.

1961 nyarának végén ismerkedtek meg, anyám egy unokatestvére, Gerti révén, akivel apám akkoriban együtt dolgozott. Megismerkedésünk idején apám ifjú kutató, a Gyógynövénykutató Intézet kertészmérnök munkatársa volt. Naponta, az Intézet kertészetéből hozott szebbnél szebb virágokkal lepte meg anyámat, aki akkor még javában egyetemista volt, az ELTE Bölcsészettudományi Karára járt Orosz nyelv- és irodalom, valamint Pszichológia Szakra. 1965-ben államvizsgázott. Átmeneti munkahelyek után 1970-ben kezdett dolgozni a Heim Pál Kórházban, mint klinikai szakpszichológus, majd civil, alapítványi keretek közt dolgozott, és 1990 óta magánpraxisban pszichoterápiás tevékenységet folytat.

Fénykép 18. Anyám 2007-ben

„A Sajó utca 5/a-ban születtem, egy második emeleti 2 szoba-cselédszobás lakásban laktunk heten. Apám lett volna a nyolcadik, aki az 1941-es népszámláláskor „távollévő” családtagnak számított, mert akkoriban Vácott teljesített katonai szolgálatot. Ide érkezett haza apám 1945. december 1-én.”

Piszker Ágnes

Fénykép 19. Sajó utca 5/a

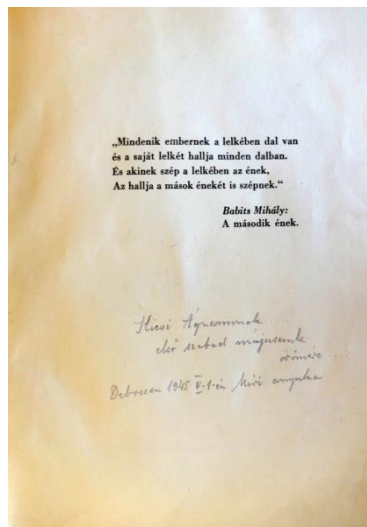
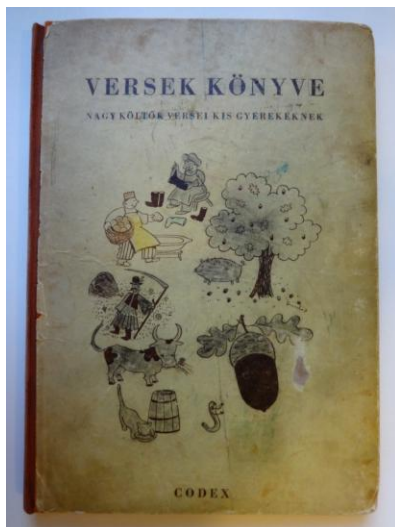
Fénykép 20. Anyám és Miri nagymamám

Tibor nagyapám 1941 októberében, 20 hónap katonai szolgálat után hazakerült Vácról, de egy év múlva 1943. január 31-én a keleti frontra vitték munkaszolgálatra.

Az ország 1944. március 19-i német megszállása után Miri nagymamám úgy gondolta, hogy vidéken biztonságosabb, van mit enni. Apcon Miri munkatársnője fogadta be anyámékat bútorostul, egy hétre rá azonban röstelkedve közölte, hogy a férje nagyon fél, így arra kell kérnie, keressenek biztonságosabb helyet - persze, bútor nélkül. 1944 júliusától hamis papírokkal bujkáltak, a ma Szlovákiához tartozó Bényben, Párkánytól 16 kilométerre északnyugatra, a Garam jobb partján lévő kis községben, ahol másfél ezer, többségében magyar lakos élt.

Ekkor kezdtek hírek szállingózni a szovjet hadsereg közeledtéről.

1945. február 22-én levonatoztak Debrecenbe, ahol a helyi kommunista pártszervezet segített mindenben: szállással, munkával, a gyerekek ellátásával. A Sas u. 4. II. 6-ban laktak.

„Kicsi Ágnesemnek első
szabad májusunk örömére,
Debrecen, 1945 V.1-én Miri
anyuka”

Versek könyve.
Nagy magyar költők
verseiből kisgyerekek
számára összeválogatva.
Codex kiadás, 1943.

„Ott állt az ajtóban, széles mosollyal az ajtófélfának dőlve, úgy kérdezte: Megismersz? Meg. A fényképről... Apám volt az. Ahogy ott állt az ajtóban, mosolyogva, vidáman, mint aki odatartozik, mint aki mindig is ott volt, éreztem, azt kell mondanom, hogy megismerem. Ez valami nagyon összetett érzés volt: akartam, hogy megismerjem, akartam, hogy örömet szerezsek neki – „örökbe fogadtam”, habár nem sokkal többet érhettem a világból, mint az öreg mackó a konyha sarkában.”

Piszker Ágnes

A kép felirata:
„Ez a kép megjárta a „poklot”
Ágnes hat hónapos.
1942-45 között apád zsebében”

Fénykép 21. Anyám képe, 1942

Másképpen, de biztosan segített az is, hogy mindvégig a zsebében hordta anyám fényképét.

Fénykép 22. Miri nagymamám anyámmal

Iskolás évek

Nagyszüleim 1947 tavaszától a Budapesti Központi Pártiskolán, Karolina út 19-ben tanítottak. Az iskolát 1945-ben hozták létre, itt főleg vidékről felhozott parasztfiatalokat tanítottak marxizmusra, akiket majd be lehet állítani a politikai életbe.

Anyámék bent is laktak a „Karolinán”, a többi oktatóval együtt, így mindannyian részesei voltak az iskolai életnek.

„Két helyiségből álló lakrészünk volt, két köves helyiség, mosdóval, vasággal és „MKP” bélyegzővel ellátott szürke lópokróccal. WC a folyosó végén. Sokszor féltem a sivár, kihalt, akkor hosszúnak tűnt sötét folyosón.”

Piszkér Ágnes

Az orosz előkészítő osztály után innen csaknem minden gyereket a „Maxim Gorkij” magyar-orosz iskolába írtattak – az épület ma az Általános Értékforgalmi Bank.

Fénykép 23. „Maxim Gorkij” magyar-orosz iskola

A Gorkijban a magyar és orosz nyelv, irodalom és történelem mellett a szaktárgyakat oroszul tanulták, a Szovjetunióból érkezett szaktanárokkal.

„Jó iskola volt. E fölött máig sokat és szenvedélyesen vitázunk; Le kellett írnom ahhoz, hogy belegondoljak ismét: jó iskola volt? Ugyanolyan porosz, látszat szabadságot, látszat biztonságot nyújtó intézmény volt, mint akkor valamennyi, de ez akkor többségünk szocializációjának megfelelt. Az igazán tehetségesek ezzel együtt tudtak élni, és meg tudták haladni a korlátait. Minőségi oktatás folyt, komolyan vették a tanulást, a tudásnak becsülete volt, s az is nagyon hasznos volt, hogy egy idegen nyelvet szinte anyanyelvi szinten megtanulhattunk.”

Piszkér Ágnes

Az étkezés a túlélés után sokáig központi kérdés maradt. Mindannyian alultápláltak voltak. Legnagyobb veszedelem talán a tbc és az angolkór volt. Az óvodában csukamájolajat is kaptak, és rendszeresen kvarcoltatták őket. A tápláló ételekhez a lakosság főleg IKKA-csomagból jutott hozzá. Az IKKA (teljes nevén IBUSZ Külföldi Kereskedelmi Akció) ajándék, illetve segélyközvetítő intézmény volt, amelynek segítségével a nyugati országokban élő rokonok, barátok ajándékcsomagot vagy pénzt küldhettek.

1949 szeptemberében, alig múlt anyám 8 éves, s alig töltöttek együtt nem egészen három évet, amikor apját a moszkvai Lenin Katonapolitikai Akadémiára küldték.

Ez még öt év távollétet jelentett.

„Apám karácsonykor két hetet, nyáron vagy két hónapot itthon tölthetett. Év közben szombatonként Moszkvából rendszeresen hazatelefonált. Ez elég lidérces volt: anyám a megbeszélte időben a telefonhoz ült, és sírva várta apám hívását, sírt előtte, alatta és utána... Apám hazajöveleteit mindig nagy izgalom kísérte. Megélénkült a ház, rengeteg ajándékot hozott: egy kiló narancsot (nálunk narancsot akkoriban csak karácsony előtt, hosszú sorban állások után lehetett talán kapni, inkább csak darabszámra), halvát, és „Мушика на Севере” csokit, amit nagyon szerettem.”

Újra együtt a család

Nagyapám befejezte az Akadémiát, 1954 volt. A régi idill már nem tért vissza, az élet végképp feszültségekkel terhes lett. Miri 1949-ben született egy kisfiút. Betegen született, azt mondták, szívnagyobbodása van – haza se adták a kórházból, 24 napot élt. Azóta nem sok szó esett róla, mintha nem is lett volna - Iván volt a neve. A húga jóval később, 1954 decemberében született. Addigra már 13 éves múlt anyám.

Fénykép 24. Anyám 1950 körül

Aztán sok minden megváltozott. Nagyapám külszolgálatos, katonai attasé lett Belgrádban, később Pekingben, majd Bukarestben. A gyerekkorhoz tartozó balatoni nyaralásoknak vége szakadt, s csak emlék maradt.

Amikor 1956. október 23-án gyakorlatilag megszűnt a Gorkij Iskola, a szemközt lévő gimnáziumba iratkozott, úgynevezett sima, „magyar” osztályba. Meg kellett tanulni hirtelen a kémiai, fizikai, matematikai stb. fogalmakat magyarul, s a tanterv is más volt. Nem volt könnyű, ráadásul vagy 40 lány közt - nem koedukált osztályok voltak. 1957-től orosz tagozatos osztályokat is indítottak a volt „gorkijosok” részére, itt is érettségizett. Az iskola 1959-ben felvette a Radnóti Miklós nevet.

Szüleim 1961 nyarának végén ismerkedtek meg, 1962. július 5.-én házasodtak meg. Én 1965. augusztus 1.-én születtem, majd négy év múlva megszületett Eszter húgom 1969. január 10.-én.

Születésem előtt szüleim nyolc hónapon keresztül együtt készültünk anyám államvizsgájára. Anyai nagyszüleim akkoriban, 1964-ben már Kínában dolgoztak, Tibor nagyapám katonai attasé volt, így a jó hírről levélben értesítették őket, hogy hamarosan unokát várhatnak. A szülés előtti napokban nagyszüleim Lepke utcai lakásába költöztek, hogy közel legyenek a Kútvölgyi úti Kórházhoz, ahol aztán Hirschler Imre szülész-nőgyógyász segédkezett a születésemnél.

A Lepke utcában később is eltöltöttünk egy-egy hetet, hétvégeket, fél nyarakat.

Apám, miután éjnek évadján megindult a szülés és bekísérte anyámat a kórházba, otthon nekilátott villanyt szerelni (soha jobbkor: aludni úgysem tudott volna) - asztalra a hokedli, – aztán minden megbillent... Így a Kútvölgyi Kórház melletti János Kórház sebészeti Osztályára került, onnan „tolatott át”, derékig gipszben, nővéri kísérettel meglátogatni anyámat és engem a szülészeten.

A Kútvölgyiben két Balogh Gábor is született egyidejűleg, így a megkülönböztetés céljából a szóbeszédben én mindjárt megkaptam apám után a Dr. előnevet.

Fénykép 25. Miri nagymamám, anyám és apám gipszben

Fénykép 26. Két nagymamámmal, Miri és Vilma

Fénykép 27. Anyám jární tanít, apám enni – több-kevesebb sikerrel.

1969: Szaporodott a család: Mogyoródi út 68/c, Eszter húgom pár hónapos korában és én.

Fénykép 28. Eszter húgom pár hónapos korában és én

Második Fejezet, nagyszüleim generációja

Balogh László Antal

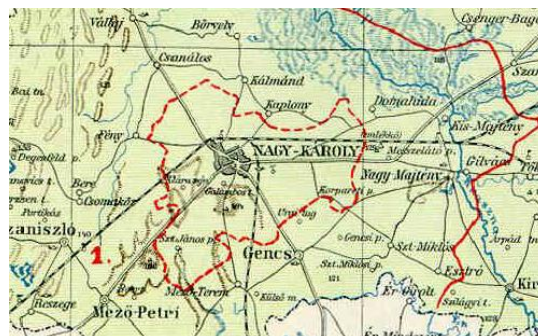

Fénykép 29. Balogh László Antal

Balogh László 1901. szeptember 1.-én született Nagykárolyban, az Árpád út 80-ban. Nagykároly mai neve Carei, Románia. 1939. július 29.-én halt meg Budapesten. Szülei Balogh László és Schuller Erzsébet. Tízen voltak testvérek, de Károly és József öccseivel csak hárman érték meg a felnőtt kort.

Fénykép 30. Árpád út 80, Nagykároly

Fénykép 31. Nagykároly és környéke 1910 körül

Nagyapámat nem ismertem, sőt, apám sem nagyon ismerte, mert ő hét és fél éves volt, amikor apja meghalt. Azt a kevés, amit róla tudok, abból a kevésből ered, amit apám tud róla. Nagykárolyban például csendőr volt, de további karrierjébe – és életébe - beleszólt a történelem.

A vesztes I. világháború után 1920. június 4-én írták alá a Trianoni békeszerződést, melyet 1921-ben iktatták be a magyar jogrendszerbe, 1921. évi XXXIII. törvénycikkkel.

Fénykép 32. Határkő 1922-ből az új magyar-román határon, Nagykároly közelében

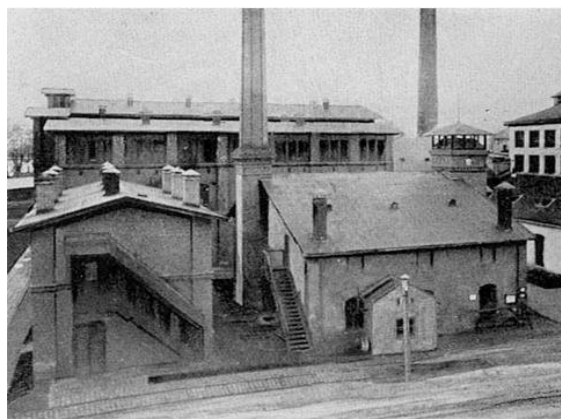
Károly öccse 1905-ben született, aki továbbra is Nagykárolyban maradt, és később be is sorozták a román hadseregbe. Innen átszökött Debrecenbe, magyar területre, ahonnan visszatoloncolták, majd mikor ismét átszökött és ismét csak a visszatoloncolás várt rá. Reménytelen helyzete miatt öngyilkosságok kísérelt meg 1927 végén, de 1931-ben még életben volt. Nem tudom, mi lett vele, mikor halt meg, egy gyereke volt, István, aki kb. 1970-ben halt meg Budapesten.

József öccse 1917-ben született, 1972-ben halt meg Budapesten. Két gyermeke, három unokája, négy dédunokája van.

Trianon után nem akart maradni a már Romániához tartozó szülőhelyén, hanem Hosszúpályiban a Nagykárolyból átmentett pénzből gazdálkodni próbált 1936-ig, majd miután mindent elvesztett, Pestre költöztek a jobb munkalehetőség reményében. Amit Hosszúpályiból sikerült átmentenie, az két ágy, egy sezlon, 2 éjjeliszekevény és egy ruhás-szekevény volt, miután a nagy gazdasági világválságban mindenüket elvesztették. Az Újpesti Wolfner Bőrgyárban kapott munkát, de az akkori idők nem kedveztek neki akkor sem. Ezt a munkáját is elvesztette, végül utolsó éveiben – a nagy gazdasági világválság Magyarországon még 1938-ban is éreztette a hatását – alkalmi munkákból élt. Ételmérgezésben halt meg 38 évesen.

Fénykép 33. Frangepán utca 6

Fénykép 34. Wolfner bőrgyár

Telegdi Vilma

Fénykép 35. Telegdi Vilma 1960-ban

Fénykép 36. Telegdi Vilma 1970-ben

Mama, akit mindannyian Mamának, vagy Baloghmaminak hívtunk, valójában Vilma volt. Telegdi Vilma 1903-ban született Debrecenben, és 1982-ben halt meg Budapesten. Házasságon kívül született. Anyja Telegdi Mária bábasszony volt - ma azt mondanánk, szülésznő, apja Kenézy Gyula szülész orvos, a debreceni bábaképző intézet igazgatója, a debreceni egyetem rektora.

Mama Debrecenben született, a Péterfia utca 76. szám alatt. Itt bérelt egy gyönyörű lakást Kenézy Gyula professzor, dédapám, aki ugyan dédanyám, Telegdi Mária haláláig gondoskodott róla, de lányát, a nagymamámat, nem vette a nevére. Mária dédanyámmal 1903 előtt ismerkedhettek meg, amikor is a debreceni bábaképző intézet igazgatója volt.

„Anyám törvénytelen lánya volt egy bábanövendéknek, aki az akkor létrejött Debreceni Orvosegyetemen tanult és boldogult öcsém családfa-kutatásai szerint az egyetem professzorától fogant. Anyám nekünk, gyerekeknek erről (és sok másról) soha nem beszélt, de öcsém fejébe vette, hogy felderíti ezt a vonalat. Debreceni utazásai után biztos volt abban, hogy Kenézy professzor leszármazottai vagyunk. Magam a családfakutatásnak sok gyakorlati értelmét nem láttam, nem így a fiam, aki ezt a leszármazást be is bizonyította.”

Balogh Sándor

Hívó ember volt, emlékszem, sokat villamosoztunk, ilyenkor, ha templom mellett haladunk el, mindig keresztet vetett. Szüleim ateista „vallásúak” voltak, tehát nekem ez mindig furcsa volt. Annyira komolyan vette a római katolikus hitet, hogy születésem után – szüleim tudta nélkül – el is vitt engem megkeresztelni. A kereszteleetleneket - enyhe rosszallással pogányoknak nevezte.

Tizenhét éves voltam, amikor Mama meghalt, de rengeteg emléket őrzök tőle. Furcsa módon mindig úgy éreztem, hogy igazán nem ment el soha, itt van velem. Persze gyerekként más dolgok voltak fontosak nekem, mint ma – most nagyon sajnálom, hogy nem kérdezgettem őt többet az életéről. Szinte mindent, amit róla tudok, szüleim elbeszéléseiből tudom. Ő akkor „csak” nagymama volt, aki folyton finomságokkal halmozott el. Sokat voltam nála, és mindig éhes voltam. Először olajos kenyeret adott, hogy elverjem első éhségemet, aztán jött a mákos nudli, a krumplis pogácsa – mai szemmel elképesztően egészségtelen ételek. Számtalan régi képe volt a családról, nagyapámról, kitüntetések a háborúból – amik mára valószínűleg már örökre elvesztek, a családban már senki nem tud róluk. Ezt rettenetesen sajnálom.

A remek krumplis pogácsákat sokszor el is hozta hozzánk nagy ételhordó bádogdobozban, már a Mogyoródi útra is – mígnem már sok lett a három emelet megmászása. „De közel laktok az Úristenhez” – mondogatta pihegve, de a helyzettel megbékélten. Úgy fogadta az öregséget, mint az élet többi nehézségét, végtére is kilenc gyereket szült, de csak apám és Gyuri érte meg a felnőttkor. Az idő elment mellette: konzervnyitót még nem használt, a mozgólépcsőre félt rálépni. Mama „rég” tárgyaiból egy festett falitányért és egy konyharuhát őriztem meg.

Első megmaradt kép Vilma nagymamát, apámat és Erzsikét ábrázolja, 1937-ből származik.

Fénykép 37. Vilma nagymama, apám és Erzsike, 1937

Piszker Tibor

Piszker Tibor nagyapám 1916. január 9.-én született Nyíregyházán, Szabolcs-Szatmár megyében, 1978. május 26.-án halt meg Budapesten. Édesapja vendéglátó-ipari munkás, édesanyja háztartásbeli volt.

Fénykép 38. Nyíregyháza, 1916 körül

Egyéves korában jöttek el szülei vele és Anna nővérével Budapestre, megélhetési problémák miatt. A Nefelejcs utca 25-ben laktak, egy második emeleti szoba-konyhás lakásban - fürdőszoba akkoriban még csak a lakások kb. 40%-ban volt. Bejárat a gangról nyílt, közvetlenül a konyhába, közös otromba, sötétbarna faajtós WC nagy vaskulccsal a gang végében.

Nagyapám vagány srác lehetett, az utcán volt elemében. Mindent csinált: kifutófiú volt, inas, korcsolyázni tanította a lánykákat, így például Stühmer Zizit, a csoki gyáros Stühmer lányát, akiről a Zizi drazsét elnevezték, és akivel nagyon jóban volt. Egy családi legenda szerint Zizi javaslatára nevezték el nagyapámról a „Tibi” csokit. Ez valószínűleg csak egy családi mítosz, hiszen a gyáros unokája is Tibi névre hallgatott.

Fénykép 39. Cserkészként, 1933-ban

És eljött a második világháború. Nagypám 1940. február elsejétől teljesített tényleges katonai szolgálatot a Magyar Királyi 15. honvéd gyalogezred 15/I. zászlóaljánál Vácott. A zászlóalj később megszűnt 1942-ben, belőle jött létre a 2. gépkocsizó dandár és az 1. harckocsizó ezred parancsnoksága. Húsz hónap katonai szolgálat után hazakerült Vácról, de egy év után, 1943. január 31-én a keleti frontra vitték, német, majd magyar parancsnokság alá került munkaszolgálatra. Ahol addigra társai közül körülbelül ötvenen éhen haltak. Hastífuszon esett át ő is, gyógyszer nem lévén, bevett szokás szerint a gázárc aktív szén szűrőbetétjének elfogyasztása segített.

Fénykép 40. 1940-ben, katonaként feleségével, Míri nagymamámmal

1944 áprilisában orosz hadifogságba került. Nagypám egykori életmentő leleményességéről legendák keringtek. Amikor a terepen szalmakazalba bújva reggel orosz beszédre ébredt, tudta, ha megmozdul, az orosz katonák rögtön löni fognak. Így hát, szálanként szedve szét a kazlat maga előtt, lassan, csendben kibújt, a másik oldalon a kazalra támaszkodott, mintha mindig is ott állt volna, „mellékesen” megszólította az orosz kiskatonát, és megkínálta cigarettával. Hasonlóképp, amikor már fegyverleadás után rémülten fedezte fel a zsebében maradt gránátot, hasonlóan kiváló ösztönrel, a pillanat töredéke alatt az orosz katona kezébe nyomta, mielőtt az felocsúdhatott volna: „трофей!” (hadizsákmány) - megjegyzéssel.

1949 és 1953 között tanulmányait a moszkvai katonai főiskolán tanult, 1954-től a Zrínyi Katonai Akadémia (a mai Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem) társadalomtudományi tanszékének vezetője, majd 1955-től 1957-ig az Magyar Néphadsereg KTH. parancsnoki beosztásában volt. Egy ideig az Aranycsapat politikai tisztje is volt.

Fénykép 41. Piszker Tibor 1955-ben

Tanulmányai elvégzése után 1957-től 1960-ig katonai attasé volt Belgrádban, 1964 és 1967 között Pekingben, 1968-1971 között Bukarestben. 1973-tól az ENSZ Biztonsági Értekezletének volt katonai tanácsadója Genfben.

Fénykép 42. 1957-ben Miri nagymamámmal, anyámmal és Verával, nagynénémmel

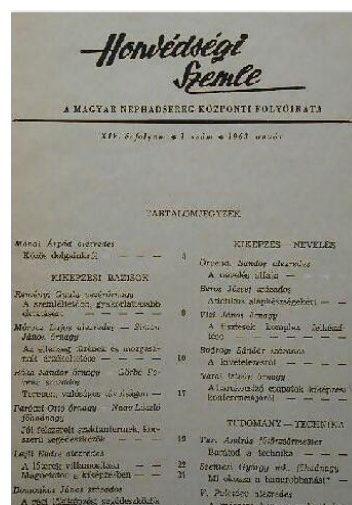

Fénykép 43. 1964-ben Kínában, katonai attaséként

Két kiadvány is fűződik a nevéhez

Hadtörténelem III, lektor

Honvédségi Szemle, szerkesztő

Fénykép 44. Piszker Tibor 1970-ben

Sajnos „két végén égette a cigarettát”, dohányzott, nem hessegette el a nőket sem, nagyanyám nagy keserűségére. A negyedik infarktus vitte el, mindössze 62 évesen. Őt sem ismertem eléggé, mivel csak tizenhárom éves voltam, amikor meghalt, de amikor ismerhettem volna, se láttam sokat. Nem volt otthonülő típus, ritkán láttam, csak kevés dologra emlékszem vele kapcsolatban: amikor csak nagyszüleimnél voltam a Lepke utcában, mindig nekem kellett kipucolni a katonai cipőjét. Ez nem tartozott a kedvenc foglalatosságaim közé, mert sosem lett elég tiszta és ragyogó, de viszont egyszer kaptam jutalomból ezért egy katonai sapkát, amit viszont nagyon szerettem és büszke voltam rá. Rendkívüli embernek tartom, és noha alig ismertem, hiányzik, sokat gondolok rá.

Fénykép 45. Svájci Alpokban, 1970-es évek

Mandel Margit

Fénykép 46. Mandel Margit

Miri nagymamám, vagy, ahogy neveztem Mirianyu, 1913. március 20.-án született Budapesten, mint első generációs budapesti. 2010-ben halt meg, augusztus 30.-án. Egy Dob utcai ortodox zsidó családban született. Szülei tartották a vallási előírásokat és szokásokat, a gyerekek felcseperedvén, már egyik sem. Heten voltak testvérek, nagyanyám volt a legkisebb, a hetedik. A két idősebb testvér, Matyi és Gizella kivételével már itt, a Dob utcában születtek: Sára, Pál, János, Rózsa, majd a sor végén anyám, Margit, a „Vakarcs”, a maradék, ahogy írja visszaemlékezéseiben.

A Dob utca 23-ban laktak, egy kétszintes ház első emeletén, egy két szoba, konyhás lakásban. Ez a ház már nincs meg: a háború után, a szomszédos egyszintes házzal együtt lebontották. Saul apja az udvar végéből nyíló baromfivágón dolgozott, mint rituális metsző, sakter – ott végezték a hitközségben az állatok rituális előírás szerint való levágását. A sakter képesítését, illetve oklevelét megfelelő gyakorlat után, három rabbitól nyerhette el. Ez ott és akkor bizonyos rangot jelentett a zsidók lakta negyedben.

A műveltségnek nagy becsülete volt a családban, és Saul bár nem volt iskolázott, de német klasszikusokat eredetiben olvasott. Nagyanyámék szegényen éltek. Cipőfűzőt, tüt, cernát, fésűt, hajcsatot és más ilyesmit árultak a kapualjban, ennivalóra alig jutott. Sokszor mesélgették később is, hogy anyjuk az asztalnál a már üres fazékba bújva úgy tett, mintha kanalazná a levest, a gyerekek pedig úgy tettek, mintha elhinnék. A kenyérre kristálycukrot, ha Mama ezt megelégelte, hát lisztet szórtak, „hogya legyen rajta valami”. Ekkor alakult ki a családi játszma: egymásnak tologatták az ételt (*„én már ettem, nem vagyok éhes”*).

Apja, Saul 1917-ben meghalt tbc-ben, mikor nagymamám csak négy éves volt.

Miri vidéki nagynénjéhez, Dóra nénihez került, Tétre, amúgy sem volt gyerekük. A mindig szomorú Dóra néni férje Jakab bácsi falusi tanító volt – szigorú, keserű, kissé kegyetlen ember.

Nagyanyám sokat szenvedett, rettenetesen anyátlan lett: Eszter anyja nagy ritkán, s csak titokban látogatta, leshette meg keserves, csillapíthatatlan zokogások árán. A szomszéd udvarból a gyerekek hamarosan a már Amerikába vándorolt szüleik után mentek, ott maradt a kihalt udvar a két öreg, köhécselő, „mellbeteg” (tüdőbajos) Treszka nénivel.

Miri, aki addig a család dédelgetett kedvence volt, 6 évesen iskolába került, a nevét is megváltoztatták (mintha új életet kellett volna kezdenie, és mindaz, ami volt – elmúlt örökre), bár nem adoptálták, Jakab bácsi után Erdős Margit lett. Jakab bácsi nem engedte az udvarban hancúrozni a gyerekeket. Mici cica és a palatábla – 10 éves koráig ez volt anyám világa.

1919-1920-ban spanyolnátha járvány söpört végig Európán. Sokan beleestek, így nagyanyám is. Rákövetkező tavasszal még hosszú hetekig lázas volt, sokizületi gyulladásban szenvedett. Születésnapjára – kukoricacsutka-babája mellé – élete első (és utolsó) igazi porcelánfejű babáját is megkapta.

Fénykép 47. Mandel Margit 1921-ben, nyolc évesen

1923-ban, mivel a téti iskola tanulói létszáma az előírt 30 alá csökkent, az iskolát bezárták, Jakab bácsit „B-listázták”, Dóra néniék így anyámmal együtt Pestre költöztek, vissza a Dob utcába. Most nyolcan laktak két szobában, amíg Dóra néniék nem találtak lakást. A két nagylányra, a 20 és 18 éves Sárára és Gizellára hárult a család eltartása: Sára elvégezte a kereskedelmi iskolát, gép- és gyorsíró lett, Gizella varrodában dolgozott. Miri és Rózsa, a két kicsi dolga volt a lakás kipucolása péntekre: a padlósúrolás, a poloska-égetés, a péntek esti asztalhoz a réz gyertyaratók szidolozása. A játékok: gyufaskatulya, parafadugó, gombok, textildarabkák, a „trenderli” (pörgettyű) – a kincsekből babaszobát építgettek.

Palesztina, 1929. Matyi Saul halála után hamar megnősült, tanítószkodott, 20 évesen, 1919 végén nekivágott az útnak Palesztinába. 1927 táján segítségével Pál és János is követte, majd Gizella. Mama sírva-fohászkodva engedte őket útnak. 1929-ben nagyanyámék Brindisi kikötőből, az olasz csizma sarkából hajóztak ki Jaffa kiépítetlen kikötője felé, itt csónakokkal szállították őket a partra, ahol Matyi várta őket.

Fénykép 48. Jaffa kikötője a XX század elején

1929 pontosan a palesztínai mészárlások éve volt. Jeruzsálem, Hebron, Safed, és más városokat, településeket arab szélsőségesek pogromjai érték. Miri 16 évesen egy bentlakásos mezőgazdasági iskolába került, Ben Shemenbe. Itt két évvel azelőtt, 1927-ben hozták létre az ifjúsági falut bentlakásos mezőgazdasági iskolával, elsőként a 20-as évek litvániai, ukrainai, galíciai pogromok áldozatainak árvái részére.

A fiatalok a nap nagyobb részét mindenféle mezőgazdasági munka megismerésével, munkával, napi 2 órát tanulással töltötték. Sátrakban laktak, majd egy év múlva felépítettek három egyszintes épületet U-alakban, egy szárny a fiúk, egy a lányok részére, középen az étkező- ill. közösségi terem. Étkezés csak reggel és este. Egy nagy család volt az egész: egymásra utaltság, sorsközösség, együttműködés, közösségépítés, énekelgetés és a táncok.

Fénykép 49. 1929-ben Ben Shemenben

Fénykép 50. 1931-ben

Minden munkát megtanultak, a munkahelyek havonta váltakoztak: kertészet, állatgondozás, bálázás, betonkeverés, konyhai munka, takarítás, egyebek. A sárban-porban csak az autógumiból szíjjakkal összetákolt lábbeli volt használható. Két év után kinőtt a gyermekfaluból, a család segítségével egy 2 éves mezőgazdasági szakiskolába vették fel, ez volt Nahalal. Itt már szabadabb, nyitottabb volt az élet, bejártak a faluba, már korábban bevándorolt barátnők, lovaglás, mozi, szerelmek, öröme-kbánatok. Aztán egy év ismét Ben Shemenben, ledolgozandó a tandíjat, aztán a „szabadság” – el kellett magát tartania. Következett az épülettakarítás, háztartási alkalmazotti munka, autókarosszéria-gyári munka – bármi.

Aztán újra itthon, 1936. Jött a hír, hogy Pált kommunista tevékenysége miatt letartóztatták. Tbc-s létére éhségstrájkolt, Matyi közbenjárására engedték szabadon, azonnali kitoloncolással. Folyt az angolok részéről a kommunisták üldözése, János is veszélyben volt. A családi legenda szerint női ruhában, nőnek maszkírozva magát menekült egy hajón, vele anyám, kurta, tragikusan végződő házassága után. A hét testvér közül négyen hazajöttek. Itthon, 1936-ban munkanélküliség és üldöztetés várta őket. Rózsa 1938-ban jött haza, legalább nyelvtudással, s valamelyes nyugat-európai tapasztalatokkal. Nagyszüleim 1936-ban ismerhették meg egymást, a szocdem ifik összejövetelén, valahol a Király utcában. Nagyanyám nagyon szép, szende fiatal lány volt, magyapám jóképű, vidám, tréfálkozó, népszerű fickó. Két év ismeretség után, 1938-ban házasodtak össze. Nagyanyám a Magyar Rádió munkatársa lett, a közvélemény-kutatási osztályon dolgozott, olvasói levelekre válaszolgatott – szerette csinálni. Jól írt.

Fénykép 51. Nagyszüleim a Ligetben, 1940

Fénykép 52. Nagyszüleim 1941-ben

Humorérzéke nem igazán volt, mindig vigyázott a szavaira. Legcsúnyább szitkai voltak „a kutyaфáját”, „a fene egye meg”, „a rosseb egye meg”. Ekkor már nagyon mérges volt. Mellette kimondatlanul is csak jól lehetett viselkedni.

Fénykép 53. 1962

Fénykép 54. 1970

Fénykép 55. 2005

Harmadik Fejezet, dédszüleim generációja

Balogh László – és ősei

Balogh László dédapám 1874. szeptember 1-én született Nagykárolyban. Apja, Balogh János 1847. szeptember 10.-én született, anyja Sopronyi Julianna pedig 1855. május 18-án született – mindketten Nagykárolyban.

Balogh ágamon mindenki görög-katolikus – visszafelé legalábbis egy darabig. Nagyapja 1811-ben vélhetőleg római katolikusnak született – József dédapja biztosan az volt - de áttérhetett, hiszen felesége, Orosz Flóra Virág, görög-katolikus volt.

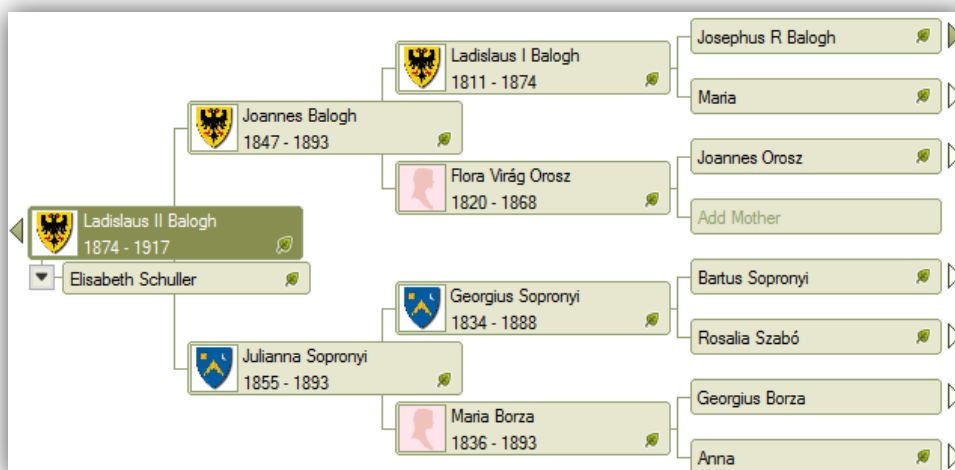

Fénykép 56. Nagykárolyi utcarészlet, korabeli képeslap

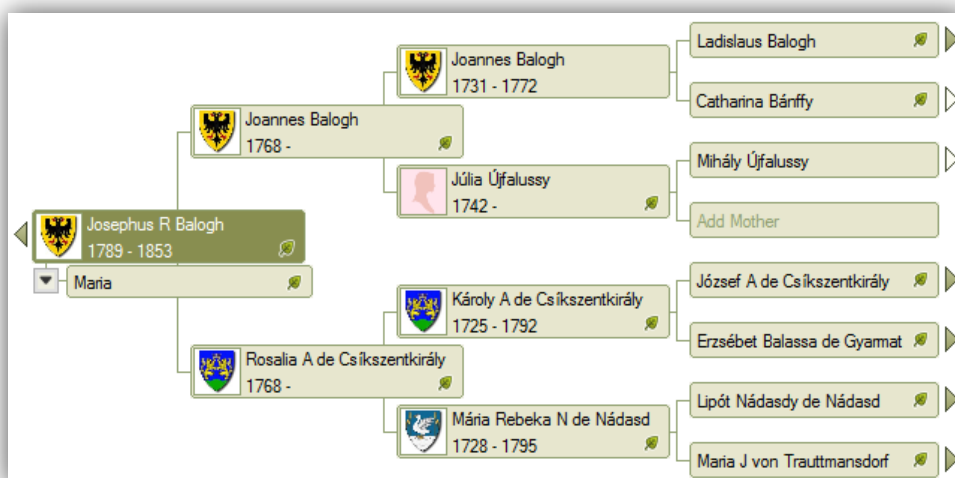
Fénykép 57. Nagykároly – A Szent Mihály és Szent Gábor arkangyalok görög katolikus templom

Ábra 1. Balogh László családfájának részlete

József dédapja (Josephus Balogh) 1789-ben született, Balogh János és Andrásy Rozália gyermekeként. Húgának, Barbarának leszármazottaival meg is találtuk egymást Torringtonban, Connecticutban.

Ábra 2. Balogh József családfájának részlete

Innen persze nagyon érdekes lesz a családfa, hiszen ez egy jól dokumentált ág, teli nemesekkel, királyokkal. Családfámon több, mint 30.000 ember van, ennek csaknem a fele ősöm, úgyhogy meg sem próbálok kitérni rájuk. Ha valaki megtalálja útját a családfán a nemességhez, egyszerre rengeteg rokona lesz, hiszen Európa nemessége, főleg uralkodói gyakorlatilag egy családot alkotott.

Legkorábbi ősapámról – akiről valamit tudni lehet – a Kézai-krónika említ egy szűkszavú sort: „Post illos Altmann intrat de Fridburc miles coridatus ex patria Turingorum, de isto illi de Bolugi oriuntur” – „Ezek után jött be Altmann Friedburgból, bátor lovag Tübingiából,

akitől a Baloghok erednek”. (De Keza, S., 1285. Gesta Hunnorum et Hungarorum. s.l.:s.n.). A Balog folyó (52km) a Rima folyó bal oldali ága. Ezt a völgyet kapta meg Altmann, innen kapta meg az egész nemzetség a Balogh nevet.

Az Árpád kort felemás viszony jellemezte a németekkel való kapcsolatban. A németekkel való viszálytól a hűvös kapcsolaton át a német hűbérig sokféle formában alakult a Magyar Királyság helyzete. Feltehetőleg Orseolo Péter uralkodása alatt történhetett meg Altmann lovag és kíséretének letelepedése a Balog folyó völgyében. Kós Károly "Az országépítő" című könyvében megemlíti, hogy Altmann lovag sok más német lovaggal együtt részt vett a Veszprémi csatában István király oldalán. Ez pedig 998-ban történt. Ha ez igaz, lehetséges, hogy a Balog-völgyben később letelepedő Altmann lovag apjáról lenne itt szó.

Az a Tübingiai "Friedburc", amit Kézai régiesen-latinosan említ, a mai Hessenhez tartozó Friedberg, mely abban az időben Tübingiához tartozott, és melynek címere gyakorlatilag megegyezik a Balog(h) nemzetség címerével.

Fénykép 58. Friedberg címere

Fénykép 59. A Balogh címer

Később, ez a család több ágra szakadt – a Baloghok a Balog folyótól, a Széchyek Rimaszécstől, a Derencsényiek Derencsénytől s az Attfyak egyik őstől, Ath-tól – vették családnevüket. A Balogh Nemzetség három ága (Atyfi, Széchy, Derencsényi) szintén ezt a sást használja címerében:

Attfy

Derencsényi

Széchy

A nemzetség az Árpádkorban még nem játszik nagy szerepet, de később a Széchy ág, amely az 1290 körül épített Balogvárat is birtokolta 1360-tól, magasra emelkedett, főnemesi rangra jutott és fontos szerepet játszott az ország életében.

Fénykép 60. Balogvár romjai

Az ötödik fejezetben kitérek a Balogh-ág genetikájára, eredetére és a Széchy ággal való közös eredetre is – mely igazolja azt, hogy mindkét család Altmann lovagtól származik.

Elisabeth Schuller – és ősei

Elisabeth Schuller dédanyám 1875. május 30.-án született Nagykárolyban, apja Joannes Schuller takács, anyja Ecsedy Veronika, mindketten római katolikusok.

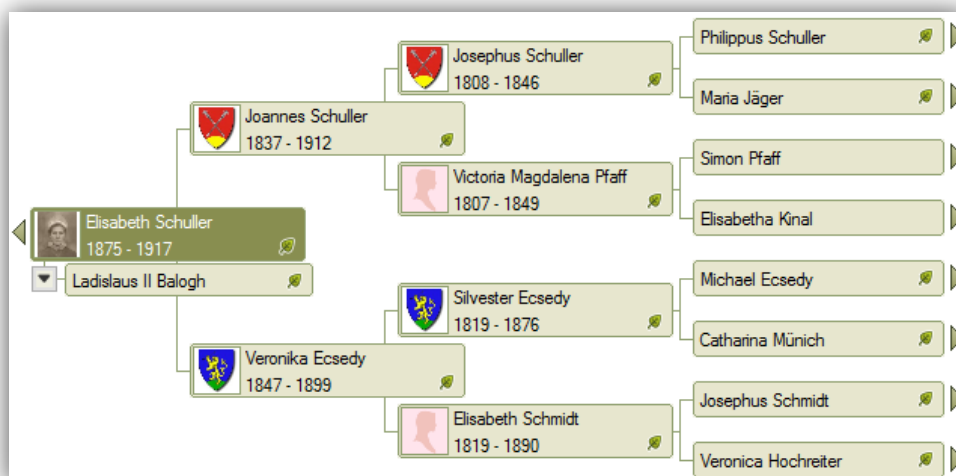
Fénykép 61. Elisabeth Schuller

Fénykép 62. Mindenszentek plébániatemplom a XVIII. században

Fénykép 63. Kalazanci Szent József piarista templom

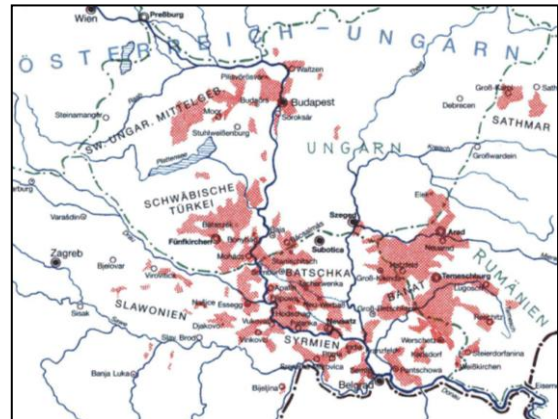
Ábra 3. Elisabeth Schuller családfájának részlete

Schuller dédanyám szinte minden felmenője sváb volt, pontosabban Donauschwaben, „Dunamenti sváb”. A Dunamenti svábok az egykori Magyar Királyság - és utódállamai, így a mai Magyarország - területén élő német nyelvű telepések leszármazottai. Túlnyomó többségük Svábföldről érkezett, de sokan jöttek még Bajorországból, Pfalzból, Hessenből, Elzászból, vagy akár a Németalföldről is.

Fénykép 64. „Einzug der Deutschen in Ungarn”
Stefan Jäger festményének részlete

Fénykép 65. A Dunamenti németek által betelepített
részek

A törökök kiűzése utáni dermedt demográfiai katasztrófát jellemzi, hogy egyes helyeken a lakosság 80-90%-a elpusztult. Szükségessé vált az ország újbóli benépesítése.

Szatmáron Károlyi gróf első telepítését 1712-ben kezdte meg Felső-Svábföldről, a Duna és a Bodeni-tó közötti területről, összesen 31 faluban mintegy 11.000 teleppel. Ezzel a hullámmal svájciak, frankok és bádeniek is érkeztek. 1768 és 1771 között érte el a betelepítés csúcspontját, itt 17.000 telepes érkezett Lotaringiából, Badenből, Svábföldről a Fekete erdő vidékéről és más területekről is a török hódoltság után elnéptelenedett magyar területekre.

Fénykép 66. Egy Ulmer Schachtel Kehlheim közelében

A német területekről kivándorolni szándékozóknak – csak római katolikusok jelentkezhetek - először minden adósságukat rendezniük kellett, ki kellett váltaniuk magukat, és elbocsátó levelet kellett, hogy kapjanak.

Több oka is volt a kivándorlásnak. XVI. Luis francia király sokszor vezetett rabló hadjáratokat a Rajna vidékére és más német területre. A lakosság sok helyen nyomorgott.

Ehhez még hozzájárult az a szokás is, hogy a sváb területeken a családi vagyont a legkisebb fiú örökölte, a többinek máshol kellett boldogulniuk. Csábító volt a sok kedvezmény is, amit megígértek nekik, mint például hat év adókedvezmény, mentesség a katonai szolgálat alól, 10 évre szóló mentesség a terménybeszolgáltatás alól.

Őseim gyalog jutottak el Sankt Peterből Ulmig, ami kb. 210 km, majd innen tutajjal (Kehlheimer Plätte), vagy bárkával (Ulmer Schachtel) hajóztak tovább.

Fénykép 67. Pihenés útközben

A 150 személyes, 25-30 méter hosszú Ulmer Schachtellel mintegy tizenöt-húsz nap alatt értek Magyarországra. A lapos törzsű Ulmer Schachtel teherbírása normál vízállásnál kb. 20 tonna volt. A bárka sebességét természetesen a Duna sodrása határozta meg. A hajózás kizárólag nappal zajlott a zátonyok és a rablók miatt. Egy bárka értéke általában 200 arany volt, az utazás ára 20 arany. Amikor megérkeztek, ezeket a bárkákat szétszedték, a fát értékesítették, hiszen már nem volt további haszna. Budától már gyalog haladtak tovább úti céljuk felé.

Nagykárolyba érve az első telepeseket Barkóczi Krisztina grófné fogadta. Főleg Nagykárolyba, Csalánosra, Csomaközre és Kaplonyba irányították őket.

„A Károlyi grófok az új telepések mindegyikének adtak 30-40 hold földet, szőlőhelyet, kaszálót erdejökből fát és rétjökön legeltetési jogot. A tizeden és kilenczeden felül mérsékelt robottal terhelték őket, úgy, hogy például a nagymajtényiaknak csupán 17 napot kellett évente az uraságnak dolgozniok. Építettek számukra templomot, paplakot és iskolát; tisztességes javadalommal látták el az egyházi személyeket. Nem csoda, hogy a szellemileg és anyagilag fölsegített nép rövid idő alatt jó módhoz jutott és megszerette új hazáját. A romok és üszkők helyén csakhamar jólétről tanuskodó, csinos, tiszta falvak épültek, melyek messzire hirdették, hogy milyen értékes elemet nyert a sváb telepésekben a vármegye.”

Bagossy Bertalan, Domahidy István: Szatmár Vármegye története

A valóságban azonban korántsem volt ilyen idilli a helyzet. A telepítések kezdeti korszakaiban a nehéz életkörülmények miatt gyakoriak voltak a szökések, betegségek és az elhalálozások is. A korabeli sváb mondás mindent kifejez: „Az elsőre vár a halál, a másodikra az ínség, a harmadikra a kenyér”, az egyes generációkra utalva.

Elisabeth dédanyám dédapja, Philippus Schuller, még Sankt Peterben született, 1843-ban halt meg Nagykárolyban. Apjával, Josephus-sal, és nagyapjával Klemens-sel indultak neki az útnak 1771-ben. Apját, Josephus Schullert említi Vonház István „A Szatmármegyei német telepítés” című könyvében a 424. oldalon, mint szabad telepest, az 1774-es Urbáriumot idézve. 2016-ban szerencsém volt eljutni Svábföldre, ahol meglátogattam Sankt Peter települést is, ahonnan sváb őseim nagy része származik.

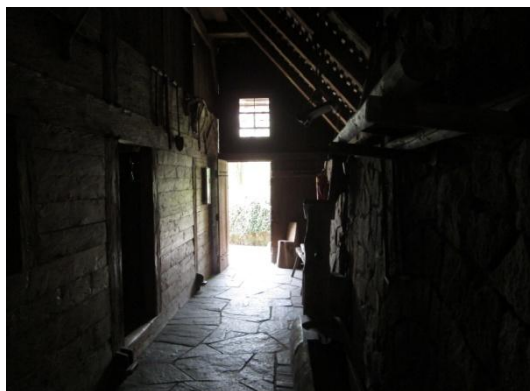
Fénykép 68. Freiburg, innen is jöttek őseim

Fénykép 69. Sankt Peterbe érkezve

Fénykép 70. Sváb parasztház ebédlője

Fénykép 71. külső folyosója

Fénykép 72. padlása

Fénykép 73. hálószobája

Simándi Kenézy Gyula – és ősei

Fénykép 74. Kenézy Gyula, 1860-1931

Kenézy Gyula Hajdúszoboszlón született 1860-ban. Édesapja Kenéz János, édesanyja Debreczeni Zsuzsanna.

Elemi iskoláit, valamint a gimnázium első két osztályát Hajdúszoboszlón végezte, majd a debreceni Református Kollégiumba került. Középiskoláit Késmárkon az Evangélikus Líceumban fejezte be, orvosi diplomát Budapesten szerzett. Szülészeti klinikán dolgozott, 4 évig Budapesten, majd Debrecenbe került, mint tisztiorvos.

Munkája, tevékenységei:

1885 debreceni tisztiorvos

1893 kórházi igazgató főorvos

1896 a debreceni bábaképző intézet, később a gyermekmenhely igazgatója

1908 az egyetem első rendkívüli tanára, az Egyetemi Állandó Bizottság elnöke

1914 a Debreceni Tudományegyetem első nyilvános rendes tanára

1916 a Szülészeti Klinika első igazgató professzora,

1918-1919 az Egyetem dékánja

1918-1919 az Egyetem pro dékánja

1920-1921 Debreceni Egyetem rektora

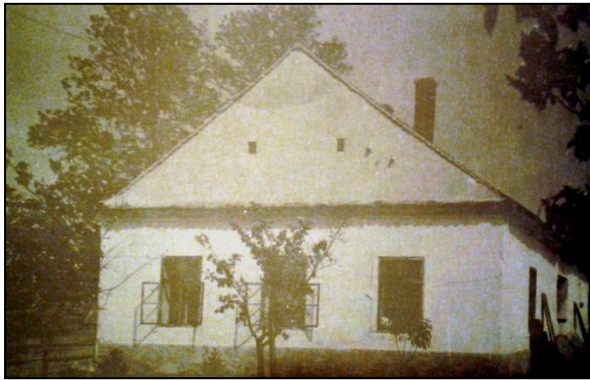
1921-1922 Debreceni Egyetem prorektora

1924 az Egyetem díszdoktora

Szabadkőműves volt 1891-től, majd 1913-ban több társával megalapították a Körösi Csoma páholyt. *A szabadkőművesség lényege* címmel 1910-ben felvilágosító munkát jelentetett meg. A Hajdú-Bihar megyei kórházat 1987-ben Kenézy Gyuláról nevezték el.

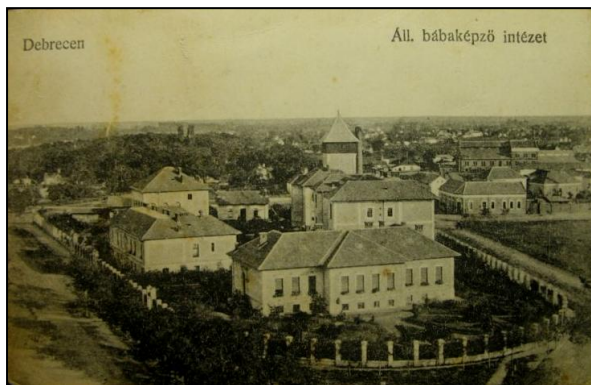
Épületek, melyek a nevéhez kötődnek

Fénykép 75. A Kenéz-ház Hajdúszoboszlón, 5. 1086. szám

Fénykép 76. Kenéz Gyula emléktáblája Hajdúszoboszlón

Fénykép 77. A debreceni Bábaképző Intézet

Fénykép 78. Kenéz Gyula Kórház és Rendelőintézet

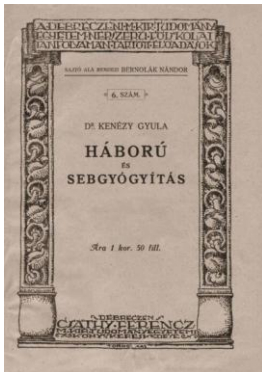

Fénykép 79. A Kenéz-villa Debrecenben

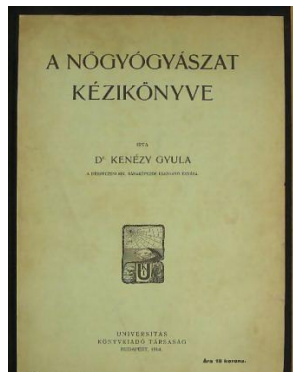

Fénykép 80. Az orvostörténeti múzeum a villában

Kenéz Gyula által írt könyvek

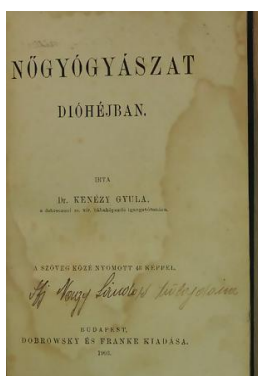
Háború és sebgyógyítás

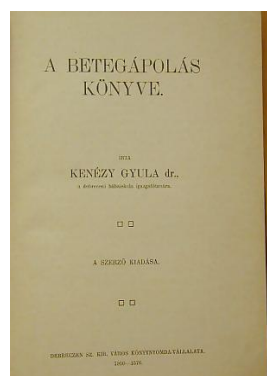
A nőgyógyászat kézikönyve

Az iskolaegészségtan elvei

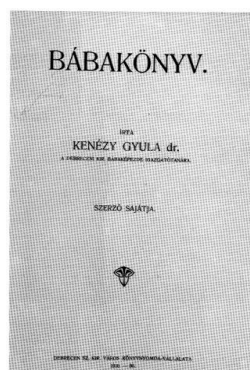
Nőgyógyászat dióhéjban

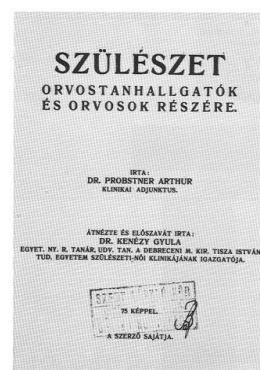
A betegápolás könyve

A fertőző betegségek

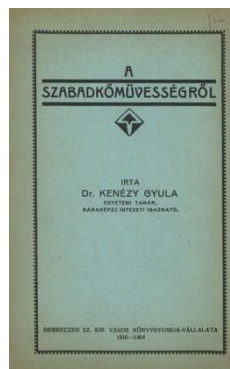
Bábakönyv

Szülészet

Szülészeti műtétek képekkel

A szabadkőművességről

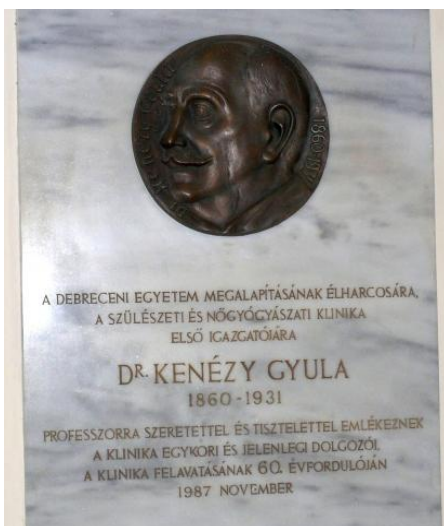
Kenéz Gyula szobrai, emléktáblája, kitüntetése

Fénykép 81. Kenéz Gyula szobra a Szülészeti Klinikán

Fénykép 82. Szobra a Nagyerdei krt. 98.szám alatt

Fénykép 83. Emléktáblája a Szülészeti Klinikán

Fénykép 84. Szobra a Kenéz Orvostörténeti

Fénykép 85. a Vöröskereszt tiszti díszjelvénye

1915 szeptemberében Ferenc Salvator főhercegtől megkapta a Vöröskereszt hadidekorációval ellátott Tiszti Díszjelvényét

Kenézy Gyula Temetése

Fénykép 86. Kenézy Gyula temetése

Fénykép 87. Kenézy Gyula ravatala

Fénykép 88. Sírja a Debreceni Köztemetőben

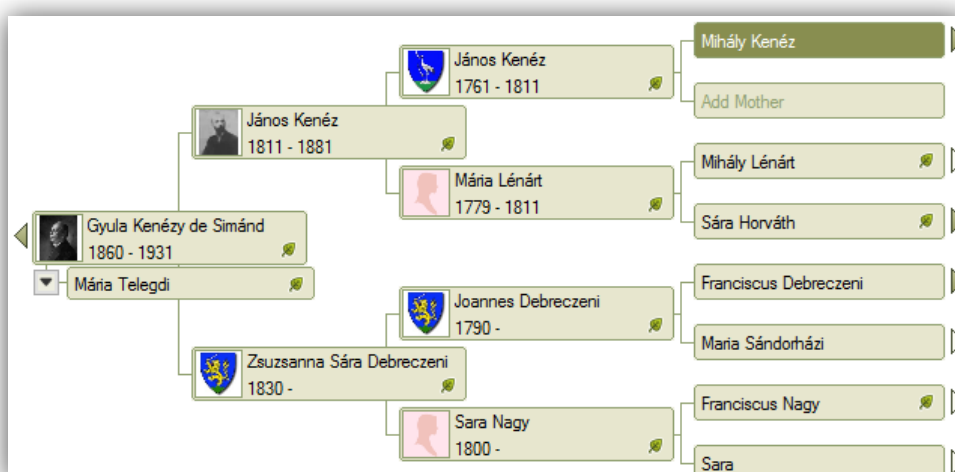

1915 szeptemberében Ferenc Salvator főherceg a Magyar Szent Korona Országai Vöröskereszt Egyesületének helyettes-fővédnöke kitüntetésekkel adományozott a háború idején a katona egészségügyben érdemeket szerzetteknek. Köztük volt Dr. Kenézy Gyula is, aki Vöröskereszt hadidekorációval ellátott Tiszti Díszjelvényét kapta.

„Sikeres szülészeti vizsgáját értékelve, Kézmárszky Tivadar professzor, a klinika igazgatója meghívta intézetébe, ahol még a doktori diploma megszerzése előtt osztályvezetői beosztást ért el. A professzor szép karriert jósolt tehetséges és szorgalmas munkatársának, Kenézyt azonban a klinikai munka nem elégítette ki. Telve volt tenni akarással, nagy és merész elképzelésekkel és segítőkészséggel. Tudta, hogy adottságaira sokkal nagyobb szükség van az egészségügyi és szociális szempontból elmaradott régióban, a Hajdúságban. A múlt század kezdetén az anyai szülészeti halálozás 1–4% volt, a csecsemőhalálozás pedig 25% . Kevés volt az orvos, de bábát is csak a tehetősebb családok vehettek igénybe. Kenézyt ezek a gondok és a szociális problémák jobban foglalkoztatták, mint a klinikai karrier.”

Dr. Lampé László

Érdekesség, hogy a korabeli, közel sem pontos anyakönyvezések folyamán néha Kenéznek, néha Kenézynek írták a család nevét. Valójában a nemesi nevet latinosan *Kenézy de Simánd*-nak, vagy magyarul *Simándi Kenézy*-nek kell írni. A Kenézy család – a hagyomány szerint - a Vencelin (Wenzel „Vecellinus” von Wasserburg) gróftól származó Guth-Keled nemzetségtől ered. (Geschichte der Deutschen in den Karpathenländern. Kaindl, 1907.) Ezt erősíti a FTDNA L haplocsoport projektjének „Rajna-Duna” géncsoport összehasonlítása is. (FTDNA L - The Y-Haplogroup L Project), lásd az ötödik fejezetet.

Ábra 4. Kenézy Gyula családfájának részlete

Vencelin, a Guthkeled nemzetség őse a Képes Krónika iniciáléjában.

Képes Krónika (Chronicon Pictum) I. Magyar Helikon, Budapest, 1964, 29., Országos Széchényi Könyvtár.

„1608. szeptember 15. Báthory Gábor fejedelem Simándi Kenézy Miklósnak, a borsjenői vár familiárisának és féltestvérének Simándi Szaniszló Jánosnak címeres nemeslevelet adományoz”... „1786. január 17-én Szatmár vármegyei tanúvallomások alapján a család nemességét igazolta s azt is, hogy Kenézy Mihály fia, János, mint molnár Berén, Szalánkon, Csengeren s végre Kisnaményben lakott s ott is halt meg.”

Címerhatározó, Kenézy címer

Telegdi Mária – és ősei

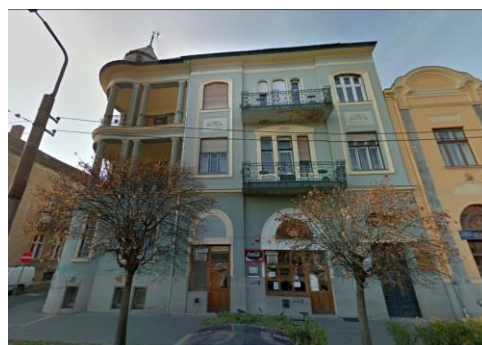

Fénykép 89. Telegdi Mária

Telegdi Mária dédanyám 1879. január 3-án született Hosszúpályiban, és 1907. április 5.-én halt meg ugyanott. Szülei Telegdi József és Pásztor Rozália. Mivel apja református volt, anyja pedig római katolikus, a fiúk apjuk, a lányok anyjuk vallását követték, így Telegdi Mária dédanyám is római katolikus volt. Apja családja Hosszúpályiból és Biharnagybajomból származott, anyja családja pedig Zala megyéből jött.

Fénykép 90. Itt született. Hosszúpályi 211, ma Nagy út 43.

Fénykép 91. Péterfia utca 46, Debrecen

Apja kovács volt, de az ő családja eredetileg földműveléssel foglalkozott, mióta az elsők letelepedtek Biharnagybajomban, később Hosszúpályiban. A Telegdiek vagy Telegdyek – akkoriban elég vegyes pontossággal anyakönyveztek – a hagyomány szerint Csanádtól származnak. Mivel, hogy Csanádról természetesen gyakorlatilag semmit sem tudunk, nehéz – sőt, valószínűleg lehetetlen ezt a vonalat felgöngyölíteni. A Telegdi genetikát az ötödik fejezetben láthatjuk majd.

Fénykép 92. A Telegdi-címer

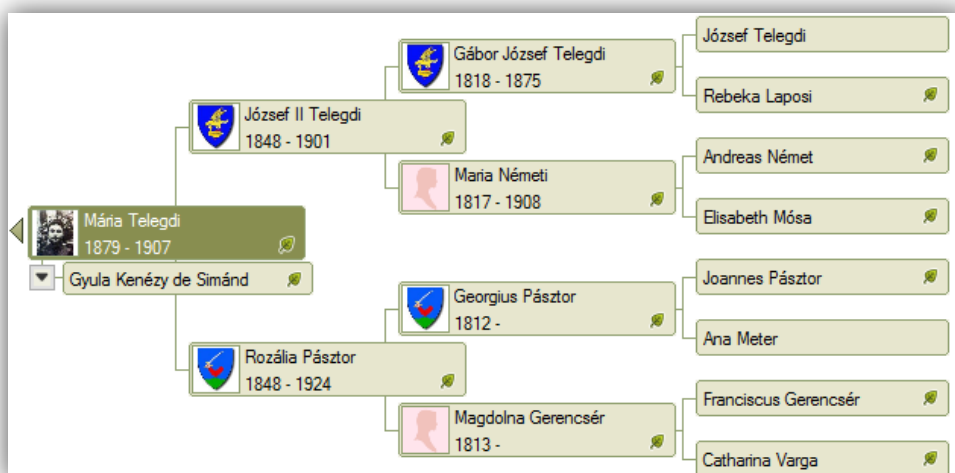

Fénykép 93. Korabeli kovácsműhely

Fénykép 94. Hosszúpályi

A debreceni bábaképző intézetben tanult, 1903-tól szülésznőként dolgozott. Vilma nagymamám 1903 novemberében született Péterfia utca 46. szám alatt, Debrecenben. Itt bérelt egy gyönyörű lakást Kenézy Gyula professzor, dédapám, aki Telegdi Mária haláláig gondoskodott róla. Kenézy Gyula dédapámmal 1903 előtt ismerkedhettek meg, amikor ő a debreceni bábaképző intézet igazgatója volt. 1907. április 5.-én, 28 évesen halt meg tbc-ben.

Ábra 5. Telegdi Mária dédanyám családfájának részlete

Piszker Hermann – és ősei

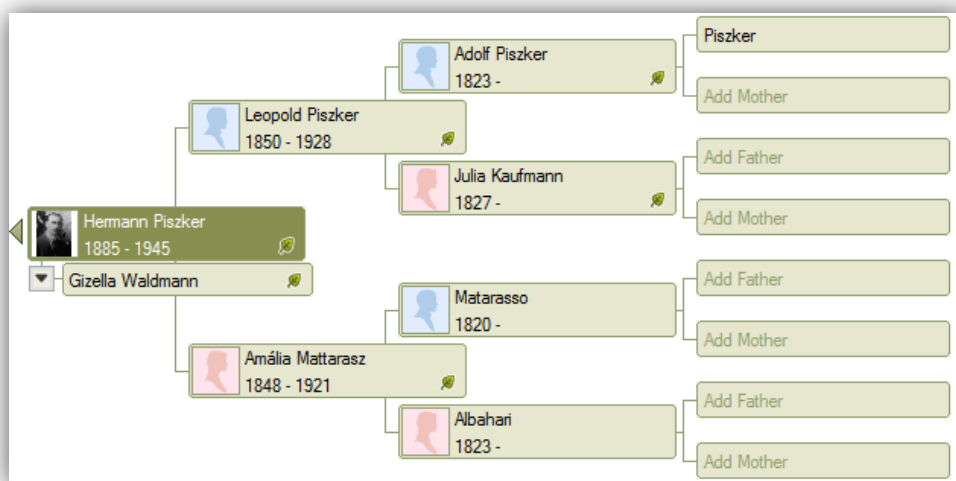

Fénykép 95. Piszker Hermann

“...Mert tudjátok meg, hogy Isten még ezekből a kövekből is tud fiakat teremteni Ábrahámnak.”

Máté evangéliuma 3:9

Piszker Hermann dédapám 1885-ban született Zimonyban, ami a mai Zemun, Szerbia. Budapesten halt meg, 1945. december 29.-én. Szülei Piszker Leopold és Mattarasz Amália. Családja főleg szefárd eredetű, kivéve apai nagyanyját.

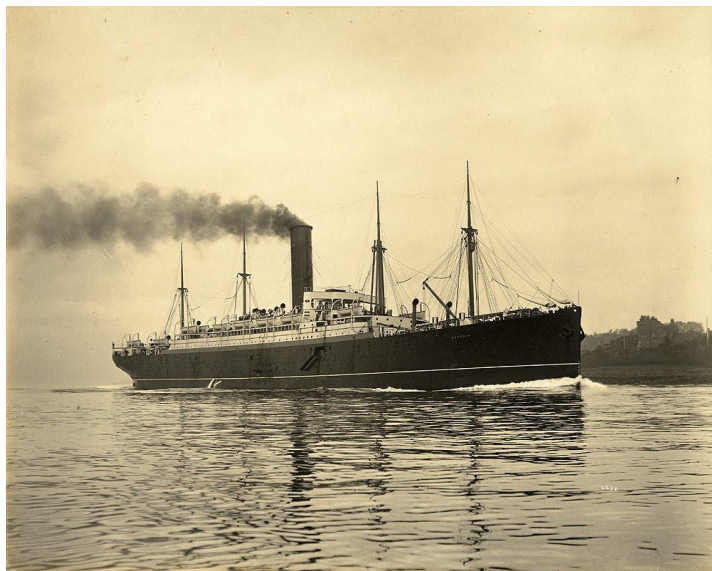

Ábra 6. Piszker Hermann családfájának részlete

A Piszkeresek szefárd eredetűek, a legkorábbi feljegyzett Piszker, Piszker Adolf nagyapa Pivnicében, Szerbiában született, mely települést legelőször a török korszakban jegyezték fel. A Piszker ág a Luria ággal rokon, a genetikai kutatás még folyik (lásd ötödik fejezet), hogyan kapcsolódhat a két ág. Annyi bizonyos, hogy az első feljegyzett Piszker a fent említett

Piszker Adolf, aki 1823-ban született. Alighanem Törökországból jutottak valamikor Szerbiába.

Dédapám 1910-ben gondolt egyet, és kivándorolt Amerikába, Fiuméből (ma Rijeka) a „Saxonia” hajóval. Ekkor 25 éves volt.

Fénykép 96. A Saxonia

Fénykép 97. Egy harmadosztályú kabin

Form 200-B
Bureau of Commerce and Labor
IMMIGRATION SERVICE

SALOON, CABIN, AND STEERAGE ALIENS MUST BE COMPLETELY MANIFESTED.

LIST OR MANIFEST OF ALIEN PASSENGERS FOR THE UNITED STATES

Required by the regulations of the Secretary of Commerce and Labor of the United States, under Act of Congress approved February 20, 1907, to be delivered

S. S. **SAXONIA** sailing from **Fiume** **28th Feb., 1910**

No. on List	NAME IN FULL	Age	Sex	Calling or Occupation	Religion	Nationality (Country of which citizen or subject)	Place or People	Last Permanent Residence	The name and complete address of nearest relative or friend in country whence alien came	Final Destination	
	Family Name	Given Name	Yrs. Res.	Read	Write			Country	City or Town	State	City or Town
1	Ludwig	Mikaly	6	waiter	yes	Hungarian	Hungary	Hungary	father, Herman Ludwig	N.Y. Brooklyn	
2	Kovacs	Josef	6			Austrian	German	Austria	father, Josef Kovacs	N.Y. New York	
3	Parker	Hermann	25	waiter	yes	Hungarian	German	Hungary	parents, Martin Parker, Emma - born in Hungary	N.Y. New York	

Fénykép 98. Dédapám neve az utas listán

Nem tudni, milyen álmai voltak, mindenesetre két év múlva hazatért. Lehetett valami folytonos „mehetnékje”, mert itthon is többnyire úton volt, hajópincérkedett a Budapest-Bécs hajójáraton.

Ezután sokáig nincs fellelhető információ róla, egészen a második világháború, a holokauszt idejéig.

„Bútor és ruha nélkül maradtunk... engem a gazember nyilasok elcipeltek október 19.-én a Gödöllői erdőbe sok ezer zsidóval együtt. Október 28.-án megszöktünk, visszajöttem Pestre és mankóval jártam, persze csak a lakásban. Ha jöttek razziázni engem nem bántottak... azután következett a zárt Gettó, ahol a legkegyetlenebb terror alatt álltunk... a szomszéd házban 47 zsidót lőttek agyon...”

Részlet Piszker Hermann egyik leveléből a zimonyi rokonoknak

Fénykép 99. Nefelejcs utca 25, Budapest. Itt lakott az utolsó időkben

A Piszkeresek tehát szefárd eredetűek, Magyarországra a Balkánról, oda Törökországból, oda pedig az 1492-es kiűzetés után Spanyolországból jöttek.

Fénykép 100. Zimony a török időkben

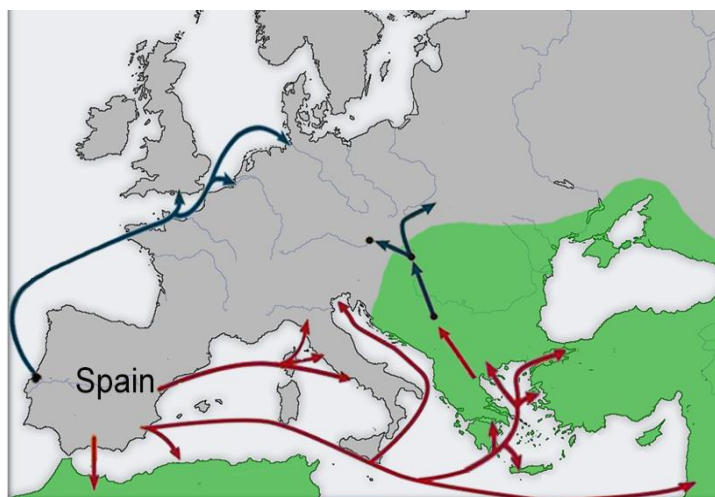
Az Ibériai-félszigeten az ókortól telepedtek le zsidók, főként a zsidó-római háborúk után. A spanyolok, Granada visszafoglalása után Kasztíliai Izabella és Aragóniai Ferdinánd, a „katolikus királyok” házassága révén létrejött az egyesült spanyol királyság. Megkezdődött a „reconquista”, a régebbi spanyol területek visszafoglalása a muszlim móroktól. A katolikus uralkodók persze nem sok különbséget láttak a muszlimok és a zsidók között. Megkezdődött a zsidók üldözése, ami a korábbi muszlim mór uralom alatt ismeretlen volt. A zsidóknak, miként a muszlim móroknak is, vagy áttértek a keresztény hitre, vagy menniük kellett. Sokan a távozást választották. Az üldözöttek első hulláma részben Észak-Afrikába, Itáliába, de főként Törökországba érkezett. II. Bajazid oszmán szultán viszont nagy örömmel fogadta a

Spanyolországból kiűzött zsidókat, hiszen ők tőkét és szaktudást hoztak magukkal. Török hajókat küldött eléjük, hogy biztosítsa bevándorlásukat. Ismerték az európai kultúrát, nyelveken beszéltek, ügyes kereskedők voltak. Hálából a szultán magas állami hivatalokat adományozott nekik, ők lettek a felvirágzó Oszmán Birodalom első diplomatái.

II. Bajazid, amikor előtte valamelyik udvaronca Aragóniai Ferdinándot dicsérte, gúnyosan azt mondta: „*Ferdinándot bölcs uralkodónak hívod – őt, aki szegénységbe döntötte saját országát, és gazdaggá tette az enyémet?*”

Valóban, a csupán nemesekből és nincstelenekből álló Spanyolországot a fél világ meghódítása és a fantasztikus kincsek özöne is csak még szegényebbé tette, hiszen nem volt polgári réteg, kereskedők, szakemberek, ipar, bankrendszer. A beáramló érték tovább folyt külföldi országokba.

Amikor 1531-ben Portugáliában is bevezették az inkvizíciót, az elűldözöttek már főleg angol, holland, német kikötővárosokba, valamint Amerikába érkeztek.

Térkép 1. A szefárd zsidók kivándorlási útvonalai

Sok elűldözött szefárd a tengerre szállt, hogy harcoljon az őket eláruló új Spanyol hatóságokkal – köztük a leghíresebb volt Sinan Reis. Szüleit elkergették Spanyolországból, ő már Smirnában, Törökországban született. Török zászló alatt, admirálisi rangban számtalan győzedelmes csatát vívott Spanyolország és a Német-Római Birodalom ellen. Hayreddin Barbarossa Pasa parancsnoksága alatt hatalmas győzelmet aratott az 1538-as Prevezai csatában a Szent Liga felett, megsemmisítve a Spanyol flotta nagy részét.

Évtizedekkel később a szintén szefárd Moses Cohen Henriques hajói uralták a Karib-tenger nagy részét, és később Brazília partvidékeit is. A kubai Mantazas kikötőjében elfoglalta a Spanyolok kincsekkel megrakott hajóit, és összesen több mint ötszáz Ibériai hajót fogott el a nyolcvanéves háború, a németalföldi szabadságharc alatt. A létrejött Egyesült Holland Köztársaság gyorsan fejlődött, saját flottát hozott létre, hatalmas gyarmatbirodalmat épített ki, elsősorban az ide menekült szefárd zsidóknak köszönhetően.

„A te házad és királyságod örökre megmarad, és trónod örökre szilárd lesz.”

Sámuel második könyve, 7. fejezet

A Luria család, melyből a Piszker család is származik, a XIII században tűnt fel először Franciaországban, de gyökerei Rashi-n és Yochanan HaSandlar-on keresztül Dávid királyig nyúlnak. Nevük valószínűleg a Loire völgytől ered (Rosenstein, Neil: The Lurie Legacy, 2004). Az 1999-es Guinness Rekordok Könyvében is szerepel a Luria család, mint a világ leghosszabb leszármazási vonala, mely az ókortól kezdve napjainkig tart.

Fénykép 101. A Dávidi vonal „címere”

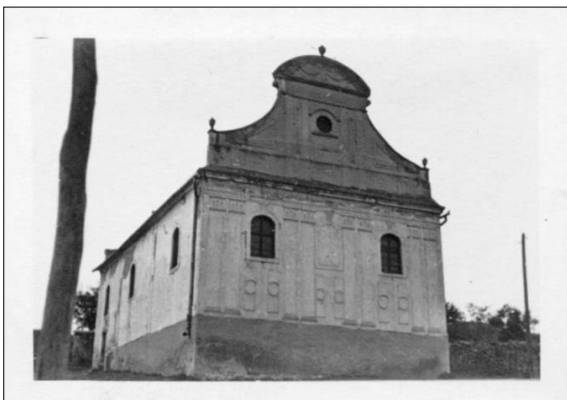
Hermann dédapám édesanyja Mattarasz Amália volt, 1848-ban született, és 1921-ban halt meg. Apja Mattarrasso, anyja Albahari családnevű volt. Ez a vonal is szefárd, de többet nem tudok róluk, a kutatás folyamatban van.

Waldmann Gizella – és ősei

Fénykép 102. Waldmann Gizella

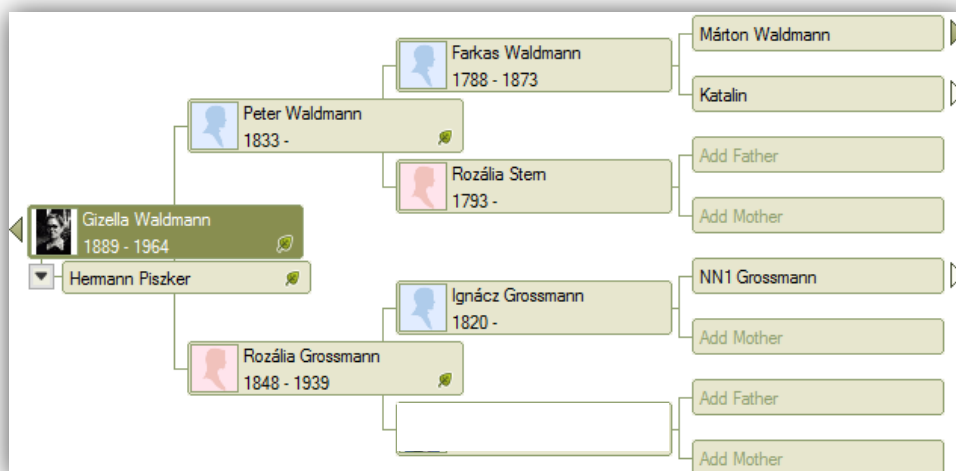
Waldmann Gizella dédanyám 1889-ben született Mádon, és 1964. január 25.-én halt meg Budapesten. Szülei Waldmann Péter és Grossmann Rozália. Tizenegyen voltak testvérek, Gizella volt a legkisebb.

Fénykép 103. A Mádi zsinagóga, 1944 előtt

Fénykép 104. A Grossmann-ház, Mád

Ábra 7. Waldmann Gizella családfájának részlete

A Waldmann-ág legkorábbi, feljegyzett őse Waldmann Dávid, aki körülbelül 1730-ban született, valószínűleg Tállya településen, Borsod-Abaúj-Zemplénben. A Grossmann-ágon még annyira sem jutottam vissza, a legelső, dokumentált ős Grossmann Ignác volt, 1820 körül született Hajdúböszörményben.

Az ötödik fejezetben kitérek e két ág genetikájára is.

Mandel Saul – és ősei

Fénykép 105. Rajz Mandel Saulról – sosem hagyta magát fényképezni

Mandel Saul 1874-ben született Derecskén, 1917 augusztusában halt meg Budakeszin. Szülei Mandel Mózes és Eisenstädter Lea.

Fénykép 106. Derecskei háza

Foglalkozása rituális metsző, sakter volt, ők végezték a hitközségben az állatok rituális előírás szerint való levágását. Ezt a képesítést gyakorlat és vizsga után, három rabbitól lehetett elnyerni.

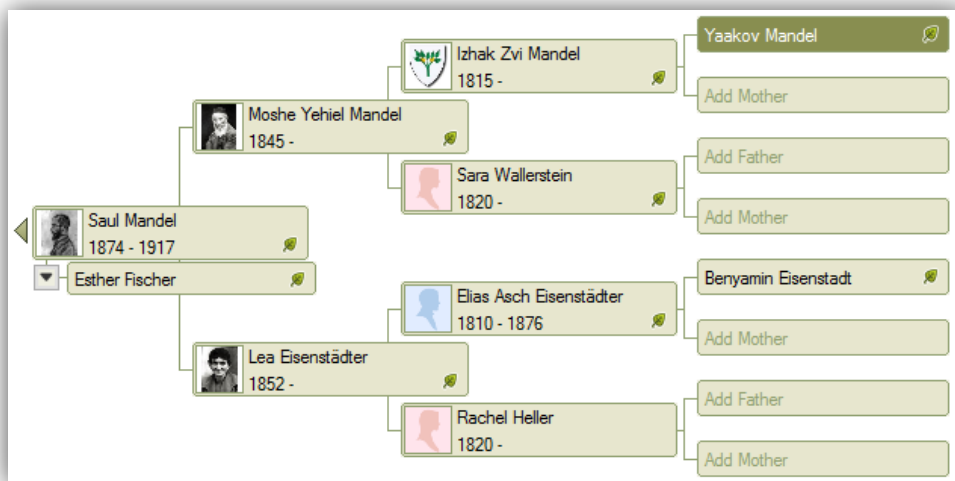
Saul nem volt iskolázott, de a műveltségnek nagy fontosságot tulajdonítottak a családban, ő is eredetiben olvasta a német klasszikusokat. Az askenázi zsidóságnak - egészen a holokausztig - mindig is nagy affinitása volt a német kulturához.

Eszter és Saul dédszüleim 1905 körül költözhetek Budapestre, a VII. kerületi ortodox zsidó negyedbe. Életéről nem sokat tudok, csak annyit, hogy korán elment. 1917-ben Saul állapota válságosra fordult, 42 éves korában meghalt. A Budakeszi Tüdőszanatórium közelében lévő zsidó temetőben temették el.

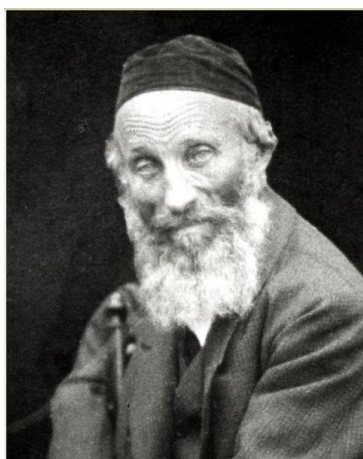

„Kedves Szerénám! Remélem, hogy előre eltaláltad hogy sokat nem firkálok. Hála I... egészségem lassacskán javul, ez a betegség nagyon türelmes embert kíván, de hát remélem a Mindenható így is megsegít. Számtalanszor csókol Apád, Saul”

Saul levele Budakesziről, lányának Szerénnek szülei címére, Adára.
1917. július 8.

Ábra 8. Mandel Saul családfájának részlete

Fénykép 107. Mandel Mózes

Apja, Mandel Mózes
1845, Kraszna

Fénykép 108. Eisenstädter Lea

Anyja Eisenstädter Lea
1852, Derecske

Apja családja, a Mandel ág legrégebbi őse Mandel Isaac, 1545-ben született Thessalonikiben, Görögországban. Kereskedő volt, leszármazottai innen kerültek Ukrajnába, majd Magyarországra. Valószínű, hogy ő is úgy került Görögországba, hiszen neve askenázi, nem szefárd.

Saul anyai nagyapja Eljahu Eisenstädter, – az első Derecskei rabbi, – még Litvániában született, 1810-ben (Vilnius, Litvánia). Két évtizeden keresztül látta el hivatalát.

Fénykép 109. Lea háza Adán

Lea legrégebbi őse apai ágon Yitzhak Eisenstadt-Ashkenazi volt, aki 1620-ban született, ám az ő felesége Esther Meisels ágán híres családokhoz, Rabbiniikus dinasztiákhoz lehet eljutni (Isserles, Treves, Löw, Heilprin, Luria, Shapira, stb.)

Ezen az ágon találjuk Akiva HaCohen Katzot, aki 1340-ben Szalonikiben, Görögországban született, élt és halt meg 1401-ben. A genealógiai „térkép” cikkcakkban követhető, inkább az apák vonalán, az anyai ágak meg-megszakadnak.

Fischer Eszter – és ősei

Fénykép 110. Fischer Eszter

Eszter dédanyám 1874-ben született Dévaványán, és 1967-ben halt meg Jeruzsálemben. Szülei Fischer Hermann és Hirsch Cecília. Apai ágon a legkorábbi Fischer az 1760-ban született Fischer Charif Mózes.

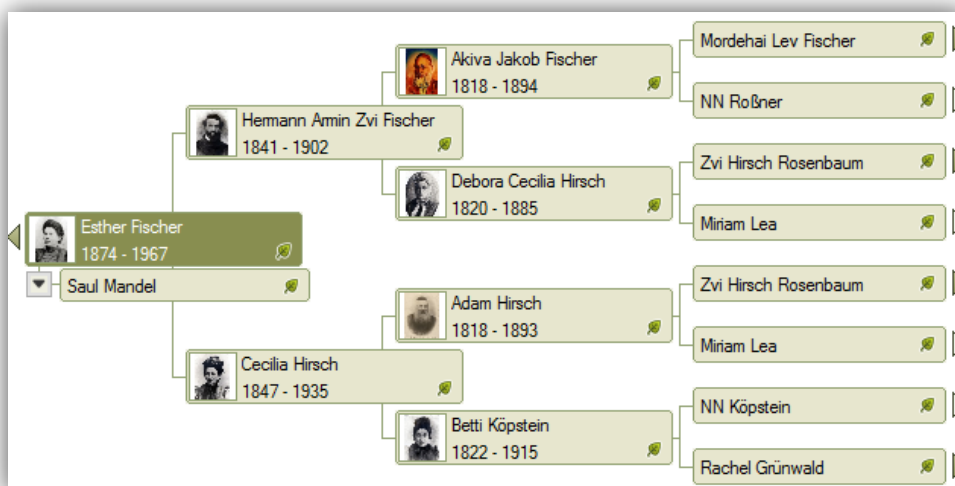
Fénykép 111. Fischer Hermann

1841, Mezőtúr -
1902, Dévaványa

Fénykép 112. Hirsch Cecília

1847, Somlóvecse -
1935, Budapest

Ábra 9. Fischer Eszter családfájának részlete

Ükanyám, Hirsch Cecília egyik öse a legendás prágai Maharal rabbi, aki a hagyomány szerint szintén Dávid királytól származik.

Maharal rabbi (Yehuda Löw) 1525-ben született Poznan-ban, Lengyelországban, és 1609-ben halt meg Prágában.

Fénykép 113. Maharal

Fénykép 114. A „Régi-Új” zsinagóga Prágában

Löw rabbi neve a német Löwe szóból ered, jelentése oroszlán, ami Júda törzsének a szimbóluma. Maharal, mint Dávid király leszármazottja, Júda törzséből ered.

Maharal rabbi nemcsak a Biblia és a Talmud területén volt jártas, hanem olyan „világi” tudományokban is, mint a csillagászat, matematika és a fizika. Számos legendás folklorisztikus történet is kapcsolódik hozzá, melyek közül a legismertebb a Gólem legendája.

Fénykép 115. Maharal sírja Prágában

Fénykép 116. Sírkövén a heraldikus oroszlán

A zsidó folklór szerint Maharal a kabbala misztikus ereje segítségével egy agyagból gyúrt emberszerű lényt teremtett, majd életet lehelt belé. A lény homlokára az „emet” szó, (אמט), „igazság” volt a homlokára írva, de ha eltávolították az első „alef” betűt (א), az megváltoztatta a szó jelentését a „halott” szóra, „met” (מת), és a lény meghalt.

A családfán továbbmenve vissza az időben eljutunk itt is Spanyolországig. Yosef HaGaon ősöm 1035. szeptember 15.-én született az Andalúziai Granadában, itt is halt meg 1066. december 30.-án. *A sors érdekessége, hogy halála csaknem egybeesik a Hastingsi csatával, ahol apám ágán normann őseim fényes győzelmet arattak szász őseimen – milyen kicsi a világ...*

Továbbhaladva, a történelem lapjai egyre izgalmasabb életre kelnek. Következő ősöm, akinél megállunk egy pillanatra, Haninai bar-Bustanai, aki 628-ban született Babilonban, 689-ban halt meg ugyanitt. Egy nagyon hosszú Babiloni kitérő után – illetve előtt, hiszen visszafelé megyünk az időben – ismét Jeruzsálem következik. Következő ősöm Jékóniás (Yekanya ben-Yehoiakim), 615 i.e. - 561 i.e., az utolsó Júdeai király, aki 18 éves korában, Júda babiloni inváziója idején került a trónra, és három hónapig uralkodott. Rossz időben kezdett el uralkodni, mert Babilon királya háborút indított Júdea ellen. 597-ben kénytelen volt engedni a túlerőnek, és kapitulált II. Nabú-kudurri-uszurnak, aki a Júdeai elittel Babilonba hurcolta. Ezzel megkezdődött a Babiloni fogság.

Királyok hosszú sora után érkezünk el Roboám királyhoz, aki Salamon király fia volt, aki Dávid király fia volt. Dávid i.e. 1040 körül született Betlehemben, i.e. 967-ben halt meg Jeruzsálemben, 73 évesen. Ő volt Izrael második királya, de első abban a végtelen sorban, melynek dinasztiáját ő alapította meg és mely a mai napig él.

Ötödik Fejezet - Genetika

„...Anyám kún volt, az apám félig székel,
félig román, vagy tán egészen az.
Anyám szájából édes volt az étel,
apám szájából szép volt az igaz.
Mikor mozdulok, ők ölelik egymást.
Elszomorodom néha emiatt -
ez az elmulás. Ebből vagyok. „Meglásd,
ha majd nem leszünk!...” - megszólítanak.

Megszólítanak, mert ők én vagyok már;
gyenge létemre így vagyok erős,
ki emlékszem, hogy több vagyok a soknál,
mert az összejtig vagyok minden ős -
az Ős vagyok, mely sokasodni foszlik:
apám- s anyámmá válok boldogon,
s apám, anyám maga is ketté oszlik
s én lelkes Eggyé így szaporodom!

A világ vagyok - minden, ami volt, van:
a sok nemzedék, mely egymásra tör.
A honfoglalók győznek velem holtan
s a meghódoltak kínja meggyötör.
Árpád és Zalán, Werbőczy és Dózsa -
török, tatár, tót, román kavarg
e szívben, mely e multnak már adósa
szelíd jövővel - mai magyarok!

... Én dolgozni akarok. Elegendő
harc, hogy a multat be kell vallani.
A Dunának, mely mult, jelen s jövőendő,
egymást ölelik lágy hullámai.
A harcot, amelyet őseink vívtak,
békévé oldja az emlékezés
s rendezni végre közös dolgainkat,
ez a mi munkánk; és nem is kevés.”

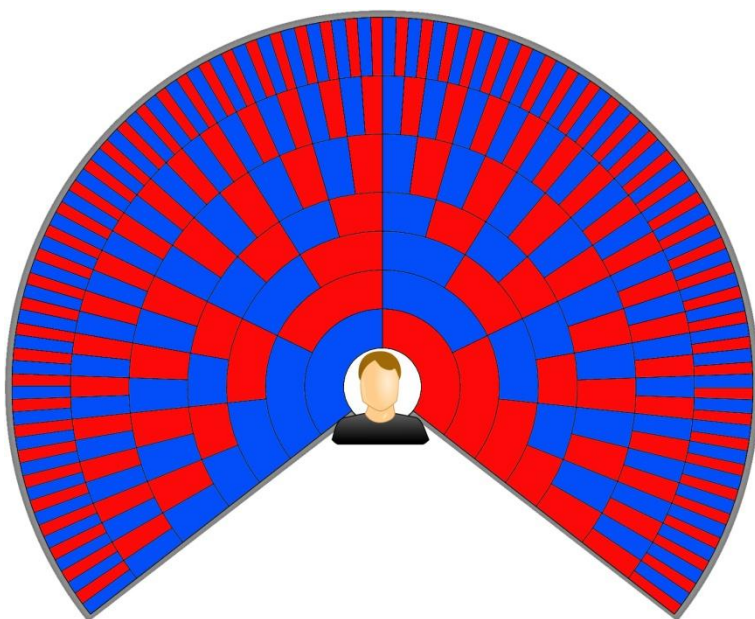
József Attila: A Dunánál, 1936. június

Családfa- genetika

„Minden csepp emberi vér a génjeink nyelvén íródott történelemkönyvet rejt.”

Spencer Wells

Kromoszómákba, ezekbe a hosszú makromolekulákba van csomagolva a sejt genetikai információit hordozó DNS-e. Ezek tartalmazzák többek közt a géneket. Az emberi sejtmagban 23 pár, tehát 46 kromoszóma van. Ezekből egy pár az ivari, nemi kromoszóma: férfiak esetében egy Y és egy X kromoszóma, nők esetében két X kromoszóma található. A 22 másik pár kromoszómát autoszómáknak nevezünk. A genealógiai genetikában, vagyis a családfa-genetikában, valamint a népesség-genetikában négy féle kromoszóma-vizsgálat segíti kutatásainkat. A csak apai ágon öröklődő Y kromoszómás, a csak anyai ágon öröklődő mitokondriális, a bonyolult mintázatot követő X kromoszómás, valamint az autoszomális. Ez utóbbi csodálatosan működik az etnikai eredet kutatására. Mindegyik vizsgálatnak megvannak az előnyei és a hátrányai egyaránt.

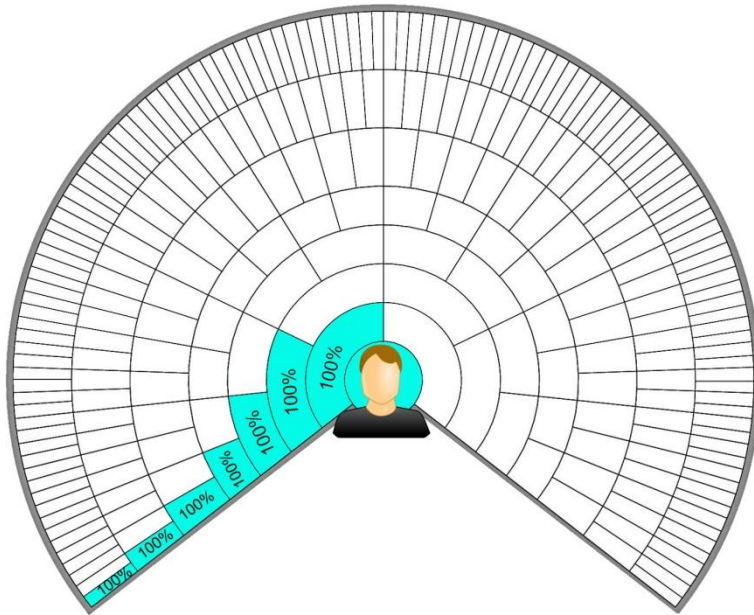
Ábra 10. Családfa: férfi ősök kék, női ősök vörös színnel.

Az Y kromoszóma (YDNA)

Az Y kromoszóma (és vele együtt az X kromoszóma) még a hüllőknél alakult ki. Az Y kromoszóma kizárólag apáról fiúra száll, és mivel nagy része nem képes a rekombinációra, a generációk folyamán nem keveredik, legfeljebb mutálódik, ezért alkalmas apai vonalak követésére. Minden ma élő ember apai ágon visszavezethető egy körülbelül 235.900 évvel ezelőtt élt közös ősré, őt a genetika „Y kromoszómás Ádám”-nak nevezi a Bibliai Ádám után.

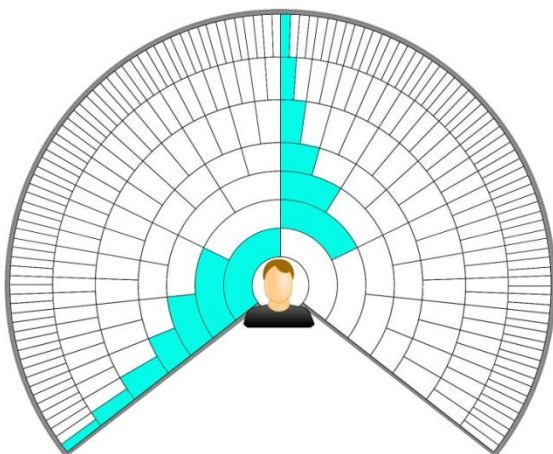
Vele ellentétben azonban nem ő volt az egyetlen férfi akkoriban, hanem csak az ő fiúági vonala öröklődött tovább.

Az Y kromoszóma mutációs rátája nagyságrendileg körülbelül 150 év.

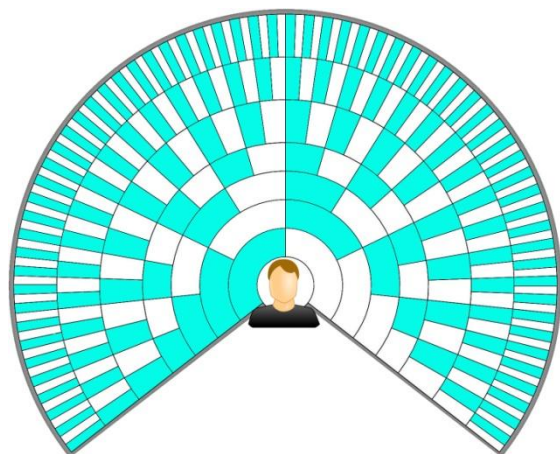

Ábra 11. Az Y kromoszóma öröklésének mintázata egy családfán

Itt úgy tűnik, hogy kizárólag az apai vonalunkat tudjuk kideríteni e módszerrel, de van lehetőség arra, hogy sokkal mélyebben tudjuk kutatni családunk egyéb apai ágait. Vegyük például anyai nagyapánkat. Amennyiben van egy olyan unokatestvérünk, aki az ő egyenes ági fiú leszármazottja, akkor – lévén ugyanaz az Y kromoszómája neki is, mint anyai nagyapánké, akkor őt tesztelve megkapjuk apai nagyapánk Y kromoszómáját (12. ábra)

Ábra 12. Anyai nagyapánk

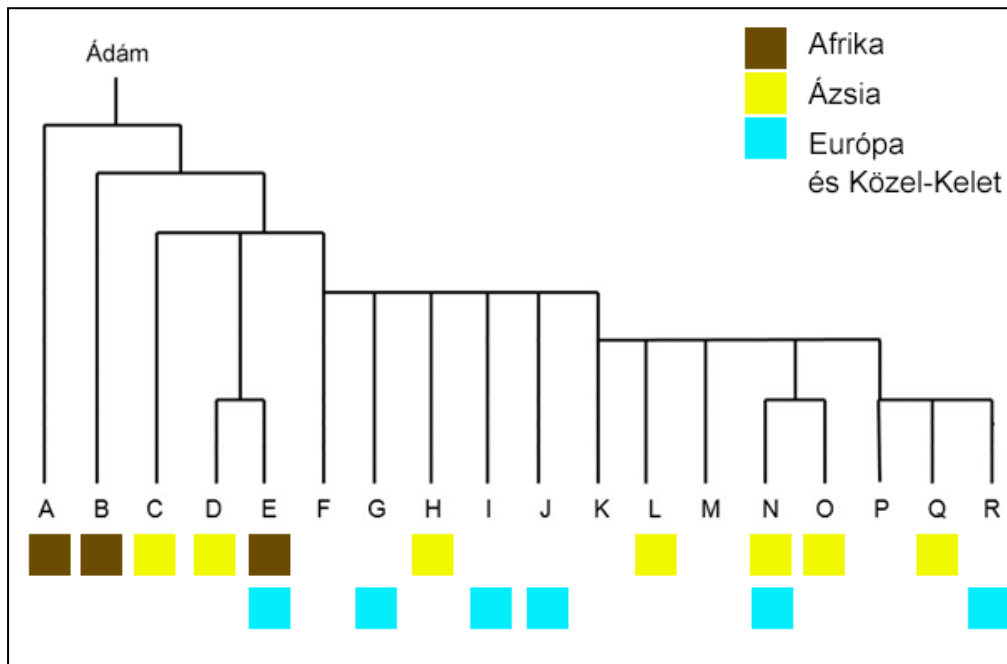

Ábra 13 Minden férfiág

Amennyiben szerencsénk van, több apai ágat is vissza lehet ilyen módon kutatni, kellő számú és megfelelő élő unokatestvér esetén. (13. ábra)

A leegyszerűsített emberi Y-kromoszómás családfa:

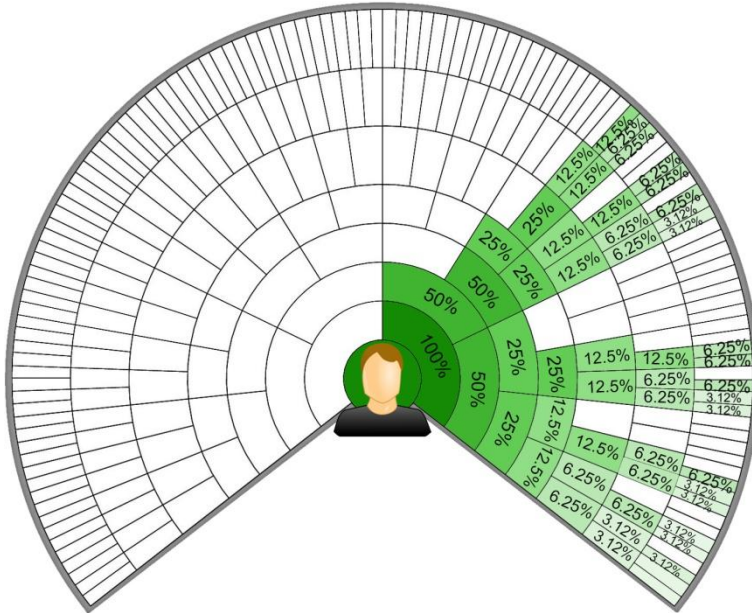

Ábra 14. Az Y-kromoszómás filogenetikai fa

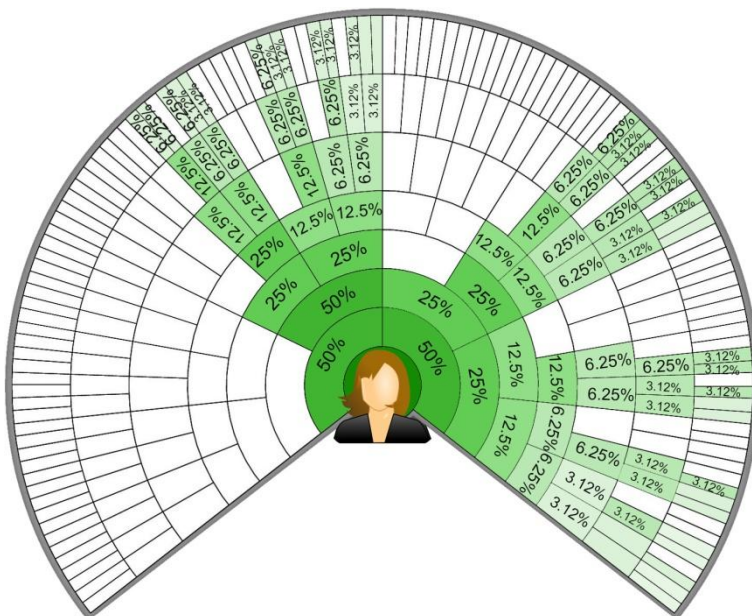
Az egyes ágakat, haplocsoportokat, melyeket SNP markerek határoznak meg, a latin ábécé betűi után nevezték el. Az ágak további alcsoportokra oszlanak, melyeket már számmal (például I2), még tovább menve számmal és betűvel (például I2a2a) jelölnek, sokszor tipikus földrajzi elterjedést mutatnak.

X kromoszóma (XDNA)

Mindkét nembeli utódok megkapják anyjuk X kromoszómáját, nők ezen kívül egy második X kromoszómát kapnak apjuktól - férfiak viszont apjuktól az Y kromoszómát kapják. Az X kromoszómás öröklődés bonyolult mintázata a Fibonacci-számokhoz hasonló mintát mutat.

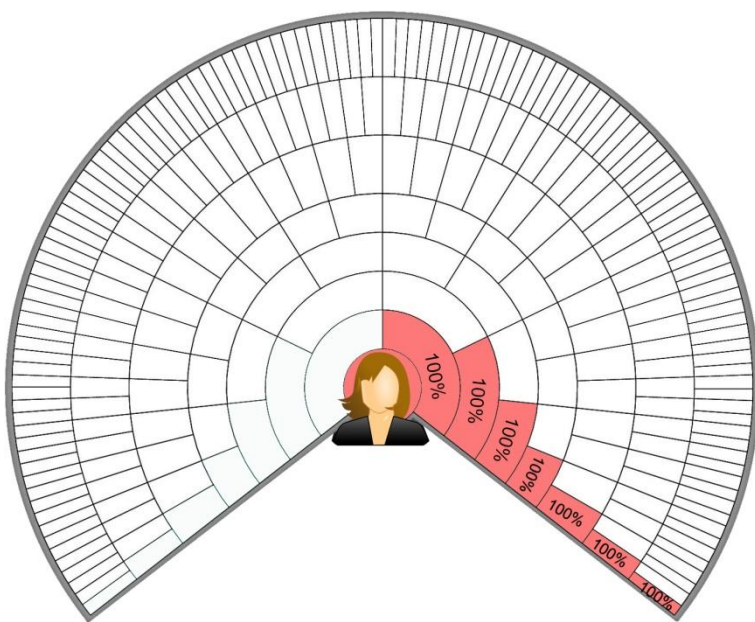
Ábra 15. Az X kromoszóma öröklésének mintázata egy férfi családfáján

Ábra 16. Az X kromoszóma öröklésének mintázata egy nő családfáján

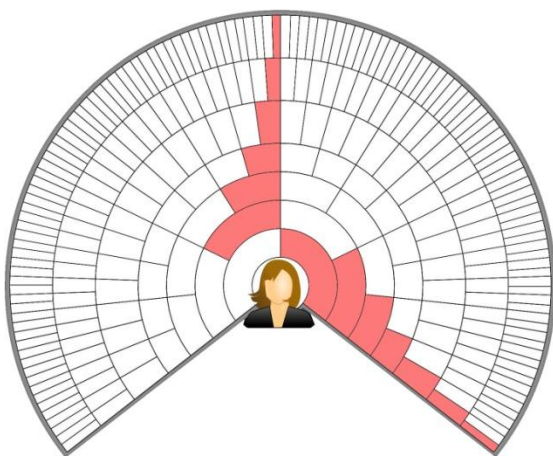
Mitokondriális kromoszóma (mtDNA)

A mitokondriumok az eukarióta sejtekben található, feladata az energia előállítása. Ezek a mitokondriumok is tartalmaznak saját, kör alakú DNS-t. Családfakutatásban szerencsére azért használható eredményesen, mert csak a női ágon öröklődik. Férfiak is kapnak anyjuktól mitokondriális kromoszómát, de ezt nem adják tovább. Hasonlóan az Y kromoszómás Ádámmal, itt is találunk egy közös őst, a „mitokondriális Évát”, és ugyancsak Afrikában élt, de nem ugyanabban az időben.

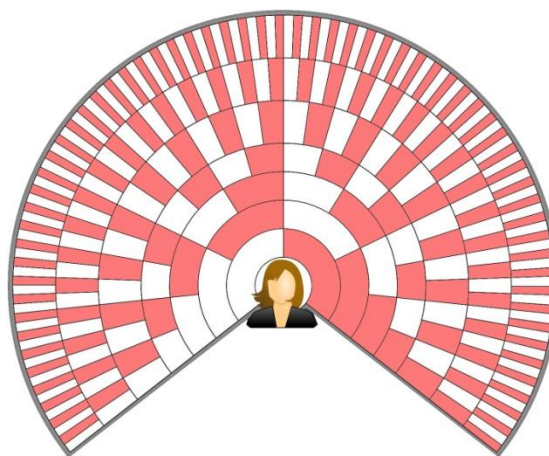

Ábra 17. A mitokondriális kromoszóma öröklésének mintázata egy családfán

Az Y kromoszómához hasonlóan, itt is léphetünk jóval tovább, mint az anyai águnk. Ha van egy olyan unokatestvérünk, aki apai nagyanyánk egyenes ági női leszármazottja, akkor őt tesztelve itt is megkapjuk apai nagyanyánk mitokondriális kromoszómáját (15. ábra), ha több ilyen, megfelelő ági unokatestvért találunk, több ágot is kutathatunk (16. ábra).

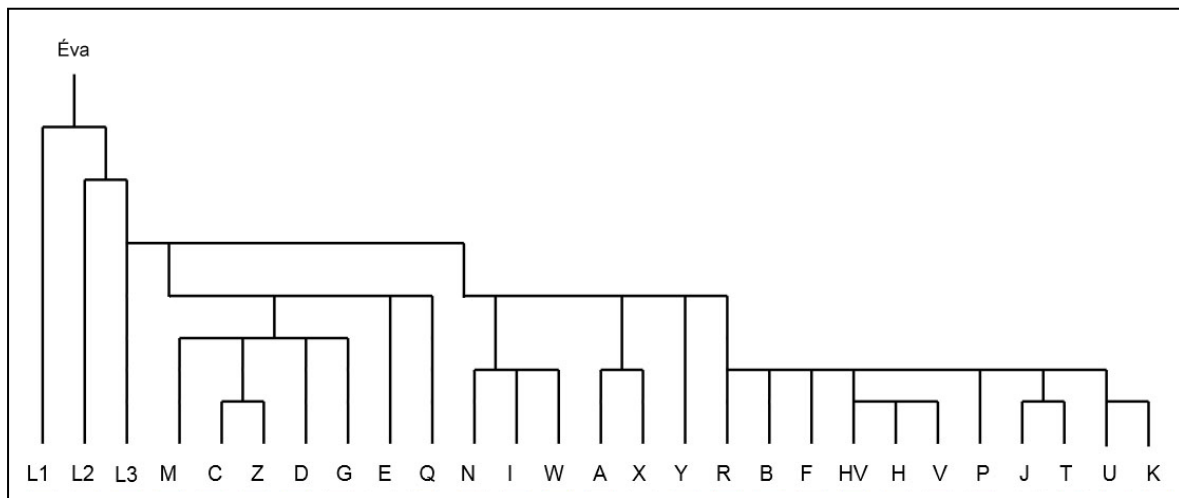

Ábra 18. Apai nagyanyánk

Ábra 19. Minden női ág

A leegyszerűsített emberi mitokondriális kromoszómás családfa:

Ábra 20. A mitokondriális kromoszómás filogenetikai fa

Az Y-kromoszómás családfával ellentétben, az egyes ágakat nem az ábécé betűinek sorrendjében nevezték el, mégpedig osztályozás-történeti okokból. Az egyes ágak, haplocsoportok itt sokkal nagyobb, sokszor nehezebben definiálható földrajzi elterjedést mutatnak, mint az Y-kromoszómás fák.

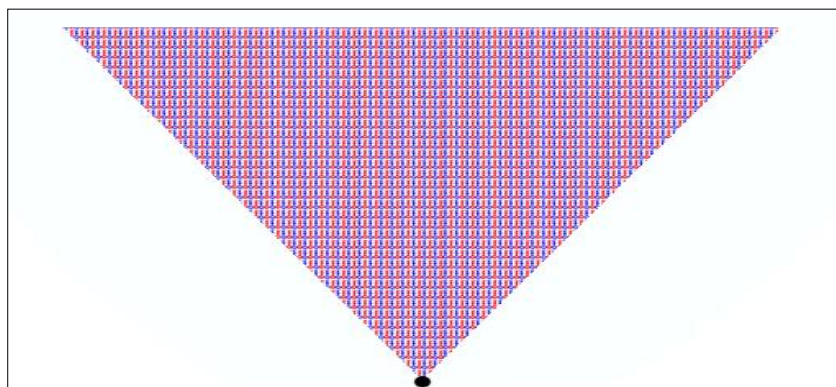
Autoszomális kromoszóma (aDNA)

Az Y-DNA és a mtDNA kromoszómáktól eltérően minden ősünk részt vesz ebben az öröklésben, de nem több ezer, tízezer évre visszamenőleg, mint azok, hanem csak 5-6 generációig. Ez a vizsgálat azonban jóval korábbra visszatekintve is működik az etnikai eredet kutatására.

Elméletileg, minden generációval kétszer annyi ősünk van, tehát, minden generációval fele annyit öröklünk egy-egy ősünktől. Ez két okból sem következik be a gyakorlatban. Egyrészt léteznek, léteztek közeli-távoli unokatestvér-házasságok, melyek létrehozták az úgynevezett családfa-redukciót, az implexet, másrészt nem igazán egyenlő mértékben, 50-50%-ban öröklünk szüleinktől, 25-25-25-25%-ban nagyszüleinktől. Emiatt az ötödik generáció után már előfordulhat, hogy egy adott óstól semmit sem örököltünk. Tehát, nem minden ősünktől származunk. Ennek ellenére viszont bizonyos szakaszok archaikus, ősi töredékei változatlanul öröklődhetnek évezredek át.

Elméletileg tehát, minden generációval ősünk száma megduplázódik. Gondoljunk bele, hogy a 27. generációban ez a szám már 13.4217.728, közel duplája Európa akkori lakosságának, két generációval korábban, a 29. generációban, már túl is léptük a világ népességét. Természetesen nem lehet több ősünk, mint az akkor élt emberiség száma, tehát számításunkba hiba csúszott. A jelenséget a családfa-redukció magyarázza meg, tehát bizonyos ősünk több helyen is megjelennek a családfán.

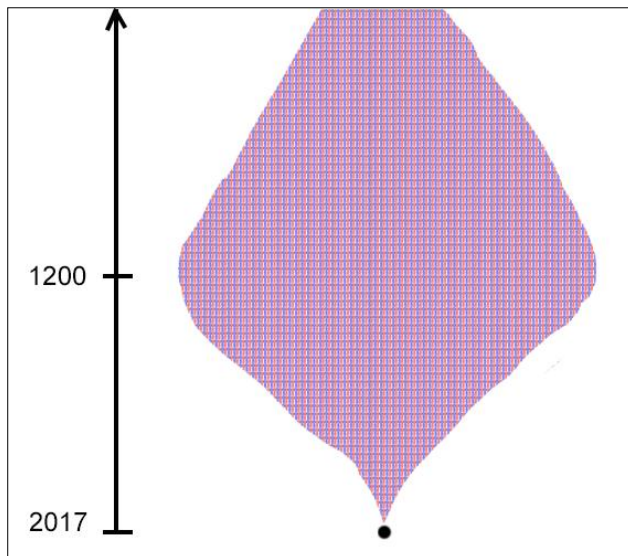
Egy családfa az elméletben úgy nézne ki, mint egy fordított piramis, melynek alsó csúcsán mi vagyunk, és felfelé minden generációval megduplázódik ősünk száma.

Ábra 21. Egy elméleti családfa

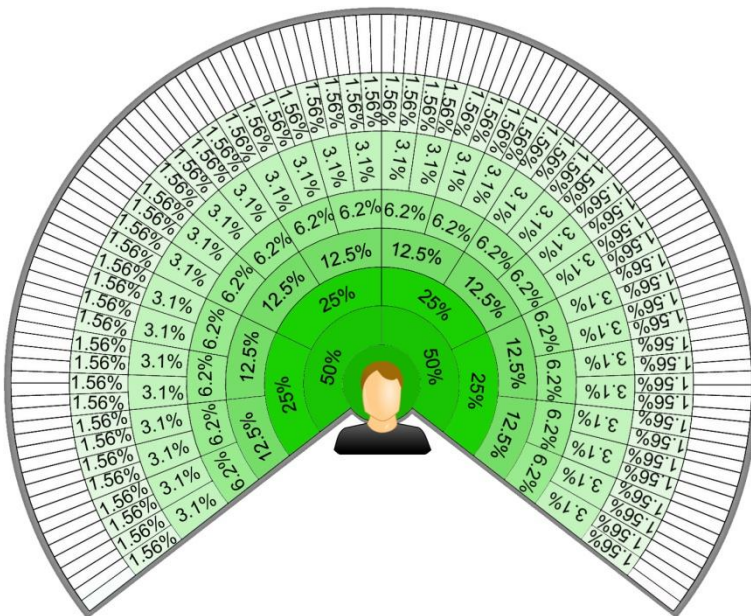
Valójában természetesen nem ez a helyzet, mert ennyi ember egész egyszerűen nem élt akkor.

Egy körülbelül kétezer évre visszamenő családfa a valóságban így nézne ki:

Ábra 22. Családfa-redukció

Az időben visszafelé haladva találkozhatunk néhány unokatestvér-házassággal, de lassan távolabbi ágak is összeérhetnek. Nagyjából időszámításunk után 1200 körül, majdnem minden európai őse megtalálható a mi őseink között is. Legtöbbben 20.-25. unokatestvérek vagyunk.

Ábra 23. Az elméleti autoszomális öröklés mintázata egy családfán

Magyar genetika

Ahhoz, hogy laikusként megértsük a népességgenetikát, első lépésben két dolgot kell tennünk. Az első dolog, amit tennünk kell az, hogy leválasztjuk a mitológiát a történelemtől, hiszen a mitológia egy irodalmi műfaj, de nem tudomány, vagy nem történetírás. Sokan hisznek például a hun-magyar rokonságban, akkor is, ha mi az európai nagyraszshoz tartozunk, a hunok pedig a mongoloid nagyraszshoz tartoztak.

Természetesen minden ember rokon - genetikailag az egyes nagyraszszok közötti genetikai különbség végtelenül kicsi: legfeljebb 0,17% lehet. Tehát, a hunok is rokonaink voltak – mint minden emberi populáció is az – de semmiképpen nem voltak őseink. Őseinket sokkal közelebb kell keresnünk, hiszen a mai magyar népesség genetikailag megkülönböztethetetlen a környező országok népességeitől.

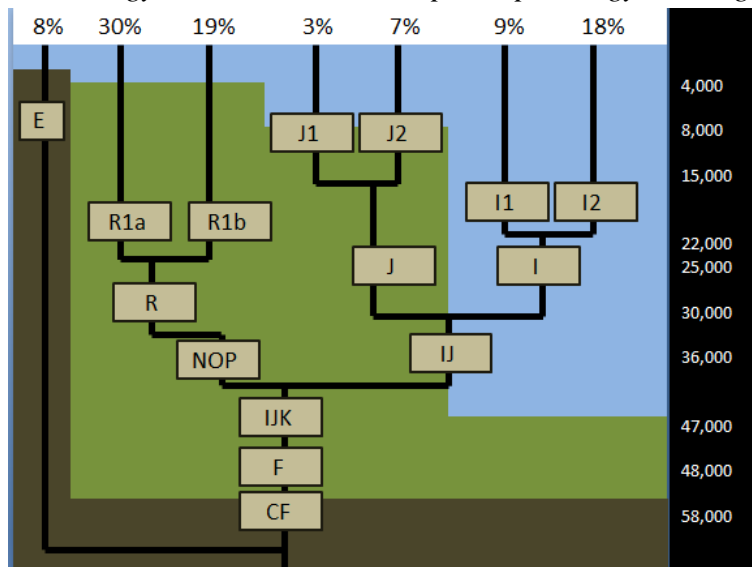
A második dolog pedig az, hogy ne keverjük a nemzet, nép, nyelvek és genetika fogalmát. Ez a laikus másik gyakori tévedése. Európa népességei a neolitikum, az újkőkor óta erősen kevertek. Kulturálisan, érzelmileg lehet például valaki magyar származású, de genetikailag nem. A nemzetek meghatározása kulturális meghatározás, és épp emiatt borzasztó nehéz is. Sajnos még sokan Sztálin definícióját ismerik, mi szerint nemzet *„az egy olyan egy adott területen élő népcsoport, amelyet összeköt a közös kultúra, a közös nyelv, a közös történelem és a közös lelki alkat.”* – a kaukázusi és sok zárt keleti népcsoport esetében részben lehet akár igaz is – de ez a meghatározás általában erősen félrevezető. Vegyük például a magyarság esetét.

A magyar nemzet mai formájában körülbelül 150 éves. Addig ugyanis csak a magyar korona nemesei tartoztak a nemzethez, a „Natio Hungarica”-hoz, ami a lakosság mintegy 4-5%-a volt. Az 1853. március 2.-án császári parancs kimondta az 1848-ban elmaradt jobbágyszabadítást, majd 1867-ben Deák Ferenc, „a haza bölcse” mondta ki: „Magyarország összes honpolgárai, az alkotmány alapelvei szerint is, politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogú tagja.” A jobbágyság például, akik a magyar nyelvű populáció legnagyobb részét adták, csak akkor lettek a nemzet része.

Megszületett a modern magyar nemzet, melynek már minden polgár tagja. Ehhez képest sajnos jelentős visszalépés az, hogy a XX század elejétől egyre inkább az etnicizmus lép a nacionalizmus helyébe, tehát ezt a modern nemzet-meghatározást felváltja egyfajta törzsi-hordai alapon fekvő definíció, ami természetesen nem működhet, hiszen a magyarság genetikailag nem definiálható.

Honnan származnak tehát a magyarok? Mindenhonnan. Egyetlen mai populációra sem lehet kijelenteni, hogy „egyvalahonnan” eredne. Már a kőkorszak óta folyamatos mozgás, keveredés van Európában. Lehet, hogy genetikailag közelebb vagyunk egy lengyel vagy német emberhez, mint egy magyar szomszédunkhoz.

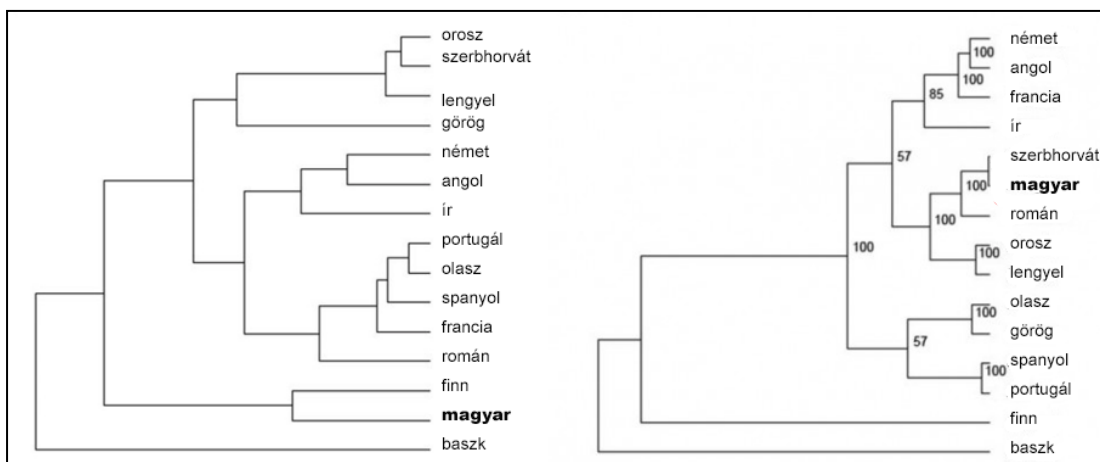
A mai magyar Y kromoszómás haplocsoportok gyakorisága és Európába érkezésének ideje:

Ábra 24. A mai Magyar Y kromoszómás haplocsoportok gyakorisága

Másik probléma, hogy az egyszerű, nyelveket nem tudó ember hajlamos a nyelv alapján kategorizálni populációkat, népeket, de hamar belátjuk, hogy ez sem működik, ha az amerikai, vagy a francia példára gondolunk. Az amerikaiak ugyanis angolul beszélnek, mégsem angolok. A franciák ősei pedig először kelta nyelvű gallok voltak, majd germán nyelvű frankok, végül újlatin nyelvű franciák. Egyszerűen nyelvet cseréltek, amitől az ember genetikája nem változik meg. Nyelvet cseréltek, akárcsak a magyarság is, amikor az itt élő szláv, germán, avar stb. nyelvet beszélők is felvették a honfoglalók nyelvét és identitását.

Nincsen ugyanis genetikai folytonosság a honfoglaló populációval, a mai magyarok nem a honfoglalók leszármazottai. Az őshonos populációval viszont van. Sok laikus nem érti, hogy a magyar nyelv miért finnugor nyelv, a magyar és a finn nyelv hogyan lehet rokon, amikor mi magyarok és finnek nem is hasonlítunk egymásra. Nos, senki sem állít olyat, hogy a magyarság genetikailag közel állna a finnekhez – itt csak a nyelvről van szó.

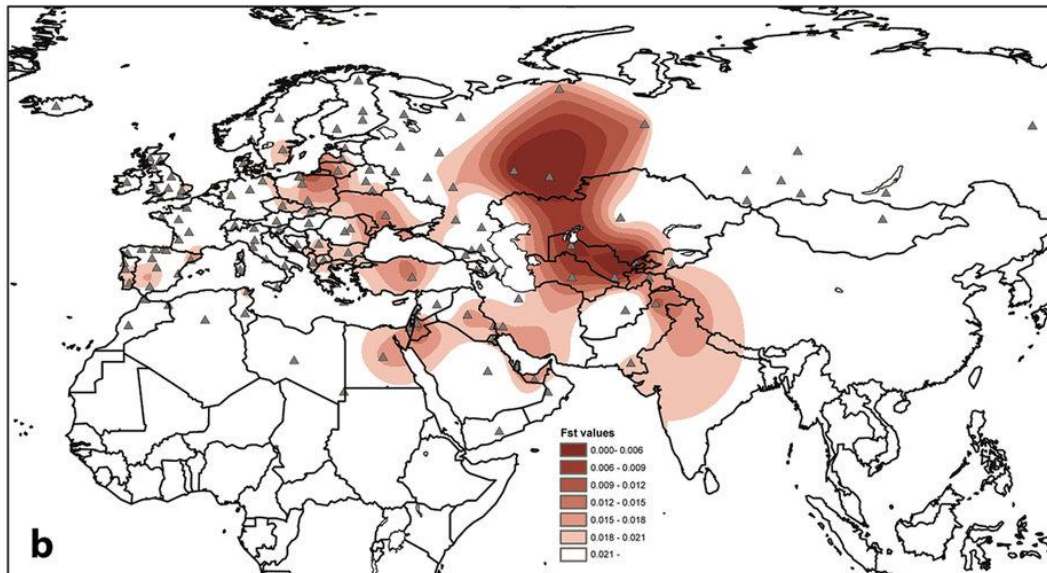
Ábra 25. A mai magyarság nyelvi és genetikai rokonsága. Pereltsvaig, 2015

Láthatjuk, hogy a mai magyarság esetében Európában egyedülállóan, nálunk a legnagyobb a különbség a populáció nyelve és genetikája között. Nyelvünk finnugor, de genetikánk a környező populációkhoz hasonló. Nyelv és genetika nem ugyanaz.

Czeizel Endre (Czeizel, 1990) a nyolcvanas években egy nagyméretű népesség-genetikai kutatást végzett. Ekkor még nem léteztek a modern Y kromoszómás, mitokondriális, vagy autoszomális genetikai vizsgálatok, tehát ők a vércsoportok, savófehérjék és vörösvérsejt-enzimek alapján végezték el ezeket. Abból a feltevésből kiindulva, hogy az Őrségi magyarok állhatnak legközelebb a honfoglalók genetikájához, - hiszen ők keveredtek a legkevesebbet másokkal a történelem folyamán – az innen származó minták elé nagy várakozással tekintettek. Akkor még igaznak vélt tény volt, hogy a honfoglalók és a mai magyarság között genetikai folytonosság van. Nagy meglepetésre azonban ez a minta mutatta a legrövidebb genetikai távolságot a „szláv” mintával, tehát közel volt hozzá. Sajnos, a „szláv” minták vételénél nem különítették el például a délszláv és a szlovák mintákat, tehát itt is nyelvcsoporthoz alapján történt a mintavétel. Ugyanakkor már ennél a vizsgálatnál is feltűnt, hogy – akikkel viszont a honfoglaló magyarság közelebbi kapcsolatban lehetett, a törökök és az irániak – kifejezetten nagy távolságot mutattak az őrségi mintával.

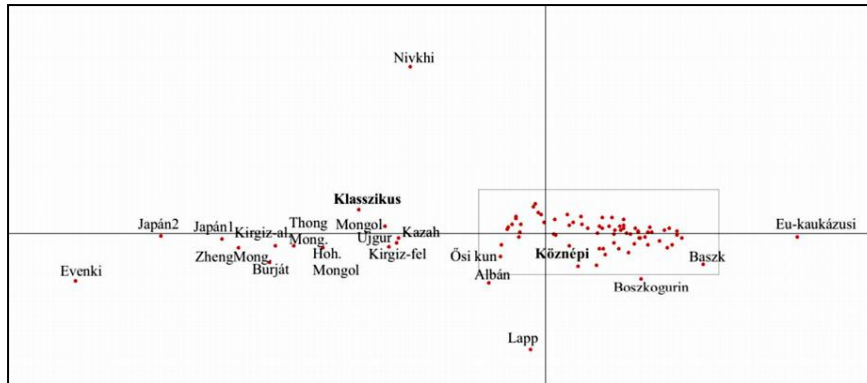
Hasonló különbséget tapasztalunk a honfoglaló magyarság esetében: itt viszont a honfoglalók genetikai távolságát összevetve modern populációkkal, azt tapasztaljuk, hogy a honfoglalók erős genetikai affinitást mutattak Közép-Ázsiai populációkkal, mint például Üzbegisztán, Baskíria és Orosz-Tatárország – de nyelvük finnugor volt.

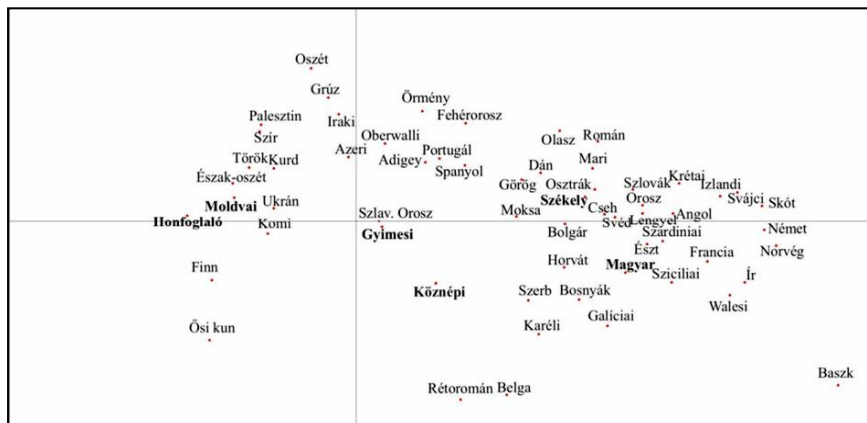
Térkép 2. Honfoglalók genetikai távolsága mai populációktól. Csősz, 2016

Azonban a tanulmány szerint a honfoglalás során nem ment végbe populációcsere – tehát a honfoglalók nem járultak hozzá a terület genetikájához. Gondolhatnánk, hogy esetleg csak jelentősen „felhígultak” a honfoglalók, de például az Y kromoszómás lenyomatuk természetesen megmaradt volna, hiszen az nem tud „felhígulni”, rekombinálódni. A honfoglaláshoz tehát csak kulturálisan van közünk, genetikailag nem.

Egy másik tanulmány szerint (Tömöry, 2008) míg a klasszikus honfoglalók genetikája Közép-Ázsiai, a mai magyarság genetikája tipikus európai. Ami szintén meglepő, hogy az ugyancsak magyarul beszélő székely populáció szintén messze van a magyar mintától, messzebb, mint néhány más európai minta.

Ábra 26. Jelentős Közép-Ázsiai hatásról árulkodik a klasszikus honfoglalók pozíciója

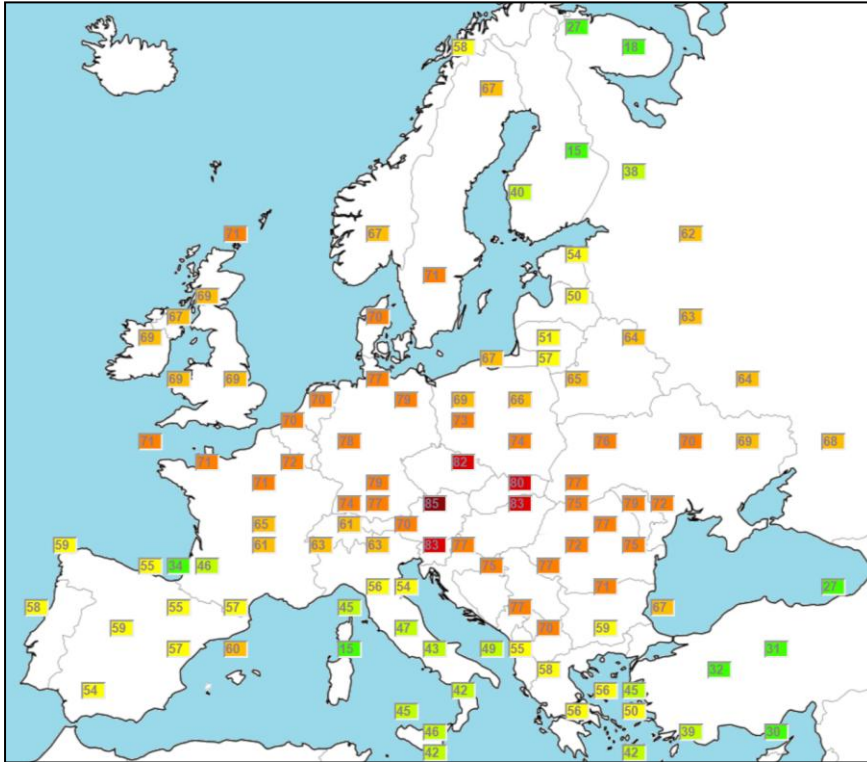
Ábra 27. Genetikai távolságok mai európai populációkkal összevetve

Kiknek a honfoglalása? Ezer évvel ezelőtt kiket tekintenénk magyarnak?

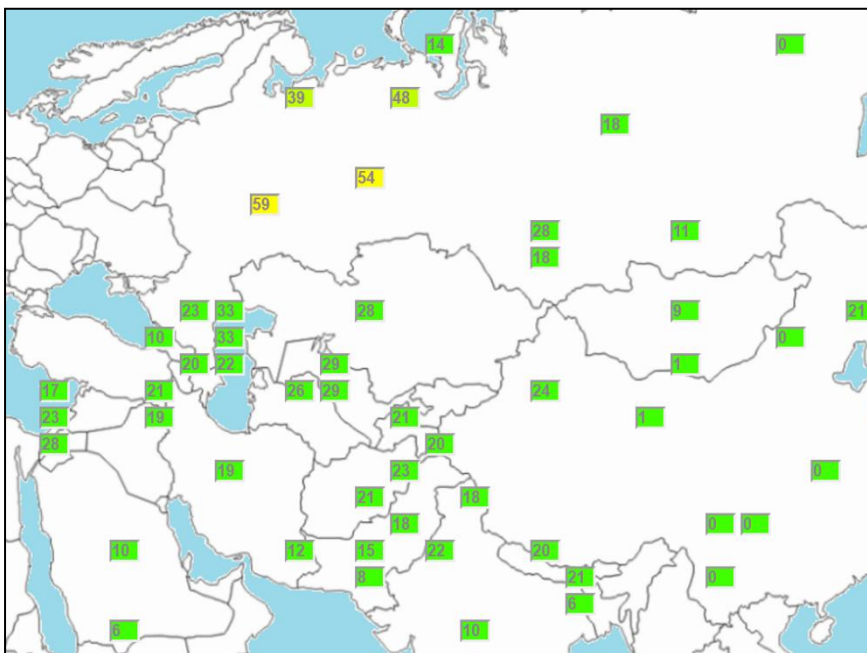

Fénykép 117. Munkácsy Mihály: "Honfoglalás"

Egy érdekes és vizuálisan könnyen értelmezhető teszt (Eurogenes K36) térképen meg is mutatja Európa egyes területeinek populációival való genetikai hasonlóságot, magyar minták átlagát figyelembe véve. A számok a hasonlóság arányát fejezik ki. Jól látható, hogy a magyar populáció nagymértékben hasonlít a környező országok populációira, és csak kis mértékben, vagy nem hasonlít az ázsiai országok populációira.

Térkép 3. Magyar genetikai hasonlóság - Európa

Térkép 4. Magyar genetikai hasonlóság - Ázsia

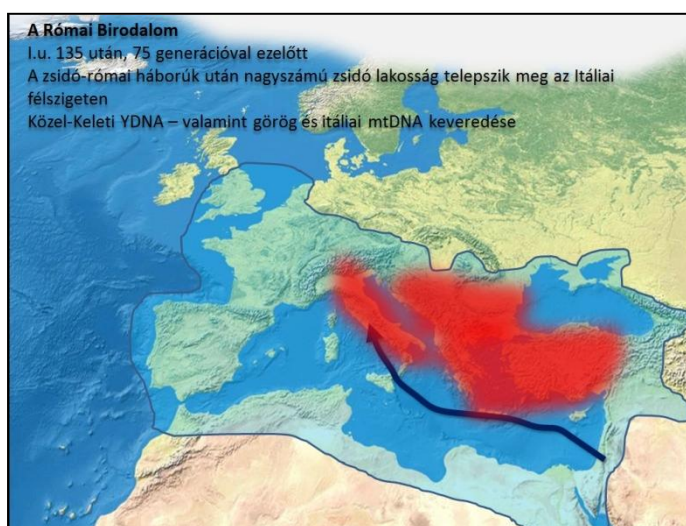
Askenázi genetika

Szándékosan nem zsidó genetikáról lesz most szó, hiszen egyrészt a zsidóság meghatározása térben és időben változhat, valamint ez jelenthet érzelmi, kulturális, vallási, és genetikai dimenziókat egyaránt, másrészt a mai zsidóság három nagyobb ágra oszlik – az askenázi, a szefárd és a mizrahi populációkra – melyek lassan összeolvadni látszanak, főleg a mai Izraelben. A továbbiakban a legnagyobb csoporttal, a genetikailag is definiálható askenázi populációval fogunk foglalkozni.

Az askenázi populáció létrejöttének kezdete a Bár Kochba vezetésével kibontakozott szabadságharc, melyet a rómaiak levertek, és kegyetlenül megtoroltak. Hatalmas tömegeket öltek meg vagy hurcoltak el rabszolgának. Az életben maradottakat kitiltották Jeruzsálemből, Judea provinciát Palesztinának nevezték át. Az idegen országokban élő zsidók szétszórásban, diaszpórában éltek ezen túl tovább.

Fénykép 118. Vespasianus császár által kiadott érme, felirata IUDÆA CAPTA, elfoglalt Júdea

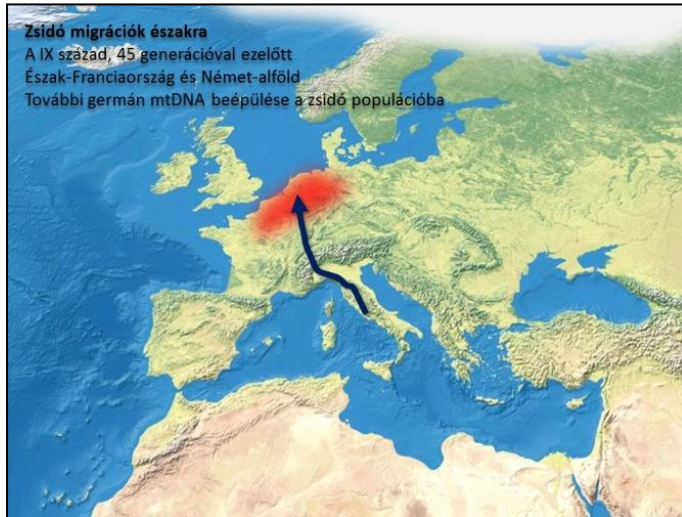
Térkép 5. A zsidó-római háborúk után

A zsidóság egy része az Itáliai félszigetre kerül, noha i.u. 200-500 körül még Babilonban van a zsidó szellemi élet központja.

Második migráció

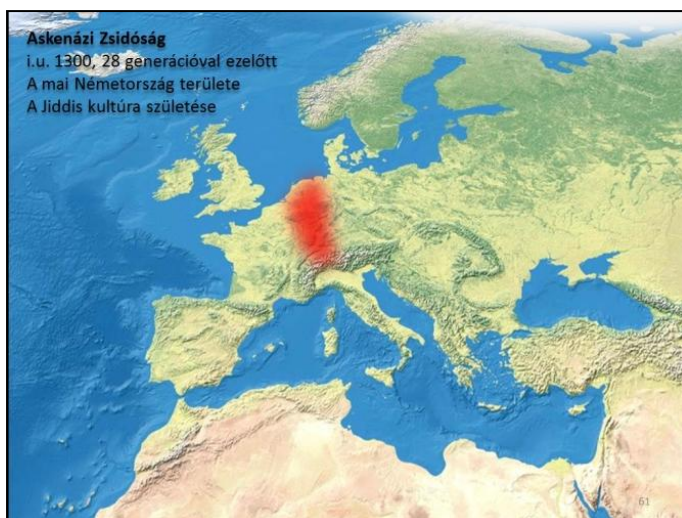
A IX. század folyamán az itáliai zsidóság egy kis csoportja észak felé vándorolt.

Térkép 6. Második migráció

Harmadik migráció

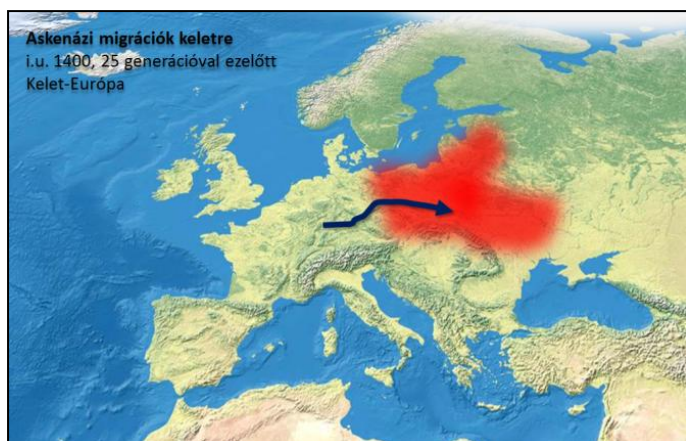
I.u 1300 körül, nagyjából 28 generációval ezelőtt jött létre az askenázi populáció az előzőleg Itáliából idevándorolt zsidók férfiak és helybeli germán nők házasságával. Kutatások szerint ez a kezdeti populáció körülbelül 330 egyénből állhatott (Carmi, 2014). A közel-keleti apáktól jött maga a vallás és az identitás, a germán nyelvű anyák ajándéka a jiddis nyelv, melyet az askenázi zsidók beszéltek innen fogva. A mai askenázi populáció ettől a 330 alapítótól ered, ez tökéletesen választ is ad az askenázi autoszomális genetikában tapasztalt endogámiára. Köln, Worms, Mainz városai lettek a virágzó szellemi élet központjai, de üldöztetés és pogromok hatására nagy tömegek vándoroltak kelet-Európa felé.

Térkép 7. Harmadik migráció

Negyedik migráció

A keresztes háborúk idején keletebbre kényszerültek vándorolni. A zsidóknak a nyugat-európai államokból történő 13–14. századi kiűzetését követően a lengyel-litván területekre helyeződött át számbeli központjuk, noha kulturálisan megmaradt a nyugat súlya. Ez a migráció genetikailag nem változtatott jelentősen az askenázi populáción.

Térkép 8. Negyedik migráció

E1b1b1 (M35)	16.1%
G (M201)	7.7%
J1 (M267)	19.0%
J2 (M172)	19.0%
Q1 (P36)	5.2%
R1a1a (M17)	7.5%
R1b1 (P25)	10.0%

Táblázat 1. Az askenázi Y kromoszómás eloszlás (Behar, 2004)

Egy rövid időre felröppent Kazár-hipotézist ez meg is cáfolja. Annál is inkább, mert a zsidó vallást a Kazár Kaganátus uralkodó rétege vette csak fel, és melynek akkor és ott nem volt folytatása. Ezek a haplocsoportok mintegy 70-80%-ban jó egyezést mutat közel-kelet mai arab lakosaival is.

U	6.1%	I	0.5%
K	28.3%	W	2.3%
HV*	10.3%	X	0.8%
H	22.5%	L1 és L2	2.1%
J	9.4%	M	1.0%
T	5.0%	Pre-HV	2.0%
N1	8.1%	egyéb	1.8%

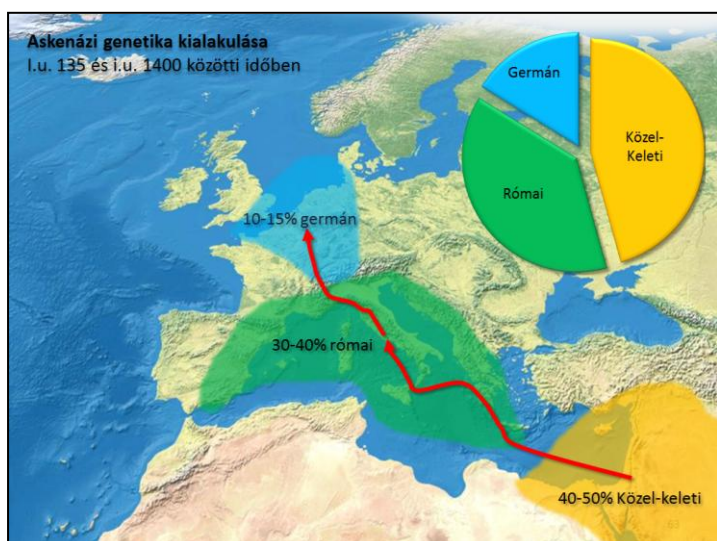
Táblázat 2. Az askenázi mtDNA eloszlás (Feder, 2007)

Leegyszerűsítve, az apai ágak (Y-DNA) túlnyomó részben közel-keleti származásúak, az anyai ágak (mtDNA) pedig zömmel görög, itáliai és germán, tehát európai eredetűek.

Dél-Közép-Ázsia	0.32%	0.32%
Arab	7.11%	32.78%
Közel-Keleti	14.79%	
Örmény	6.48%	
Nyugat-Kaukázusi	1.15%	
Észak-Kaukázusi	3.27%	
Észak-Afrikai	2.25%	3.59%
Északkelet-Afrikai	1.34%	
Ibériai	10.44%	52.26%
Baszk	1.12%	
Olasz	14.42%	
Nyugat-Mediterrán	4.37%	
Kelet-Mediterrán	17.64%	
Kelet-Balkán	4.27%	10.99%
Francia	4.49%	
Kelet-Európai	0.59%	
Közép-Kelet-Európai	0.99%	
Közép-Európai	0.34%	
Fennoskandináv	0.47%	
Északi-tenger	3.66%	
Észak-Atlanti	0.47%	

Táblázat 3. Az askenázi autoszomális genetika, földrajzi területenkénti felosztásban

Az Eurogenes K36 kalkulátor szerinti „etnikai” százalékok az askenázi népesség körében. Ez a kalkulátor a legrészletesebb, valamint olyan időszakot ölel fel, amikor az askenázi populáció még nem alakult ki, tehát itt még láthatjuk az alkotóelemeit. Ezek alapján rekonstruálható egy hozzávetőleges genetikai idővonal is.

Térkép 9. Az askenázi genetika kialakulása

Személyes genetika

„Minden mai élőlény élő kövület, aki magában hordozza az emberiség születésének és fejlődésének jegyzőkönyvét.”

Steve Jones

Családfa-kutatásaim során szükségszerűen felmerült az ötlet, hogy ezeket genetikai vizsgálatokkal kéne megtámogatnom. Egyrészt bizonyíthatom egy-egy ág hitelességét, másrészt a genetikai családfa tízezer évekre visszamenőleg megmutatja egy bizonyos ág földrajzi, történelmi eredetét is. Miként egy földrajzi hely is rétegekből áll, minél lejjebb ásunk, annál régebben keletkezett rétegeket látunk, az emberi populációkban is láthatjuk ezt. Minden népcsoport előző népcsoportok keverékeinek változataiból áll.

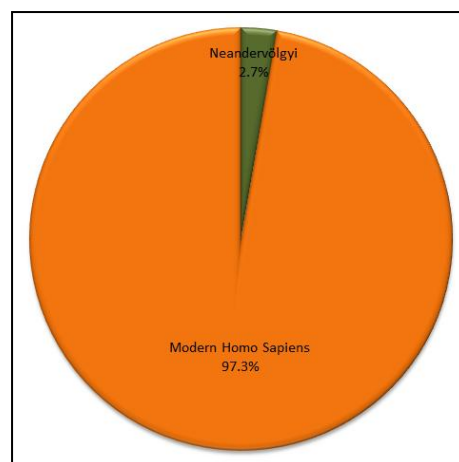
Autoszomális genetika (aDNA)

Az első réteg - nyugati vadászok-gyűjtögetők

Visszanézve körülbelül 60.000 évvel ezelőttre, az első Homo Sapiens Sapiens elindult Afrikából a Közel-Keletre, majd Európa felé. Addigra unokatestvéreink, a neandervölgyiek (Homo Sapiens Neanderthalensis) már birtokba vették a Közel-Keletet és Európát is, noha nagyon alacsony egyedszámban. Becsült számuk legfeljebb 70.000 egyed lehetett, 30.000 évvel ezelőtt már ki is pusztultak, illetve beolvadtak a modern ember csoportjaiba. Az első keveredés már a Közel-Keleten megtörtént, és Európába érve mintegy 40.000 évvel ezelőtt, folytatódott. Az európai neandervölgyiek akkor világos bőrűek voltak, a modern Homo Sapiens Sapiens viszont sötét bőrrel rendelkezett, egészen a földművelés kezdetéig. Ezt a populációt a genetikában nyugati vadászoknak-gyűjtögetőknek nevezik (WHG). A neandervölgyi emberek génállománya megtalálható minden nem afrikai populációban 1% és 4% közötti mértékben, az én esetemben ez az arány 2.7%.

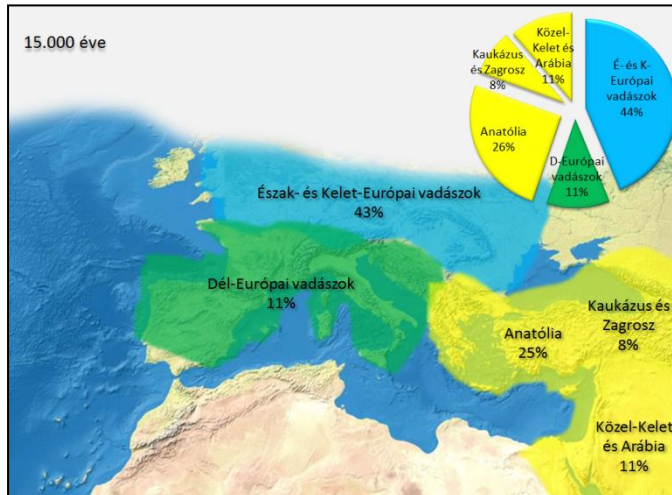
Térkép 10. 45.000 éve

Ábra 28. Sapiens és Neandervölgy összetevők

Nagyjából 15.000 éve a nyugati vadászok-gyűjtögetők (WHG) populációja két különböző elemre vált szét, az Észak- és Kelet-Európai vadászokra és gyűjtögetőkre, valamint a Dél-Európai vadászokra és gyűjtögetőkre. Megjelent három új populáció is Európa előszobájában, az Anatóliai, a Kaukázusi/Zagroszi és a Közel-Keleti/Arábiai. Őseim összetevői ebben a korszakban:

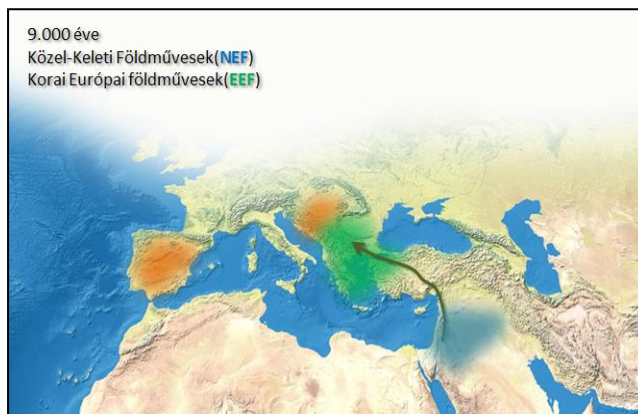
Térkép 11. 15,000 éve

É- és K-Európai vadászok	43.00%
D-Európai vadászok	11.00%
Anatólia	25.00%
Kaukázus és Zagrosz	8.00%
Közel-Kelet és Arábia	11.00%

Táblázat 4. Az ekkori genetika

Második réteg – korai európai földművesek

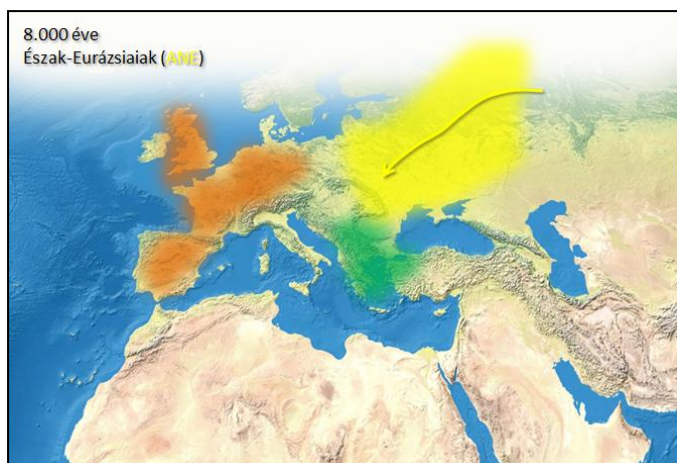
A második nagy genetikai esemény mintegy 9.000 éve kezdődött. Ekkor a jégkorszak szorítása már engedni látszott, melegedett a klíma, hatalmas területek váltak jégmentessé. Ugyanakkor az olvadó jég által megemelkedett tenger nagy területeket öntött el. Jelentős Közel-Keleti populációk indultak el Európa felé, elterjesztve a földművelést és génjeiket. Ez alól Európában csak a Baltikum térsége volt kivétel: ott maguk az őslakosok vették át a mezőgazdaságot. A földművelés hatása drámai volt: nagyságrenddel több embert tudott eltartani egy bizonyos terület. Míg a vadász-gyűjtögető életmód egy Kárpát-medence nagyságú terület nagyjából 3.000-4.000 embert tudott eltartani, addig a földművelés elterjedése után már mintegy 100.000 ember megélhetése volt biztosított egy ugyanekkora területen.

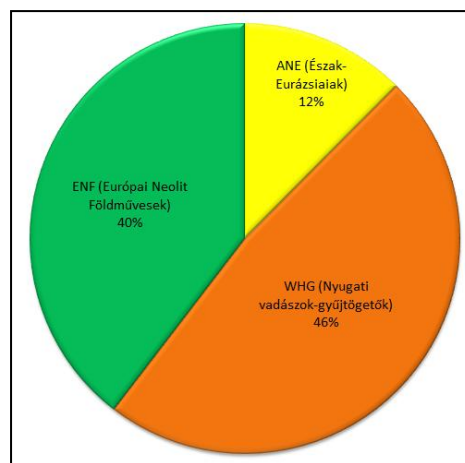
Térkép 12. 9,000 éve

Harmadik réteg – Észak-Eurázsiaiak

Ez a populáció a neolitikum előtt teljesen ismeretlen volt Európában. Legmagasabb százalékban ma Észtországban található 18%-ban. Európába és a Közel-Keletre a Fekete-tenger és a Kaszpi-tenger közötti sztyeppékről hozták az elő-indoeurópai valamint az uráli és türk nyelvű népek. Őseim esetében a WHG 46%, az ENF 40% és az ANE 12%.

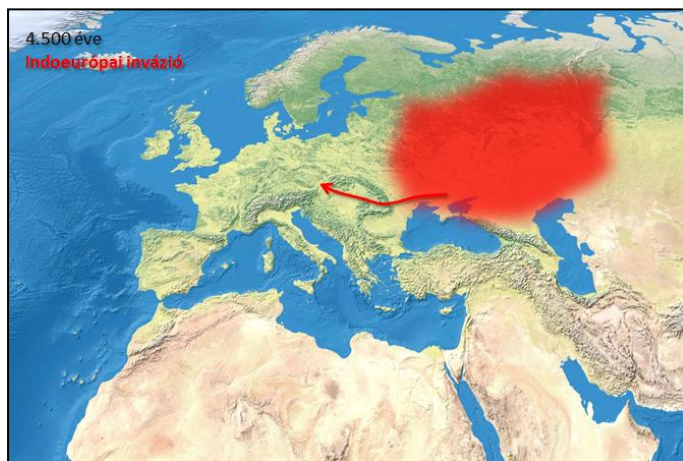
Térkép 13. 8,000 éve

Ábra 29. 8,000 éves genetika

Negyedik réteg - az indoeurópai invázió

Ez a populáció hatalmas kulturális hatással bírt, hiszen ma Európa szinte minden nyelve az indoeurópai nyelvcsaládba tartozik, kivéve a baszk és a finnugor nyelveket. Sokan a migráció helyett az invázió szót használják, hiszen hatása drámai volt. Európa megváltozott, nyelvet váltott.

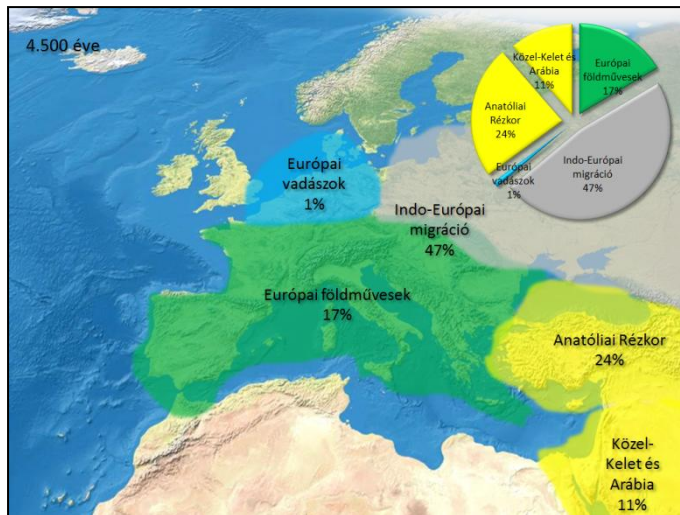

Térkép 14. Az indoeurópai invázió

Az őslakos vadászok-gyűjtőgetők a földművesek - és a földművelés terjeszkedése után egy újabb, ezúttal dinamikusabb invázió után már gyakorlatilag eltűntek, beolvadtak.

A kontinens genetikája megváltozott: a németországi zsinédíszes kerámia kultúrájához tartozók genetikája már 75%-ban az új jövevényekhez volt köthető. Maguk az indoeurópai nyelveket beszélők genetikailag keverték voltak – zömmel Kelet-Európai vadászok-gyűjtögetők és Kaukázusiak alkották.

Őseim 4,500 évvel ezelőtt az alábbi populációkból kerültek ki:

Térkép 15. 4,500 éve

Látható, hogy itt már legjelentősebben az indoeurópaiak voltak jelen őseim között, csaknem a fele, valamint jelentős az Anatóliai rézkor népessége is.

Az Eurogenes K36 kalkulátor

A következő mérhető időszak már az ókor környéke. Az Eurogenes K36 kalkulátor - ebbe az időmérésbe tekintve - 36 *jelenkori* populációra vetíti ki a teszt eredményét. Ma ez a legrészletesebb teszt, mely megmutatja, hogy azok az őseim, akiktől örököltem, milyen mai populációkkal mutatnának affinitást.

A tesztben fellelhető referencia-népességek elhelyezkedése Európában:

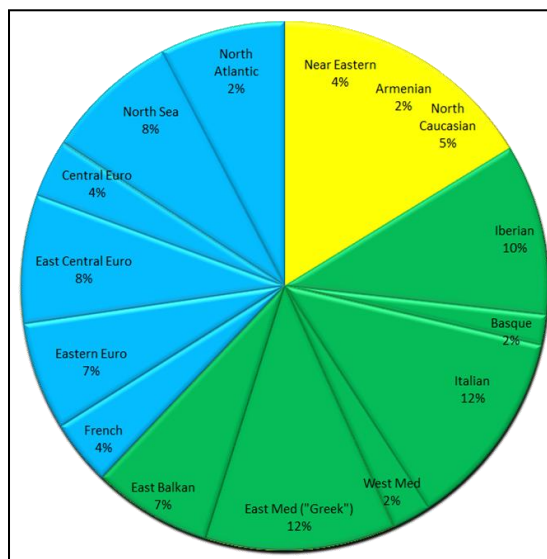

Térkép 16. K36 referencia-népességei

Természetesen, most is tudatában kell lennünk, hogy az egyes populációk nevei nem nyelveket, nem nemzeteket jelölnek, hanem bizonyos földrajzi területen élő populációkat.

Dél-Ázsia	0.80%	15.19%
Arab	2.83%	
Közel-Keleti	4.37%	
Örmény	1.92%	
Észak-Kaukázusi	5.27%	
Ibériai	10.45%	45.84%
Baszk	1.86%	
Olasz	12.21%	
Nyugat-Mediterrán	2.40%	
Kelet-Mediterrán	11.64%	
Kelet-Balkán	7.28%	37.86%
Francia	3.98%	
Kelet-Európai	6.59%	
Közép-Kelet-Európai	7.87%	
Közép-Európai	3.52%	
Északi-tenger	8.22%	37.86%
Észak-Atlanti	7.68%	

Táblázat 5. K36

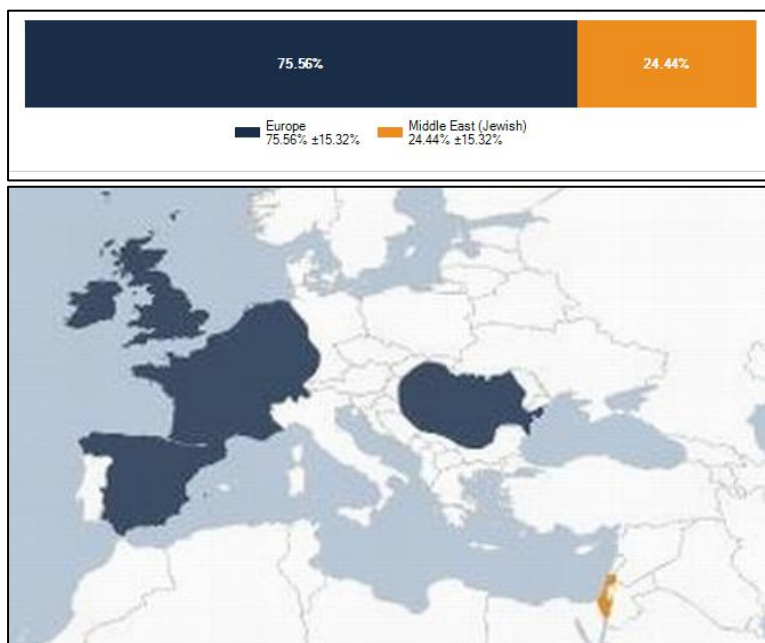

Ábra 30. K36

FTDNA Population Finder

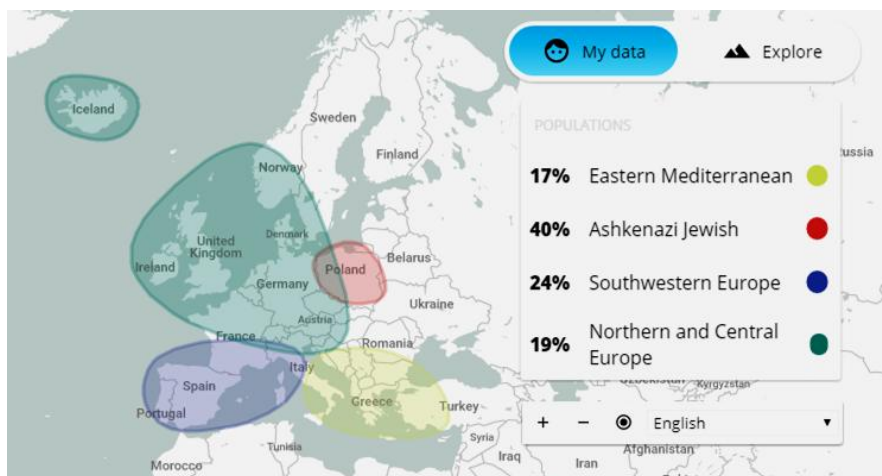
A Family Tree DNA első, „Population Finder” nevű autoszomális tesztje – ellentétben az újabb, „MyOrigins” tesztrel - a középkor XII-XIII századainak megfelelő tükrözi. Ekkor még például nem alakult ki a későbbi askenázi populáció.

Térkép 17. FTDNA Population Finder

Gencove kalkulátor

Ez a kalkulátor a középkor utáni időszakban mutatja őseim származását. Legpontosabban ez a kalkulátor mutatja a legújabb generációkat, az utolsó néhány száz évet, mert tökéletesen egybevág az ismert családfámmal.

Térkép 18. Gencove teszt

Y kromoszóma (Y-DNA)

Y kromoszóma (Y-DNA), a Balogh-ág

I2a2a1a2a1a1b2 (Y7243), körülbelül 3700 évvel ezelőtt

Mivelhogy az Y kromoszóma kizárólag apáról fiúra száll, és a generációk folyamán nem keveredik, legfeljebb mutálódik, ezért kitűnően alkalmas apai vonalak követésére. Minden ma élő ember – így én is - apai ágon visszavezethető egy körülbelül 235.900 évvel ezelőtt élt közös ősre, az „Y kromoszómás Ádám”-ra.

Maga az I haplocsoport 42,900 évvel ezelőtt jött létre, az egyetlen, ami Európában született. A mediterrán földművesek és az indoeurópai nyelveket beszélők megjelenése előtt Európa leggyakoribb haplocsoportja volt.

Időben visszafelé, a térképen csak az M223-as mutációig követem most csak a migrációt, mert ezután őseim az Északi-tenger környékén maradtak mintegy 16000 éven át.

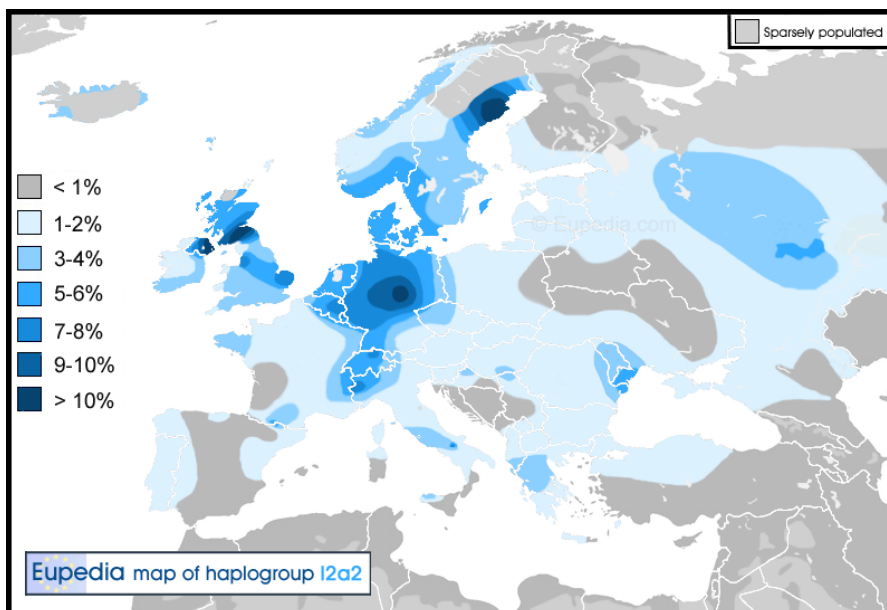
Térkép 19. Az M223 vándorlásai

Az I-M223 mutáció nagyjából 17,400 évvel ezelőtt – ami körülbelül 700 generációt jelent - jött létre valahol azon a hatalmas területen, amit ma tenger borít, Nagy-Britannia, Dánia és Hollandia között. Ezt a területet ma Doggerland néven említik a régészek, mely a

mezolitikumban nagyon gazdag élőhely volt. A jégkorszak utáni fokozatos felmelegedés miatt a tenger szintje egyre emelkedett, egyre több területet öntött el a tenger, és Doggerland kisebb szigetekre szakadt, hogy majd 8,200 évvel ezelőtt a Storegga cunami pusztítsa el végleg.

Térkép 20. Doggerland

Térkép 21. Az I2a2 elterjedése Európában

A Balogh-ág kutatása közben (FTDNA Balogh Surname project) felmerült, hogy milyen Y kromoszómás genetikai kapcsolat van az egyes Balogh családok között, amire hamar választ találtam, hogy ezek semmivel sincsenek közelebb egymáshoz, mint az átlag magyar minta, Magyarul, minden eddig vizsgált Balog(h) család más-más eredetű apai ágon, köztük nincs közös kapcsolat, dacára a közös családnévnek. Viszont, az én ágam Altmann-féle eredetét erősíti két Széchy mintával való genetikai egyezés is.

Y kromoszóma (Y-DNA), a Schuller-ág

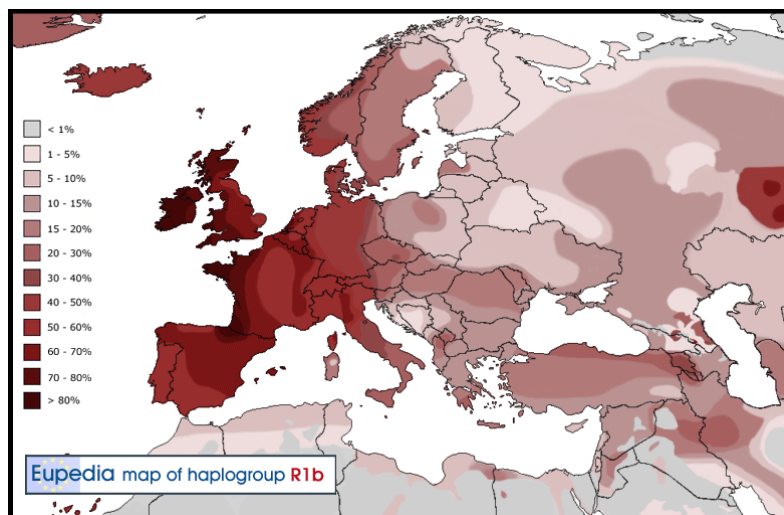
R1b1a1a2 (M269)

Az R1b a leggyakoribb haplocsoport Nyugat-Európában, bár létrejött Nyugat-Ázsiában történt, valahol a Kaszpi-tenger déli részén, körülbelül 22,800 évvel ezelőtt. Ma leggyakoribb Európában a Brit-szigeteken, az Ibériai félszigeten, Franciaországban és Németországban, de egész Nyugat-Európában a legelterjedtebb mutáció. Európa uralkodói házainak többsége szintén ehhez a haplocsoportoz tartozik.

Az R1a és R1b neolitikum utáni elterjedését és az úgynevezett Kurgán-hipotézist erősítik azok a mai európai autoszomális komponensek, melyek a neolitikumi populációknál még nem voltak meg. A Kurgán-hipotézis, más néven a Sztyeppe-hipotézis az elő-indoeurópai nyelvek őshazáját valahol az ukrán és orosz sztyeppéken feltételezi (Yamna kultúra), ahonnan ezek a nyelvek később Európa és Ázsia felé terjedtek tovább. Elterjedésük összekapcsolható az indoeurópai nyelveket beszélő populációk vándorlásaival, melyek végigkövethetők Európában, a Közel-Keleten (hettiták), Közép-Ázsiában és Dél-Ázsiában. Az R1b járult hozzá például a vörös haj elterjedéséhez is.

Az R1b1a1a2 (M269) alcsoport nagyjából 13.000 évvel ezelőtt jöhetett létre, azok utódaiként, akik a Közel-Kelet felől átkeltek a Kaukázuson az Ukrán sztyeppék felé, ahol ezek a pásztornépek bőséges legelőket találtak.

Mintegy 6000 évvel ezelőtt Yamna kultúra pásztornépeinek egy része tovább vándorolt nyugat felé (az úgynevezett Indoeurópai invázió), új virágzó kultúrákat hozva létre az itt talált populációkkal, mint például az úgynevezett Zsinegdíszes Kerámia Kultúrája, mely a Volgától a Rajnáig terjedt. Az itt élők genetikailag nagyon közel álltak a Yamna kultúra populációihoz.

Térkép 22. R1b gyakorisága Európában

Y kromoszóma (Y-DNA), a Kenézy-ág

L1b1b (B374)

Maga az L haplocsoport mintegy 42,600 éve alakult ki, feltehetően Tadzsikisztán Pamir Knot régiójában, majd innen vándorolt tovább Pakisztán és India felé 30,000 évvel ezelőtt, ahol az alacsonyabb dravida kasztok körében gyakori.

Ennek alága, alcsoportja az L1b1b (B374). Ez a ritka ág nagyjából 18,000 évvel ezelőtt alakult ki, és ellentétben a főcsoporttal, főleg Közép-Európában fordul elő. A Svájcban, Németországban és Ausztriában fellelhető, ritka minták őse valószínűleg Olaszország felől került ezekbe az Alpesi országokba.

A Kenézy családot a történetírás 18 más, történelmi családdal együtt, a Guth-Keled (Gutkeled) nemzetségtől eredeztet. Kézai Simon krónikája szerint a Guth-keled nemzetség ősei Orseolo Péter királysága alatt jöttek Magyarországra Stof (Stauf) várából, a Sváb Hercegségből. Itt sajnos találgatásokba kell fognunk, ugyanis Stauf vára vagy a badeni Burg Staufen, vagy a württembergi Hohenstaufen vagy esetleg a göppingeni Hohenstauf volt. A Guth-Keled nemzetség őse a híres Koppányt leverő Vencellin (Wenzel von Wasserburg) volt egy 1326-ból származó adománylevél szerint (F.VIII.15.160.)

A FTDNA adatbázisa szerint Kenézy rokonom mintája nagyon jó egyezést mutat Gut, Gutt, Guttén nevű, főleg Svájci családokkal, ami valószínűsítheti a Kézai krónika állítását.

Fénykép 119. Vencellin lovag, a Képes Krónika illusztrációja

Y kromoszóma (Y-DNA), a Telegdi-ág

I2a1b2a1b (Y4460)

Maga az I haplocsoport 42,900 évvel ezelőtt jött létre, az egyetlen, ami Európában született. A mediterrán földművesek és az indoeurópai nyelveket beszélők megjelenése előtt Európa leggyakoribb haplocsoportja volt.

Ennek a hatalmas csoportnak az egyik alága, az I2a1b2a1b (Y4460), mely nagyjából 2300 éve alakult ki, valahol Kelet-, Délkelet-Európában. A FTDNA adatbázisa szerint a Telegdi mintám legközelebb ukrán, lengyel, magyar és belorusz mintához áll.

Történelmileg ez a haplocsoport erős egyezést mutat a Cucuteni–Trypillia kultúrával, melyet végül a Yamna kultúra proto-indoeurópai nyelvet beszélő népei pusztítottak el 6500 évvel ezelőtt.

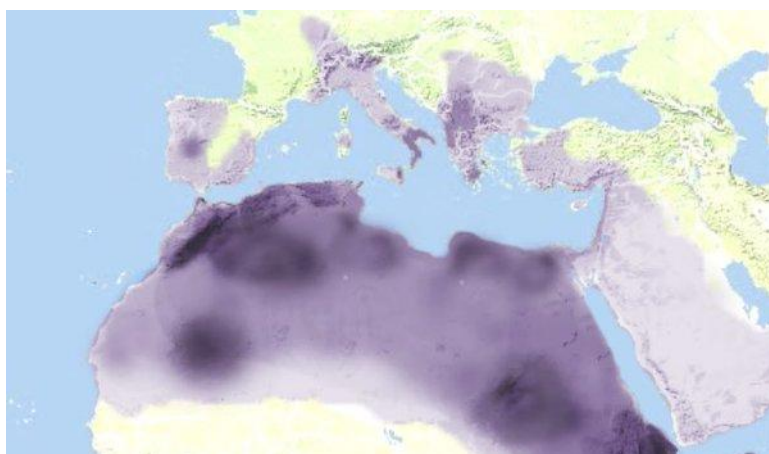
Térkép 23. A Cucuteni kultúra elterjedése

Hogy mit is jelent ez valójában? A történetírás szerint a Telegdiek Csanád vezértől származnak. Csanád Szent István királlyal állt valamilyen rokonságban, de egyáltalán nem biztos, hogy apai ágon, tehát az Y kromoszómához köthetően. Kétféle eshetőség van: A Csanád-féle eredet vagy igaz, vagy nem. Az én Telegdi ágam vagy kapcsolatos ezzel a Telegdi ággal, vagy nem. Ez esetben a kérdések nyitottak maradtak.

Y kromoszóma (Y-DNA), a Piszker-ág

E1b1b1a1a1c1b1a1a (Y32553)

Az E haplocsoport mintegy 65,200 évvel ezelőtt jelent meg, valahol Nyugat-Ázsiában, és innen vándorolt vissza Északkelet-Afrikába röviddel később. Ennek egyik fontosabb alága az E1b1b1a1a (V12), mely 11,800 éves, melynek képviselőinek egy része később elvándorolt Szudán felé 6,000-8,000 évvel ezelőtt, az elsivatagosodás kezdeteikor, hogy majd később visszatérjen észak felé. Ez az ág gyakori a Közel-Keleten, és Európa-szerte is előfordul, tehát egyik alkotóeleme lehetett a neolitikum európai populációinak is.

Térkép 24. Az E1b1b elterjedése

Ennek egy további alága a nagyjából 3,800 évvel ezelőtt létrejött E1b1b1a1a1c1b1a1a (Y32553), mely a híres Luria és ezzel rokon családok jellemző mutációját.

A Luria család, melyből a Piszker család is származik, a XIII században tűnt fel először Franciaországban, de gyökerei Rashi-n és Yochanan HaSandlar-on keresztül Dávid királyig nyúlnak. Nevük valószínűleg a Loire völgytől ered (Rosenstein, Neil: The Lurie Legacy, 2004). Az 1999-es Guinness Rekordok Könyvében is szerepel a Luria család, mint a világ leghosszabb leszármazási vonala, mely az ókortól kezdve napjainkig tart. Dávid királytól való leszármazást természetesen genetikailag nem lehet alátámasztani, mert egyrészt ugyan ezeket a családfákat, leszármazotti vonalakat hagyományosan elfogadjuk, de nincsenek teljes egészükben dokumentálva, másrészt hiányoznak azok a kontrol-leszármazási vonalak, melyekkel össze lehetne vetni. Mindenesetre ennek a fantasztikus családfának a léte önmagában is csodálatos dolog.

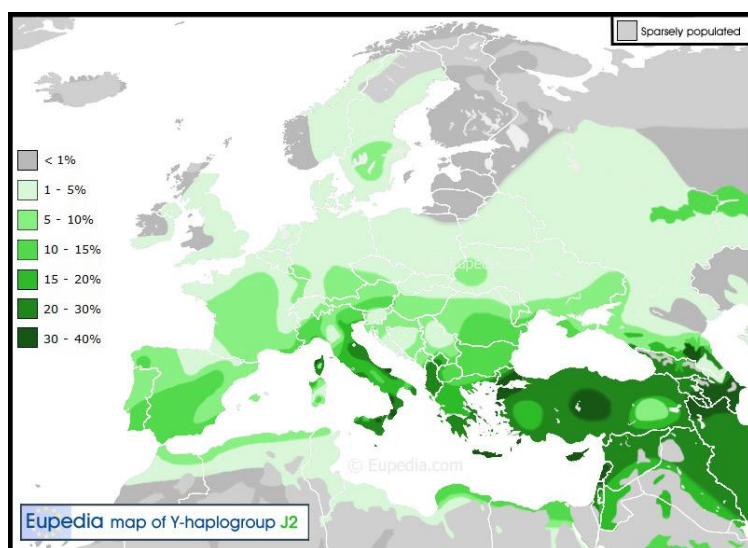
A Luria család és a genetikailag vele egyező ágak megtalálhatók askenázi és szefárd közösségekben is, Litvániában, Franciaországban, Németországban, Oroszországban, Görögországban és Olaszországban is. A Piszker ág valószínűleg szefárd eredetű, nagyon szoros genetikai egyezés van Görögországi családokkal, mely egyezés időben közeli közös eredetre utal.

Y kromoszóma (Y-DNA), a Waldmann és Mandel-ág

J2a1b3 (L210)

A J2 haplocsoport valahol a Közel-Kelet északi részén, Mezopotámia területén alakult ki, az Y kromoszóma mutációs rátája alapján mintegy 31.600 évvel ezelőtt. A jégkorszak vége felé, amikor a klíma megengedte, e haplocsoport tagjai vándorolni kezdtek. Az első ilyen migráció a mai Izrael területére történt, majd tovább, dél felé folytatódott. Mai elterjedési területe az úgynevezett Termékeny Félhold, Kaukázus, Anatólia, Irán, Görögország és Olaszország. Gyakori mind a szefárd, mind az askenázi zsidók körében is. Érdekes, hogy e mutáció elterjedési területein jelentős volt a szent bika tisztelete. Itt gondolhatunk akár az Anatóliai bika-kultuszra, a Minószi freskókra, a bibliai aranyborjú-történetre, vagy akár az andalúz bikaviadalokra, melyek pont azokon a területeken szokás a mai napig, ahol Spanyolországban jelentős a J2 elterjedése.

Európába több hullámban került, mint például az első mediterrán földművesekkel, később az Anatólia felől bevándorló Etruszkokkal, Föníciaiakkal, majd a Római háborúk után a zsidókkal.

Térkép 25. A J2 elterjedése Európában, Eupedia

A J2a1b3 (L210) alcsoport nagyjából 12.200 évvel ezelőtt született. Waldmann és Mandel őseim, valamint a híres Rothschild, Bachrach, Wertheimer családok egyaránt ebbe a haplocsoportba tartoznak. Külön érdekesség, hogy az anglo-normann nemesi család, a Montgomerie család is ide tartozik, az ő őseik valószínűleg a rómaiakkal érkezhettek.

Y kromoszóma (Y-DNA), a Fischer-ág

E1b1b1 (L117)

Akárcsak a fent említett Piszker-ágam, a Fischer ágam is az E haplocsoport tagja, amit ott már részleteztem. Azzal ellentétben viszont más alághoz tartozik, a Z830-hoz, mely 23.800 éves, és ennek is az M34 alághoz, ami 18.100 éves. Ez az alcsoport már nem Észak-Afrikában alakult ki, hanem a Közel-Keleten. A zsidóság körében gyakori, Albert Einstein is például e csoport tagja volt. Európába először az Etruszkokkal kerülhetett Anatóliából, majd ezek beolvadva a római népességbe, a Római Birodalmon belül tovább terjedt Európa-szerte a provinciákban.

Ennek az ágnak volt alcsoportja az Y6923, mely 5.400 éves, tehát körülbelül időszámításunk előtt 3.400 körül születhetett, még a Közel-Keleten. Ennek további alága az Y6938, mely 1,550 évvel ezelőtt született, időszámításunk után 470 körül. Ez az időszak a Júdeai Római háború, a diaszpóra kezdete és az askenázi populáció létrejötte közötti korszak.

Mitokondriális kromoszóma (mtDNA)

T2b25, az anyai ágam

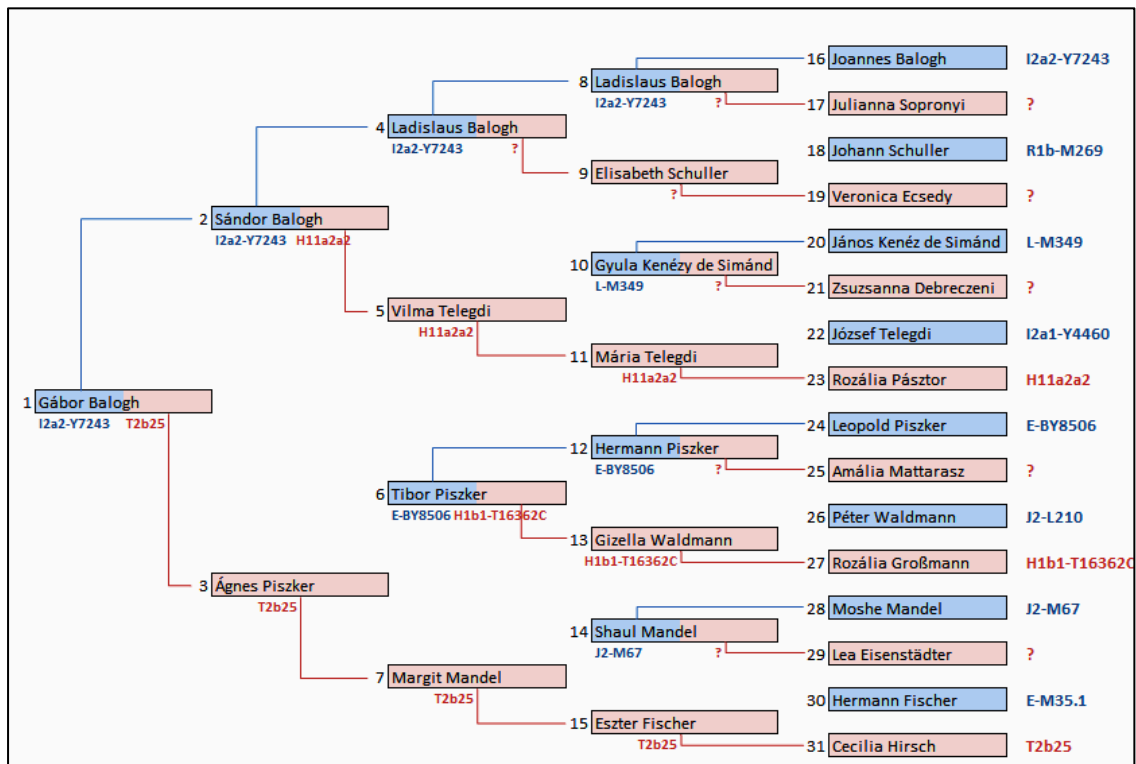
Ez az anyai, tehát a mitokondriális (mtDNA) ágam története – de mivelhogy a mitokondriális kromoszóma földrajzi elterjedésénél az egyes ágak, haplocsoportok sokkal nehezebben érhetők tetten, csak annyi valószínű, hogy ez az ágam valószínűleg Itáliából származik, a római időkből.

Pompeiben Caius Iulius Polybius házában 13 csontvázat találtak, melyek genetikai vizsgálata arra világított rá, hogy közülük hatan a T2b mitokondriális haplocsoportoz tartoztak, és melyek jó egyezést mutatnak az én anyai ágammal négy mutációnál is (16126C, 16294T, 16304C, 73G). Ez jól korrelál az askenázi zsidóság római kori genetikai előtörténetével, amikor a közel-keleti zsidó férfiak római nőkkel házasodtak. Ez persze nem azt jelenti, hogy Caius Iulius Polybius ősöm volt, hanem csak azt, hogy anyai ágon mindketten közös őstől származunk.

Fénykép 120. Caius Iulius Polybius háza Pompeiben

Családi genetikám összesítve (az Y-DNA és a mtDNA ágak)

Ábra 31. Genetikai családfám

Hála a GedMatch Inc. (<https://www.gedmatch.com>) algoritmusainak, és sok, régészek által feltárt lelet genetikai vizsgálatainak, ma már egyre jobb képet kapunk a régen élt emberek, népek genetikájáról. Kezdve a körülbelül 50.000 éves Altaji denisovai ember genetikájától, a mezolitikumi mintákon át egészen az írott történelem korszakaiban élő emberekig egyre több tudást halmozunk fel. A régészet és a genetika most már sok közös ponttal rendelkezik, de néha még a régészet sem találta meg azt az emberelődöt, akit már tetten értünk saját genetikánkban.

Feltérképezhetők az egyes migrációs útvonalak, különféle populációk genetikai kapcsolatai, és ami talán még látványosabb, a genetika alapján elég pontos képet kapunk e minták külső megjelenéséről is, amit a modern tudomány már vizualizálni és képes.

Izgalmas, hogy a feltárt minták egy részének ma élő emberekkel is van genetikai egyezése. Ezen nincs mit csodálkozni, hiszen pontosan erről esett szó a Családfa- genetika című fejezetben, a családfa-redukció kapcsán. Minden akkor élt európai – akik persze ma élő leszármazottakkal rendelkeznek, szinte mindnyájunk őse. Persze, nem mindegyiktől örököltünk. Nem minden őszüktől származunk, a hatodik generációban már lehetnek olyan őseink, akiktől nem örököltünk semmit. Nem valószínű, de lehetséges. Azonban, a nyolcadik-kilencedik generációnál már egyre gyakoribb lesz az, hogy az adott őszünk nem örökölt át nekünk semmit. Léteznek viszont olyan archaikus szakaszok, melyek ősi töredékei változatlanul öröklődnek tovább.

A magyar genetika és az askenázi genetika című fejezetekben kitértem e két populáció genetikai „történelmére”, itt konkrétan bemutatnám ennek a nem tintával, hanem DNS-sel írt, és meghamisíthatatlan történelemnek a hőseit.

Az alábbi képek Adrie és Alfons Kennis (Kennis & Kennis Reconstructions) által alkotott valóság-hű rekonstrukciók, melyek a régészet és ahol lehetett, a genetika tényein alapulnak. A Londoni Natural History Museum-ban állították ki élethű szobraikat.

Jebel Irhoud-1, a legősibb Homo Sapiens

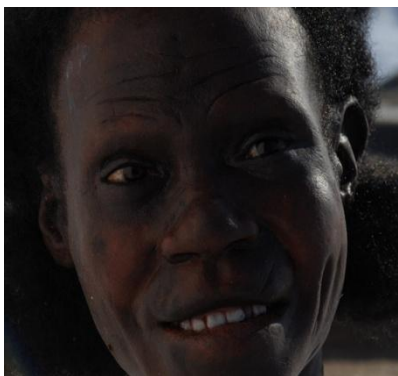
Jebel Irhoud régészeti helyszínt már korábban feltárták, de a lelet korának újabb, pontosabb meghatározásánál sokkal régebbi kort kapott a Lipcsei Max Planck intézet. A megégett szerszámok idejét 315.000 évre mérték, tehát a mellettük talált emberi leletek kora is hasonló. Ez azt jelenti, hogy a Homo Sapiens ez időben már nemcsak kelet-Afrikában volt, hanem már jelen volt Afrika másik felén is. Valószínű, hogy a Homo Sapiens különböző korai populációi egymással is keveredtek Afrika-szerte. Ezt az akkori klíma, egy virágzó, zöld Szahara tette lehetővé.

Fénykép 121. Jebel Irhoud-1

Qafzeh IX, az első Homo Sapiens Afrikán kívül

Qafzeh IX, egy fiatal nő volt, nagyjából 95,000 évvel ezelőtt élt, Qafzeh barlangban, Názáret közelében temették el. Egyaránt mutat archaikus és modern Homo Sapiens jellegzetességeket. Valószínű, hogy az Afrikából való kivándorlás egy korai képviselője volt Qafzeh IX, melynek leszármazottai később talán kihaltak az akkori egyre szárazabb és hidegebb klíma miatt. Később, a Homo Sapiens egy újabb csoportja hagyta el Afrikát, Eritreánál kelve át a Bab-el-Mandeb szoroson 70.000 évvel ezelőtt, hogy immár sikeresebb populációként, az egész világon elterjedjen.

Fénykép 122. Qafzeh IX

Oase-1, a legelső európai

Oase-1, az eddig Európában talált legősibb lelet, mintegy 40.000 évvel ezelőtt élt, Peștera cu Oase barlangban találták meg a maradványait, Nyugat-Romániában. Oase genomjának 6-9%-a neandervölgyi eredetű, ráadásul három kromoszóma szegmensén több mint 50 cM méretben, ami arra utal, hogy neandervölgyi őse körülbelül 4-6 generációval azelőttől származik. A ma élő európai emberek csak körülbelül 2-3% neandervölgyi őssökkel rendelkeznek. Érdekes módon Oase-1 még közeli rokonságot mutat ma élő európai, ázsiai, afrikai és indián emberekkel egyaránt.

Fénykép 123. Oase-1

Spy2

Spy2 tulajdonképpen egy neandervölgyi férfi, de mivelhogy a modern európai ember 1-4 százalékban neandervölgyi géneket is hordoz, részben őseinknek is tekinthetjük őket. Spy2 maradványait Grotte de Spy barlangban találták meg Belgiumban, kora mintegy 40.000 év. A Homo Sapiens és a neandervölgyi ember nagyon sokáig élt egymás mellett, a Közel-Keleten is, majd Európában is. Mikor Homo Sapiens őseink Európába értek – nagyjából Spy2 korszakában – a kontinenst már a neandervölgyiek birtokba vették. Érdekes módon, az európai neandervölgyiek világos színkomplexióval rendelkeztek, míg az Afrikából a Közel-Keleten át érkező Homo Sapiens még sötét bőrű volt, egészen a földművelés elterjedéséig.

Fénykép 124. Spy2, a neandervölgyi

Předmostí-3

Předmostí-3 egy késő paleolitikumi lelet Csehországból, a Gravetti kultúra képviselője volt, mintegy 30.000 évvel ezelőtt élt. Předmostí-3 crô-magnoni ember volt, ami helyett újabban inkább az anatómiailag modern ember kifejezést használja a tudomány. Hosszúcs fej, magas termet és vékony testalkat jellemezte ezt a típust, valamint nemi dimorfizmus, tehát a férfiak és a nők testfelépítése jelentős különbséget mutatott. A bőrszín még mindig sötét volt, hiszen a vadászó életmódot folytató emberek elég D vitaminhoz jutottak a táplálékkal, nem volt szükségük a napsugárzás által az inkább világosabb bőrben képződő D vitaminra.

Fénykép 125. Předmostí-3

Abri Pataud

L'Abri Pataud Franciaország Dordogne régiójában található, itt találták meg a körülbelül 17.000 éves crô-magnoni nő (anatómiailag modern ember) maradványait, aki a Solutréi kultúrához tartozott. Ez az időszak a Jégkorszak szorításában telt, az átlaghőmérséklet nagyjából -4°C körül volt. A Solutréi kultúra képviselői még sötét színekkel rendelkeztek.

Fénykép 126. Az Abri Pataudi nő

Mezolitikum:

(átmeneti kőkorszak, a földművelés megjelenése előtt)

Loschbour (F999918)

Loschbour egy mezolitikumi lelet, melyet a Luxembourgi Heffingenben találtak meg. A 8.000 évvel ezelőtti ember 40 éves, 60 kg körüli, és 1.6 méter magas volt. Mint a legtöbb európai ebben a korszakban, kék szemmel és sötét bőrrel és hajjal rendelkezett. Vadász volt, tehát főleg hússal táplálkozott és laktóz intoleráns volt. Loschbour apai ágon az I2a1b (L460), anyai ágon U5b1a volt. Az I haplocsoport a Crô-Magnoni emberre jellemző Y kromoszómás haplocsoportja volt, ez később két nagy ágra szakadt, a déli I-P37-re, és az északi I-M223-ra.

Populációk:	
Észak-Atlanti	47.54
Balti	51.09

Genetikai egyezés: legnagyobb szegmens = 3.6 cM, szegmensek összesen > 3 cM = 10.0 cM
3 egyező szegmens.

Neolitikum, a vonaldíszes kerámia kultúrája:

LBK Stuttgart (F999916)

Az LBK Stuttgart egy 7.500 évvel ezelőtt, a mai Stuttgartban élt földműves nő, aki az úgynevezett vonaldíszes kerámia kultúrájához tartozott, mely körülbelül 7500-6500 éve virágzott. E kultúra 7.700 évvel ezelőtt jelent meg Nyugat-Magyarországon, innen terjedt tovább nyugat felé, a folyók mentén, egészen Németországig. Tipikus szárazföldi, földműves kultúra volt, a tengerpartokat nem hódította meg. Annak a Közel-Keletről bevándorló földművesek leszármazottja, akik elhozták Európába a földművelés technikáját. Anyai ágon a T2c2 haplocsoporthoz tartozott, mely az európai földműves populációk gyakori genetikája.

Genetikailag legközelebbi recens populáció: Szardíniai.

Főbb populációk:	
Észak-Atlanti	15.45
Ny-Mediterrán	49.49
K-Mediterrán	31.42

Genetikai egyezés: legnagyobb szegmens = 4.3 cM, szegmensek összesen > 3 cM = 32.1 cM,
9 egyező szegmens.

NE1 (F999937)

NE1 az úgynevezett alföldi vonaldíszes kultúra, az AVK (angolul Alföld LBK, ALP) egyik képviselője volt. Míg a dunántúli vonaldíszes kultúra közelebb állt az általános vonaldíszes kultúrához (LBK), az alföldi változata attól kissé eltérő volt. Ez a neolitikumi nő nagyjából 7.200 évvel ezelőtt élt a mostani Polgár-Ferenci-háton. Mitokondriális haplocsoportja U5b2c volt, ami ebben az időszakban elég gyakori volt Európában, úgymint a mezolitikus Spanyolországban, a neolitikus Németországban és Magyarországon. Az U5b2c körülbelül 12.000 éves, fiatalabb alcsoportjai mintegy 4.000 évesek, melyek már északabbra is előfordultak, úgymint a Brit-szigeteken és Skandináviában. Akárcsak az LBK Stuttgart, ő is annak a Közel-Keletről bevándorló földművesek leszármazottja, akik elhozták Európába a földművelés technikáját. NE1 sötétbarna hajú és barna szemű volt.

Genetikailag legközelebbi recens populáció: Szardíniai.

Populációk:	
Észak-Atlanti	18.25
Ny-Mediterrán	43.75
K-Mediterrán	35.15

Genetikai egyezés: legnagyobb szegmens = 5.9 cM, szegmensek összesen > 3 cM = 34.9 cM
9 egyező szegmens.

Kőrézkor (Kalkolitikum), zsinédíszes kerámia kultúrája:

Rise98 (F999941)

Rise98 a zsinédíszes kerámia kultúrájának képviselője volt, annak is a harci baltás kultúra változatához. A mintegy 3.700 évvel ezelőtt élt férfit a Svédországi Lilla Beddinge-ben találták meg, a Y kromoszómás R-M405, és a mitokondriális K1b1a-hoz tartozott. Az R-M405 haplocsoport az R1b germán ágához tartozik, mely 4800 éves, tehát Rise98 a R-M405 skandináv migrációjának egy aránylag korai képviselője lehetett. Európa uralkodói házainak többsége, valamint amerikai elnökök is tartoznak ebbe a haplocsoportba. Akárcsak BR2, Rise98 is a K1a1a haplocsoportéhoz tartozott anyai ágon, mely Közép-, Észak- és Nyugat-Európában gyakori, főleg az indoeurópai nyelveket beszélő populációk körében.

Genetikailag legközelebbi recens populáció: észak-svéd.

Populációk:	
Észak-Atlanti	44.66
Balti	36.77
Ny-Mediterrán	10.61
K-Mediterrán	4.93

Genetikai egyezés: legnagyobb szegmens = 5.6 cM, szegmensek összesen > 3 cM = 17.2 cM
4 egyező szegmens.

Bronzkor:

BR2 (F999933)

BR2 egy bronzkori lelet Ludas-Varjú-dűlőről, kora nagyjából 3.200 év. A Kiétei kultúra képviselője volt, mely kultúra Közép-Szlovákia déli és Közép-Magyarország északi részén létezett. Főleg folyóvölgyekben és völgyekben éltek. BR2 férfi volt, a J2a1b M67 haplocsoporthoz tartozott apai ágon, mely 14.700 éves, és leggyakoribb a Kaukázusban élők körében. Anyai ágon a K1a1a haplocsoporthoz tartozott, mely Közép-, Észak- és Nyugat-Európában gyakori, főleg az indoeurópai nyelveket beszélő populációk körében. Két depigmentációs mutációt is hordozott, tehát valószínűleg világos bőrű volt, valamint barna hajú és barna szemű. Olyan mutációval is rendelkezett, ami lehetővé teszi a tejcukor megemésztését a felnőttkorban is.

Genetikailag legközelebbi recens populáció: Osztrák.

Populációk:	
Észak-Atlanti	36.94
Balti	28.56
Ny-Mediterrán	19.82
K-Mediterrán	11.15

Genetikai egyezés: legnagyobb szegmens = 3.8 cM, szegmensek összesen > 3 cM = 33.4 cM
10 egyező szegmens.

Köszönetnyilvánítás

„Az élet (...) alapvetően a gének missziója, s csak kisebb részben a miénk.”

Boldogkői Zsolt

Ez a könyv, mely sok éves kutatómunka eredménye, nem jöhetett volna létre szüleim segítségével nélkülük, akiknek hatalmas hálával tartozom. Köszönet illeti gyerekeimet, mert vannak, és így van értelme emlékezni, van értelme továbbadni nekik családom történetét. Köszönet feleségemnek a sok biztatásért, bátorításért, és mert képes volt engem elviselni, amikor könyvet írtam.

Balogh Gábor, 2017

Idegen szavak és szakkifejezések

Allél

A kromoszóma egy adott helyén elhelyezkedő gén variációja.

Askenázi

Németországban létrejött jiddis anyanyelvű zsidó közösség, melynek túlnyomó része Kelet-Európába vándorolt a XIII-XIV századokban. A világ zsidóságának ma mintegy 80%-át teszi ki ez a közösség.

Autoszomális kromoszóma (aDNA)

Testi kromoszóma. Az emberben 23 pár kromoszóma található, melyek közül 22 pár autoszomális, és egy pár nemi kromoszóma.

cM

A genetikában, családfa-genetikában a centiMorgan (cM) a rekombináns frekvencia egysége, amelyet a genetikai távolság mérésére használnak.

Családfa-genetika (genealógiai genetika)

A családfa-kutatásban használatos genetika. Vizsgálja akár az öröklődő betegségeket, vagy akár a családfa-kutatásban bizonyíthat vagy kizárhat ősi/leszármazotti/rokoni kapcsolatokat. A hagyományos családfa-kutatás ugyanis zömmel írásos forrásokat (anyakönyveket) használ.

DNS

A dezoxiribonukleinsav (DNS), olyan összetett molekula, amely a genetikai információt, az örökítőanyagot tárolja magában.

Gén

A gének olyan nukleinsav-szakaszok a DNS-ben, melyek a fehérjék előállításához szükséges információt tartalmazzák.

Genetika (örökléstan)

A génekkel és az öröklődés szabályszerűségeivel foglalkozó tudomány.

Genetikai kalkulátor

A népesség-genetikában használatos kalkulátor, mely egy autoszomális génvizsgálat után egy adott időmérésre megadja az alany őseinek földrajzi, „etnikai” eredetét.

Haplocsoport

A haplocsoport tagjai olyan emberek, akik ugyanazzal a csak apai ágon vagy csak anyai ágon örökölt génváltozatokkal rendelkeznek, tehát közös földrajzi származással bírnak. Egy haplocsoporton belül mindenki vissza tudja vezetni DNS-ét egy közös őshöz, akinél az a bizonyos génváltozat kialakult. Ezeknek az embereknek közös ősanyja vagy közös ősapja volt.

Kromoszóma

A sejt genetikai információit hordozó DNS molekulák a kromoszómának nevezett makromolekulákba tömörülnek. Sejtosztódáskor ezeknek a kromoszómáknak a száma megkettőződik.

Mitokondriális kromoszóma (mtDNA)

A mitokondriumok saját DNS-sel rendelkeznek. Mivel csak az anyától örököljük, kiváló eszköz a családfa-genetikában anyai vonalak követésére.

Népesség-genetika (populáció-genetika)

Egyes populációk genetikai összetételét, a genetikai összetétel változásait tanulmányozza.

Populáció

Élőlények, emberek jól definiálható csoportja, olyan egyedekből áll, amelyek szaporodási közösséget képeznek. A nép, a nemzet kulturális fogalmak, melyek tudományosan nem, vagy csak részben határozhatók meg.

SNP (Single-nucleotide polymorphism)

Magyarul egy pontos nukleotid-polimorfizmus. Ez egy DNS szekvencia-variáció, mely akkor keletkezik, ha egy nukleotid (A,C,G,T) a DNS-szekvenciájában megváltozik.

Szefárd

Az ókorban és a középkorban nagyszámú zsidó közösség telepedett le az Ibériai félszigeten. 1492-ben kezdődött meg a zsidók kiűzése, kiknek a leszármazottai a szefárd zsidók. Anyanyelvük a ladino, vagy judeo-español, ami a középkori spanyol nyelvállapotát tükrözi.

Fényképek jegyzéke

Fénykép 1. Frangepán utca 6.	4
Fénykép 2. Balogh Klári	5
Fénykép 3. Apám, Gyuri és Erzsike, 1942	5
Fénykép 4. A bicskei Batthyány-kastély.....	5
Fénykép 5. A Rózsák terei templom	6
Fénykép 6. József nádor fiúárvaház	6
Fénykép 7. Balogh Laci	7
Fénykép 8. Balogh Erzsike	7
Fénykép 9. Mesekönyv	7
Fénykép 10. Konrád-hadművelet, 1945. január 1-8.....	8
Fénykép 11. Német harckocsik Zsámbéknál	8
Fénykép 12. Az út Bicske és Zsámbék között	9
Fénykép 13. Apám 1950-ben	10
Fénykép 14. A Szegedi Tudományegyetem	11
Fénykép 15. Cikk a Katedrában, 2005. március 7.	11
Fénykép 16. 85. születésnapján a tiszteletére rendezett ünnepi tudományos konferencián, 2017	11
Fénykép 17. Szüleim házasságkötése, 1962. július 5.....	12
Fénykép 18. Anyám 2007-ben	12
Fénykép 19. Sajó utca 5/a	13
Fénykép 20. Anyám és Miri nagymamám	13
Fénykép 21. Anyám képe, 1942.....	14
Fénykép 22. Miri nagymamám anyámmal	14
Fénykép 23. „Maxim Gorkij” magyar-orosz iskola.....	15
Fénykép 24. Anyám 1950 körül.....	16
Fénykép 25. Miri nagymamám, anyám és apám gipszben	17
Fénykép 26. Két nagymamámmal, Miri és Vilma	17
Fénykép 27. Anyám járni tanít, apám enni – több-kevesebb sikerrel	18
Fénykép 28. Eszter húgom pár hónapos korában és én	18
Fénykép 29. Balogh László Antal.....	19
Fénykép 30. Árpád út 80, Nagykároly	19
Fénykép 31. Nagykároly és környéke 1910 körül	19
Fénykép 32. Határkő 1922-ből az új magyar-román határon, Nagykároly közelében.....	20
Fénykép 33. Frangepán utca 6	20
Fénykép 34. Wolfner börtényár	20
Fénykép 35. Telegdi Vilma 1960-ban.....	21
Fénykép 36. Telegdi Vilma 1970-ben.....	21
Fénykép 37. Vilma nagymama, apám és Erzsike, 1937	22
Fénykép 38. Nyíregyháza, 1916 körül	23
Fénykép 39. Cserkészként, 1933-ban	23
Fénykép 40. 1940-ben, katonaként feleségével, Miri nagymamámmal.....	24
Fénykép 41. Piszker Tibor 1955-ben	24
Fénykép 42. 1957-ben Miri nagymamámmal, anyámmal és Verával, nagynénémmel	25

Fénykép 43. 1964-ben Kínában, katonai attaséként.....	25
Fénykép 44. Piszker Tibor 1970-ben	26
Fénykép 45. Svájci alpokban, 1970-es évek	26
Fénykép 46. Mandel Margit.....	27
Fénykép 47. Mandel Margit 1921-ben, nyolc évesen	28
Fénykép 48. Jaffa kikötője a XX század elején	29
Fénykép 49. 1929-ben Ben Shemenben.....	29
Fénykép 50. 1931-ben.....	29
Fénykép 51. Nagyszüleim a Ligetben, 1940.....	30
Fénykép 52. Nagyszüleim 1941-ben.....	30
Fénykép 53. 1962.....	30
Fénykép 54. 1970.....	30
Fénykép 55. 2005.....	30
Fénykép 56. Nagykárolyi utcarészlet, korabeli képeslap	31
Fénykép 57. Nagykároly – A Szent Mihály és Szent Gábor arkangyalok görög katolikus templom. 31	
Fénykép 58. Friedberg címere	33
Fénykép 59. A Balogh címer	33
Fénykép 60. Balogvár romjai.....	34
Fénykép 61. Elisabeth Schuller.....	35
Fénykép 62. Mindenszentek plébániatemplom a XVIII. században	35
Fénykép 63. Kalazanci Szent József piarista templom	35
Fénykép 64. “Einzug der Deutschen in Ungarn” <i>Stefan Jäger festményének részlete</i>	36
Fénykép 65. A Dunamenti németek által betelepített részek	36
Fénykép 66. Egy Ulmer Schachtel Kehlheim közelében.....	36
Fénykép 67. Pihenés útközben.....	37
Fénykép 68. Freiburg, innen is jöttek őseim.....	38
Fénykép 69. Sankt Peterbe érkezve	38
Fénykép 70. Sváb parasztház ebédlője	38
Fénykép 71. külső folyosója	38
Fénykép 72. padlása.....	38
Fénykép 73. hálószobája.....	38
Fénykép 74. Kenézy Gyula, 1860-1931.....	39
Fénykép 75. A Kenéz-ház Hajdúszoboszlón, 5. 1086. szám	40
Fénykép 76. Kenézy Gyula emléktáblája Hajdúszoboszlón	40
Fénykép 77. A debreceni Bábaképző Intézet.....	40
Fénykép 78. Kenézy Gyula Kórház és Rendelőintézet.....	40
Fénykép 79. A Kenézy-villa Debrecenben	40
Fénykép 80. Az orvostörténeti múzeum a villában.....	40
Fénykép 81. Kenézy Gyula szobra a Szülészeti Klinikán.....	42
Fénykép 82. Szobra a Nagyerdei krt. 98.szám alatt.....	42
Fénykép 83. Emléktáblája a Szülészeti Klinikán.....	42
Fénykép 84. Szobra a Kenézy Orvostörténeti.....	42
Fénykép 85. a Vöröskereszt tiszti díszjelvénye	42
Fénykép 86. Kenézy Gyula temetése	43
Fénykép 87. Kenézy Gyula ravatala	43

Fénykép 88. Sírja a Debreceni Köztemetőben	43
Fénykép 89. Telegdi Mária	46
Fénykép 90. Itt született. Hosszúpályi 211, ma Nagy út 43.....	46
Fénykép 91. Péterfia utca 46, Debrecen	46
Fénykép 92. A Telegdi-címer	46
Fénykép 93. Korabeli kovácműhely	47
Fénykép 94. Hosszúpályi	47
Fénykép 95. Piszker Hermann	48
Fénykép 96. A Saxonia	49
Fénykép 97. Egy harmadosztályú kabin	49
Fénykép 98. Dédapám neve az utas listán	49
Fénykép 99. Nefelejcs utca 25, Budapest. <i>Itt lakott az utolsó időkben</i>	50
Fénykép 100. Zimony a török időkben	50
Fénykép 101. A Dávidi vonal „címere”	52
Fénykép 102. Waldmann Gizella.....	53
Fénykép 103. A Mádi zsinagóga, 1944 előtt	53
Fénykép 104. A Grossmann-ház, Mád.....	53
Fénykép 105. Rajz Mandel Saulról – sosem hagyta magát fényképezni	55
Fénykép 106. Derecskei háza.....	55
Fénykép 107. Mandel Mózes	56
Fénykép 108. Eisenstädter Lea	56
Fénykép 109. Lea háza Adán.....	57
Fénykép 110. Fischer Eszter	58
Fénykép 111. Fischer Hermann	58
Fénykép 112. Hirsch Cecília.....	58
Fénykép 113. Maharal	59
Fénykép 114. A „Régi-Új” zsinagóga Prágában.....	59
Fénykép 115. Maharal sírja Prágában.....	60
Fénykép 116. Sírkövén a heraldikus oroszlán	60
Fénykép 117. Munkácsy Mihály: "Honfoglalás"	73
Fénykép 118. Vespasianus császár által kiadott érme, felirata IUDÆA CAPTA, elfoglalt Júdea	75
Fénykép 119. Vencellin lovag, a Képes Krónika illusztrációja	88
Fénykép 120. Caius Iulius Polybius háza Pompeiben.....	93
Fénykép 121. Jebel Irhoud-1	96
Fénykép 122. Qafzeh IX.....	96
Fénykép 123. Oase-1.....	97
Fénykép 124. Spy2, a neandervölgyi.....	97
Fénykép 125. Předmostí-3	98
Fénykép 126. Az Abri Pataudi nő	98

Ábrák jegyzéke

Ábra 1. Balogh László családfájának részlete.....	32
Ábra 2. Balogh József családfájának részlete	32
Ábra 3. Elisabeth Schuller családfájának részlete.....	35
Ábra 4. Kenézy Gyula családfájának részlete.....	44
Ábra 5. Telegdi Mária dédanyám családfájának részlete.....	47
Ábra 6. Piszker Hermann családfájának részlete	48
Ábra 7. Waldmann Gizella családfájának részlete.....	53
Ábra 8. Mandel Saul családfájának részlete	56
Ábra 9. Fischer Eszter családfájának részlete	59
Ábra 10. Családfa: férfi ősök kék, női ősök vörös színnel.....	62
Ábra 11. Az Y kromoszóma öröklésének mintázata egy családfán.....	63
Ábra 12. Anyai nagyapánk	63
Ábra 13 Minden férfiág	63
Ábra 14. Az Y-kromoszómás filogenetikai fa	64
Ábra 15. Az X kromoszóma öröklésének mintázata egy férfi családfáján	65
Ábra 16. Az X kromoszóma öröklésének mintázata egy nő családfáján	65
Ábra 17. A mitokondriális kromoszóma öröklésének mintázata egy családfán	66
Ábra 18. Apai nagyanyánk	66
Ábra 19. Minden női ág	66
Ábra 20. A mitokondriális kromoszómás filogenetikai fa	67
Ábra 21. Egy elméleti családfa	68
Ábra 22. Családfa-redukció	69
Ábra 23. Az elméleti autoszomális öröklés mintázata egy családfán	69
Ábra 24. A mai Magyar Y kromoszómás haplocsoportok gyakorisága	71
Ábra 25. A mai magyarság nyelvi és genetikai rokonsága. Pereltsvaig, 2015	71
Ábra 26. Jelentős Közép-Ázsiai hatásról árulkodik a klasszikus honfoglalók pozíciója.....	73
Ábra 27. Genetikai távolságok mai európai populációkkal összevetve	73
Ábra 28. Sapiens és Neandervölgy összetevők.....	79
Ábra 29. 8,000 éves genetika	81
Ábra 30. K36.....	83
Ábra 31. Genetikai családfám.....	94

Táblázatok jegyzéke

Táblázat 1. Az askenázi Y kromoszómás eloszlás (Behar, 2004).....	77
Táblázat 2. Az askenázi mtDNA eloszlás (Feder, 2007)	77
Táblázat 3. Az askenázi autoszomális genetika, földrajzi területenkénti felosztásban	78
Táblázat 4. Az ekkori genetika	80
Táblázat 5. K36.....	83

Térképek jegyzéke

Térkép 1. A szefárd zsidók kivándorlási útvonalai	51
Térkép 2. Honfoglalók genetikai távolsága mai populációktól. Csősz, 2016	72
Térkép 3. Magyar genetikai hasonlóság - Európa	74
Térkép 4. Magyar genetikai hasonlóság - Ázsia	74
Térkép 5. A zsidó-római háborúk után	75
Térkép 6. Második migráció	76
Térkép 7. Harmadik migráció	76
Térkép 8. Negyedik migráció.....	77
Térkép 9. Az askenázi genetika kialakulása	78
Térkép 10. 45.000 éve.....	79
Térkép 11. 15,000 éve.....	80
Térkép 12. 9,000 éve.....	80
Térkép 13. 8,000 éve.....	81
Térkép 14. Az indoeurópai invázió.....	81
Térkép 15. 4,500 éve.....	82
Térkép 16. K36 referencia-népességei.....	83
Térkép 17. FTDNA Population Finder.....	84
Térkép 18. Gencove teszt.....	84
Térkép 19. Az M223 vándorlásai.....	85
Térkép 20. Doggerland.....	86
Térkép 21. Az I2a2 elterjedése Európában	86
Térkép 22. R1b gyakorisága Európában.....	87
Térkép 23. A Cucuteni kultúra elterjedése.....	89
Térkép 24. Az E1b1b elterjedése	90
Térkép 25. A J2 elterjedése Európában, Eupedia	91

Idézett forrásmunkák

Behar, D. M., 2003. *Contrasting patterns of Y chromosome variation*. [Online]
Available at: https://www.familytreedna.com/pdf/Behar_contrasting.pdf
[Hozzáférés dátuma: 13 5 2017].

Bokor, J., szerk., 1998. *A Pallas nagy lexikona*. Budapest: Arcanum: FolioNET.

Carmi, S., 2014. *Sequencing an Ashkenazi reference panel supports population-targeted personal genomics and illuminates Jewish and European origins*. [Online]
Available at: <https://www.nature.com/articles/ncomms5835>
[Hozzáférés dátuma: 13 5 2017].

Csősz, A., 2016. *Maternal Genetic Ancestry and Legacy of 10th Century AD Hungarians*. [Online]
Available at: <https://www.nature.com/articles/srep33446>
[Hozzáférés dátuma: 11 5 2017].

Czeizel, E., 1990. *A magyarság genetikája*. Debrecen: Csokonai.

De Keza, S., 1285. *Gesta Hunnorum et Hungarorum*. s.l.:s.n.

Deák, F., 1868. *1868. évi XLIV. törvénycikk*. hely nélk.:ismeretlen szerző

Dr. Lampé, L., 1994. *A debreceni orvostudomány nagy alakjai*. [Online]
Available at:
https://photos.geni.com/p13/d9/a2/49/07/5344483bb11177aa/kenezy_gyula_original.pdf
[Hozzáférés dátuma: 4 5 2017].

Dr. Lampé, L., dátum nélk. *Kenézy Gyula a Debreceni Egyetem első orvos-rektora*. [Online]
Available at: <http://gerundium.lib.unideb.hu/file/7/56136d9f53126/szerzo/02Lampe.pdf>
[Hozzáférés dátuma: 4 5 2017].

Elhaik, E., 2014. *Nature*. [Online]
Available at: <http://www.nature.com/ejhg/journal/v22/n9/full/ejhg2013303a.html>
[Accessed 14 05 2016].

Feder, J., 2007. *Ashkenazi Jewish mtDNA haplogroup distribution varies among distinct subpopulations*. [Online]
Available at: <http://www.nature.com/ejhg/journal/v15/n4/full/5201764a.html>
[Hozzáférés dátuma: 13 5 2017].

FTDNA, 2009. *FTDNA Hungarian Group*. [Online]
Available at: <https://www.familytreedna.com/groups/hungarian-magyar-y-dna-project/about/background>
[Hozzáférés dátuma: 13 5 2017].

FTDNA, 2012. *FTDNA Balogh surname project*. [Online]

Available at: <https://www.familytreedna.com/public/Balogh?iframe=yresults>

[Hozzáférés dátuma: 2017].

FTDNA, 2016. *FTDNA I-M223 Group*. [Online]

Available at: <https://www.familytreedna.com/groups/m223-y-clan/dna-results>

[Hozzáférés dátuma: 16 05 2016].

FTDNA, dátum nélk. *FTDNA L Project*. [Online]

Available at: [https://www.familytreedna.com/public/Y-Haplogroup-](https://www.familytreedna.com/public/Y-Haplogroup-L/default.aspx?section=ycolored)

[L/default.aspx?section=ycolored](https://www.familytreedna.com/public/Y-Haplogroup-L/default.aspx?section=ycolored)

[Hozzáférés dátuma: 1 5 2017].

GSU, 2009. *Hungary, Catholic church records, 1636-1895*. [Online]

Available at:

<https://familysearch.org/search/catalog/1743180?availability=Family%20History%20Library>

[Hozzáférés dátuma: 1 5 2017].

GSU, 2009. *Hungary, Reformed Church christenings, 1624-1895*. [Online]

Available at: <https://familysearch.org/search/catalog/1858355>

[Hozzáférés dátuma: 1 5 2017].

Hay, M., 2004. *Eupedia*. [Online]

Available at: http://www.eupedia.com/europe/european_y-dna_haplogroups.shtml

[Hozzáférés dátuma: 12 5 2017].

Hay, M., 2015. *Academia.edu*. [Online]

Available at:

[https://www.academia.edu/10120872/Genetic history of the British and the Irish people](https://www.academia.edu/10120872/Genetic_history_of_the_British_and_the_Irish_people)

[Accessed 14 05 2016].

Hay, M., 2015. *Academia.edu*. [Online]

Available at: [https://www.academia.edu/8517660/Origins and history of Haplogroup I1 Y-DNA](https://www.academia.edu/8517660/Origins_and_history_of_Haplogroup_I1_Y-DNA)

[Accessed 14 05 2016].

Hay, M., 2015. *Academia.edu*. [Online]

Available at: [https://www.academia.edu/6032140/Origins and history of Haplogroup I2 Y-DNA](https://www.academia.edu/6032140/Origins_and_history_of_Haplogroup_I2_Y-DNA)

[Accessed 14 05 2016].

ISOGG, 2016. *International Society of Genetic Genealogy*. [Online]

Available at: http://isogg.org/tree/ISOGG_HapgrpI.html

[Accessed 14 05 2016].

Kaindl, R. F., 1907. *Geschichte der Deutschen in den Karpathenländern*. [Online]

Available at: <https://archive.org/details/geschichtederde00kaingoog>

[Hozzáférés dátuma: 1 5 2017].

Kennis, K. &, 1998. *Kennis & Kennis Reconstructions*. [Online]

Available at: <http://www.kenniskennis.com/site/sculptures/>

[Hozzáférés dátuma: 17 12 2017].

KFKI, 2017. *KFKI História-Tudósnaptár*. [Online]

Available at:

<http://www.kfki.hu/physics/historia/localhost/egyen.php?namenev=kenezy&nev5=Ken%E9zy+Gyula>

[Hozzáférés dátuma: 1 5 2017].

Martinkovits, K., 2015. *Dr. Kenézy Gyula a katonaorvos*. [Online]

Available at: http://www.bocskai-konyvtar.hu/web/bocskai-dandar/kenezy_gyula_katonaorvos

[Hozzáférés dátuma: 4 5 2017].

Pereltsvaig, A., 2015. *Meeting Darwin's Last Challenge: Matching Genes, Languages, and Geography*. [Online]

Available at: <http://www.languagesoftheworld.info/genetics/meeting-darwins-last-challenge-matching-genes-languages-and-geography-part-3.html>

[Hozzáférés dátuma: 11 5 2017].

Peterdi, E., dátum nélk. *A bicskei Batthyány-kastély*. [Online]

Available at:

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Bicske/pages/bicskei_kastely/000_konyveszeti_adatok.htm

[Hozzáférés dátuma: 1 5 2017].

Rosenstein, N., 2004. *The Lurie Legacy: The House of Davidic Royal Descent*. New Jersey, USA: Bergenfield.

SzféraStúdió, 2004. *Epizódok Hajdúszoboszló történelméből*. [Online]

Available at: http://www.szoboszlokepeskonyve.hu/hiresseg.php?hid=kenezy_gyula

[Hozzáférés dátuma: 1 5 2017].

Tömör, G., 2008. *A Kárpát-medence honfoglalás kori lakosságának valamint mai magyar nyelvű népcsoportoknak összehasonlító mitokondriális alapú filogeográfiai analízise*. [Online]

Available at: http://doktori.bibl.u-szeged.hu/1088/1/T%C3%B6m%C3%B6ry_%C3%A9rt.pdf

[Hozzáférés dátuma: 12 05 2017].

Urasin, V., 2015. *YFull Report for YF02250*. [Online]

Available at: <http://www.yfull.com/share/yreport/7253d1bf2d2017bd21735c5fc08a460e/>

[Accessed 16 05 2016].

Urasin, V., 2016. *YFull*. [Online]

Available at: <https://yfull.com/tree/A0-T/>

[Accessed 14 05 2016].

Vonház, I., 1931. *A szatmármegyei német telepítés*. Pécs: Dunántúli Pécsi Egyetemi Könyvkiadó.